AFGANİSTAN'DA KADINLARA YÖNELİK ŞİDDET ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

Yüksek lisans Tezi

Nasir Ahmad AHMADİ

Eskişehir, 2017

AFGANİSTAN'DA KADINLARA YÖNELİK ŞİDDET ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

Nasir Ahmad AHMADİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyoloji Bölümü

Danışman: Doç. Dr. Fatime GÜNEŞ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mart, 2017

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Nasir Ahmad AHMADİ'nin "Afganistan'da Kadınlara Yönelik Şiddet Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme" başlıklı tezi **28 Mart 2017** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan **Sosyoloji** Anabilim Dalında, **yüksek lisans tezi** olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

		İmza
Üye (Tez Danışmanı)	**: Doç.Dr.Fatime GÜNEŞ**	.....
Üye	**: Doç.Dr.İnci PARLAKTUNA**	.....
Üye	**: Yrd.Doç.Dr.Oya BEKLAN ÇETİN**	.....

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

AFGANİSTAN'DA KADINLARA YÖNELİK ŞİDDET ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME

Nasir Ahmad AHMADİ

Sosyoloji Bölümü

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart, 2017

Danışman: Doç. Dr. Fatime GÜNEŞ

Afganistan farklı etnik gruplardan oluşmuş ve tarihsel olarak farklı siyasal, toplumsal ve ekonomik süreçlerden geçmiş bir ülkedir. Bu değişim süreci içinde kadınların durumu ve onlara yönelik şiddetin düzeyi, türü ve oranı da farklılaşmıştır. Bu çalışmanın temel amacı Afganistan'da kadınlara yönelik şiddeti sosyolojik olarak incelemektir. Bu inceleme şu sorular etrafında yapılmıştır: Tarihsel süreç içinde Afganistan'da kadınların toplumsal konumu nasıl değişmiştir? Bu değişime bağlı olarak Afganistan'ın farklı siyasal dönemleri içinde kadın yönelik şiddetin yönü ve boyutu nedir? Son dönemde Afganistanlı kadınlar toplumda ve aile içinde ne tür şiddete maruz kalmaktadır? Kadınların şiddete maruz kalma nedenleri nelerdir? Kadına yönelik şiddetle mücadelede gelinen durum nedir? Bu sorular feminist kuram çerçevesinde irdelenmiş ve ataerkillik kavramı temelinde analiz edilmiştir. Bu analiz birincil ve ikincil kitaplara, makalelere, dergilere, resmi raporlara, internet haber kaynaklarına ve araştırmacının tanıklık ettiği olaylara dayanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ataerkillik, Şiddet, Kadın, Afganistan,

Abstract

A SOCIOLOGICAL STUDY OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN AFGHANISTAN

Nasir Ahmad AHMADI

Department of Sociology

Anadolu University, Institute of Social Sciences, March 2017

Advicer: Assoc. Prof. Dr. Fatime GÜNEŞ

Afghanistan is formed from different ethnic groups and historically this country has gone through different political, social and economic processes. Within this process of change, the situation of women and the level, type and proportion of violence against them have also changed. The main purpose of this study is to sociologically analysis the violence against women in Afghanistan. This review has been carried out around the following questions: How has the social status of women changed in Afghanistan in the historical process? What is the direction and dimension of violence against women according to these changes in Afghanistan's different political periods? What kind of violence and domestic violence the Afghanistan's women are recently exposed? What are the reasons of violence against Afganistan's women? What is the situation of fighting and struggle against violence in Afghanistan? These questions are examin within the framework of feminist theory and analysis based on patriarchy concepts. This analysis is based on primary and secondary books, articles, magazines, official reports, internet news sources, and events that the researcher has witnessed.

The keywords: Patriarchy, Violence, Women, Afghanistan.

ÖZ GEÇMİŞ

Nasir Ahmad **AHMADİ**

Sosyoloji Bölümü

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisansüstü: 2010 Köy Geliştirme Milli Enstitüsü (NIRD), Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Bölümü açık öğretim, Hindistan, Hyderabad.

Lisans: 2009 Kabul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kabil, Afganistan.

Lise: 2005 Ghulam Hayderkhan Lisesi, Kabil, Afganistan.

İş / İstihdam

2009 – 2010 Afganistan Parlamentosu Dahili Emniyet ve Savunma Grup Başkan özel sekreteri

2010 -2011 (MRRD/UNDP) Program Officer.

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: 01.03.1987 / Parwan, Afganistan

Cinsiyet: Erkek

Yabancı diller: Anne dili Farsça – Paştuce – Türkçe – İngilizce – Hintçe

TEŞEKKÜR

Afghanistan'da kadınlara yönelik şiddete ilişkin araştırmaların az olması ve son yıllarda şiddete maruz kalan kadın sayısının fazlalığı beni bu araştırma konusuna yöneltmiştir. Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde pek çok kişinin katkısı bulunmaktadır. Özellikle, bu tezi hazırlamamda büyük emeği ve katkıları olan çok değerli manevi annem ve danışmanım Doç. Dr. Fatime GÜNEŞ'e çok çok teşekkür ederim. Kendisine minnettarım.

Anket uygulama aşamasında benden yardımını esirgemeyen Kabil Üniversitesi öğrencilerine, Köyleri Geliştirme Enstitüsü'nün yardım ve katkılarından dolayı ve ayrıca Türkiye'de geçirmiş olduğum iyi-kötü her günümde benden maddi ve manevi desteğini çekmeyen başta abim ve Kabil Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan kız kardeşime sonsuz teşekkürlerimle.

Ayrıca tez çalışmalarım sırasında tercümanlık konusunda bana çok emeği geçen sevgili Nurhan CAN'a da çok teşekkür ederim.

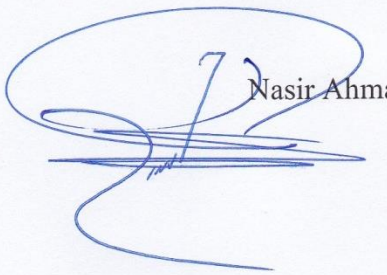
Nasir Ahmad Ahmadi

Eskişehir 2017

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu, çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygu gösterdiğimi ve kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Nasir Ahmad **AHMADİ**

İÇİNDEKİLER **Sayfa**

BAŞLIK SAYFASI i

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....ii

ÖZET.....iii

ABSTRACT.....iv

ÖZGEÇMİŞ.....v

TEŞEKKÜR..... vi

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....vii

İÇİNDEKİLER.....viii

KISALTMALAR LİSTESİ.....xiii

1. GİRİŞ.....1

1.1. Amaç ve Yönetim.....3

2. ŞİDDET TANIMI VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....5

2.1. GİRİŞ.....5

2.2. Şiddetin Tanımı.....6

2.3. Şiddet Türleri.....7

2.4. Şiddetin Boyutları.....9

2.5. Şiddeti Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar.....11

2.5.1. Psikolojik yaklaşımlar.....11

***2.5.1.1. İnsan doğası ve olumsuz şiddet*.....11**

***2.5.1.2. İnsan ve olumlu şiddet*.....13**

2.5.2. Sosyolojik yaklaşımlar.....14

***2.5.2.1. Collins'in "şiddet tüneli" kavramı*.....15**

2.5.2.2. Bourdieu ve sembolik şiddet.....17

2.5.2.3. Louhman ve güven kavramı.....18

2.5.3. Sonuç.....19

3. KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....21

3.1. Giriş.....21

3.2. Kadına Yönelik Şiddetin Boyutları.....21

3.3. Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet.....23

3.4. Kadınlara Yönelik Şiddet Türleri.....25

3.4.1. Fiziksel şiddet.....25

3.4.2. Psikolojik "duygusal" şiddet.....25

3.4.3. Ekonomik şiddet.....26

3.4.4. Cinsel şiddet.....26

3.5. Kadına Yönelik Şiddeti Ele Alan Kuramsal Yaklaşımlar.....27

3.5.1. Bireysel yaklaşım.....27

3.5.2. Sosyolojik yaklaşım.....29

3.5.3. Feminist yaklaşım.....31

3.6. Feminizim ve Şiddetle Mücaddele.....32

3.7. Sonuç.....34

4. TARİHSEL SÜREÇTE AFGANİSTAN'DA KADINLARIN KONUMU.....35

4.1. Giriş.....35

4.2. Afganistan'ın Coğrafı Yapısı.....35

4.3. Afganistan'ın Toplumsal Yapısı.....38

4.3.1. Peştunlar.....38

4.3.2. Tajikler.....39

4.3.3. Türkler.....39

4.3.4. Hazaralar.....40

4.3.5. Diğer etnik gruplar.....40

4.4. Afganistan'ın Siyasi Tarihi.....42

4.5. Tarihte Öne Çıkmış Afganistan'lı Kadınlar.....48

4.5.1. Şiir ve edebiyatta kadınlar.....49

4.5.2. Erkekleri destekleyen kadınlar.....52

4.5.3. Savaşın 'Kahraman' kadınları.....57

4.6. İç Savaş Öncesi Afghanistan'lı Kadınlar "1919-1992".....58

4.6.1. Şah Ammanullah Han döneminde kadınların konumu.....58

4.6.2. Zahir Şah döneminde kadınların konumu.....59

4.6.3. Sosyalist döneminde kadınların konumu "1978-1991".....61

4.7. Savaş Döneminde Afghanistan'lı Kadınlar "1992-2001".....62

4.7.1. Mücahidler döneminde kadınların konumu.....62

4.7.2. Taliban döneminde kadınların konumu.....63

4.8. Savaş Sonrası Afganistan'lı Kadınlar.....65

4.9. Sonuç.....68

5. AFGANİSTAN KADINLAR YÖNELİK ŞİDDET.....69

5.1. Giriş.....69

5.2. Afganistan'da Kadınlara Neden Şiddet Uygulanır.....69

5.2.1. Ataerkil aile.....72

5.3. Afganistan'da Sosyo-Ekonomik Duruma Göre Kadına Yönelik Şiddet.....74

5.4. Afganistan'da Kadınlara yönelik Şiddet Türleri.....77

5.4.1. Fiziksel şiddet.....78

5.4.2. Psikolojik şiddet.....80

5.4.3. Ekonomik şiddet.....81

5.4.4. Cinsel şiddet.....82

5.5. Aile İçi Şiddet.....83

5.5.1. İkili ilişkilerde kadına karşı şiddet.....85

5.5.2. Afganistan'da kadına yönelik aile içi şiddetin nedenleri.....86

5.5.2.1. *Toyana "başlık parası"*.....87

***5.5.2.2.Bad*.....87**

***5.5.2.3. Çok eşlilik*.....88**

***5.5.2.4. Erken evlilik*.....89**

***5.5.2.5. Evlenmeden önce gürüşme(Flört)* 90**

5.5.3. Afganistan'da kadına yönelik aile içi şiddet türleri.....91

***5.5.3.1. Fiziksel şiddet*.....91**

***5.5.3.2. Psikolojik şiddet*.....91**

***5.5.3.3. Cinsel şiddet*.....92**

***5.5.3.4. Zorla evlilik*.....92**

5.6. Afganistan'da Kadınlara Yönelik Şiddetle Mücadele.....94

5.6.1. Devlet.....94

5.6.2. Sivil toplum.....97

5.6.3. Sonuç.....100

6. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER 102

KISALTMALAR LİSTESİ

NATO: (North Atlantic Treaty Organization) Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

CENTO: (Central Treaty Organization) Merkezi Antlaşması Örgütü

ASEAN: (Association of Southeast Asian Nations) Güneydoğu Asya Milletleri Derneği

BM: Birleşmiş Milletler

KİB: Kadın İşleri Bakanlığı

SEATO: (Southeast Asia Treaty Organization) Güneydoğu Asya Antlaşması Organizasyonu

Fıkıh: (Hukuk İlmi) Dinle ilgili bir konu

Badakhshan: Afganistan'ın kuzeyinde yer alan tarihi ve en büyük şehirlerden biri

Herat: Afganistan'ın güneydoğusunda en önemli ve tarihi bir şehri

Ahmad Şah Dorani: Afgan İmparatoru ve Afganistan'ın adını koyan kişi

Kandehar: Afganistan'ın ilk başkenti, güneyde en eski ve ünlü şehir

WHO: (World Health Organization) Dünya Sağlık Örgütü

Global Rights: Küresel Haklar

Toyana: Kızını gelin olarak veren ailenin buna karşılık damatın ailesinden aldığı para

Bad: Cinayet sonucu aileden bir kişi vefat etmesi üzerine, ölen kişinin yerine telafi amaçlı olarak zanlının kız kardeşinin veya kızının karşı aileye verilmesi

1. GİRİŞ

Dünyada kadınlara yönelik şiddet toplumsal bir sorun olarak kabul edilmekte ve her geçen gün bu sorunu ortaya çıkarmaya ilişkin yapılan araştırmaların sayısı giderek artmaktadır. Kadınlara yönelik şiddet özel bir sorun değildir. Esasında tarihin her döneminde kadınlara karşı eşitsiz bir güç kullanılmışdır. Şiddet kavramı hayatın birçok alanında farklı şekillerde ve farklı anlamlar yüklenerek kullanılmaktadır. Bilindiği üzere dünyada en fazla şiddete maruz kalan kadınlardır. Ancak kadınların maruz kaldığı şiddet oranı da ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Kadınların şiddete maruz kaldığı ülkelerden biri de Afganistan'dır. Afganistan ataerkil bir toplumsal yapıya sahip olduğu için kadına şiddete daha meyilli bir toplumdur. Bu çalışmanın konusu Afganistan'da kadına yönelik şiddetin sosyolojik düzeyde incelenmesi üzerinedir.

Çalışmanın ilk bölümü şiddet oranı ile ilgili Dünya Sağlık Derneği'nin 2012 yılı raporundan başlamaktadır. Bu raporda, şiddet üç kategoriye ayrılmıştır: kendine yönelik şiddet, farklı kişiler arasında şiddet ve kolektif şiddettir. Bu kapsamda literatüre baktığımızda şiddet konusunu ele alan birçok çalışma vardır ve bu çalışmaların her biri farklı açılardan şiddet olayını incelemiştir. Şiddet olayları toplumda artan bir durum haline geldiği için son yapılan çalışmaların çoğu şiddet olgusuna daha fazla yer vermiştir. Şiddetin tanımı, şiddet boyutları (fiziksel, psikolojik, sözlü, cinsel), şiddet nedenleri, toplumda şiddetin neden arttığına ve şiddete kimlerin başvurduğuna birinci bölümde her konudan önce değinilmektedir. Bununla birlikte şiddet konusunda araştırılmış olan kuramların bazıları şiddetin insan doğasında bulunduğunu öne sürerken, diğer kuramlar bu teoriyi red ederek, insan doğasında bulunan olumlu içgüdüsel şiddetin çeşitli nedenler dolayısıyla olumsuza dönüştüğünü savunmaktadır. Bir diğer grup ise şiddetin çevresel faktörlerden kaynaklandığını savunmaktadır. Bu kuramlar içerisinde çalışmada odaklanılan temel yaklaşım sosyolojik yaklaşımdır. Sosyolojik yaklaşım içerisinde Collins'in şiddet tüneli kavramı, Luhmann'ın güven kavramı ve Bourdieu'nın sembolik şiddet kavramları da ilk bölümde değinilen konulardandır.

İkinci bölümde ise kadınlara yönelik şiddeti açıklamak için farklı kavramlardan destek alınarak açıklama yapılmaktadır. Öncelikle kadınlara yönelik şiddetin boyutlarına, ardından kadına yönelik uygulanan şiddet türlerine (fiziksel, psikolojik, sözlü, cinsel), şiddet nedenlerine, kadına yönelik şiddete kimlerin başvurduğuna değinilmektedir. Toplumsal cinsiyet ve şiddet

arasında bağlı olan ipuçları da bu bölümde tartışılmaktadır. Kadına yönelik şiddetin nedenleri olarak genel olarak biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, ataerkillik gibi nedenler etrafında ele alınmaktadır. Bu nedenler bireysel yaklaşım, sosyolojik yaklaşım ve feminist yaklaşım sınıflandırması altında ele alınmaktadır. Biyolojik ve psikolojik nedenler bireysel yaklaşım, toplumsal, kültürel ve ekonomik nedenler sosyolojik yaklaşım altına, ataerkillik sorunu ise feminist yaklaşım altında ele alınmaktadır.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde kısa ve öz bir şekilde Afganistan'ın sosyo-kültürel özellikleri tanıtılmaktadır. Asya'nın merkezinde olan Afganistan 1919 yılında İngiliz sömürüsü olmaktan kurtularak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu ülkenin farklı etniklerden oluşan nüfusu yaklaşık 30 milyondur. Resmi dilleri Farsça ve Peştuncadır, fakat bu ülkenin nüfusunun çoğunluğu Farsça dilini konuşmaktadır. Afganistan'ın kuzeyinde çoğunlukla Peştunlar, güneyde Tacikler ve Türkler (Özbekler, Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar), Doğuda Peştunlar ve Noorustaniler, Batıda ise Tacikler ve merkezde Hazaralar yaşamaktadır. Afganistan'daki 34 büyük şehirde farklı etnik gruplar bulunmaktadır. Afganistan'ın siyasi tarihinde M.Ö yapılmış saldırılardan başlayıp Afganistan'ın modern tarihine kadar olan süreç ve 2001'de Amerika'ya yapılan saldırı ile birlikte ortaya çıkan siyasi değişiklikler anlatılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca Afganistan'a dair farklı açılara değinilerek, şiir ve edebiyat alanında yapılan çalışmalar ve erkeklere destek çıkmak amacıyla savaşlarda kahramanca dövüşen kadınların rolleri bu bölümün içinde bahsedilmektedir. Farklı dönemlerde yani iç savaştan önce, savaş döneminde ve savaş sonrası kadınların durumu ve bu zamanlara denk gelen Şah Ammanullah dönemi, Zahir Şah ardından Sosyalist döneminde, mücahitler ve Taliban döneminde kadınların yaşadıklarına ilişkin durumlardan bahsedilmektedir. Bütün bu durmlar göz önüne alınarak Afgan kadınlarına yönelik şiddetin sebepleri ve şiddeti ortaya koyan kaynaklar üçüncü bölümün tartışılmakta olan bir konusudur.

Ataerkil aileler, çeyiz, resmi evlilik sözleşmesinin yokluğu, kadınların ekonomik bağımlılığı ve kadınlara yönelik kötü davranışlar gibi sebebler dördüncü bölümün içinde tartışılmaktadır. Çeşitli sebeblerden dolayı Afganistan'ın toplumunda ve aile içinde şiddete maruz kalan kadınlara yönelik şiddet türlerinin tartışılması ve açıklaması da incelenmektedir. Afgan kadınlarına yönelik şiddet türleri olarak fiziksel, psikolojik, sosyal ve kültürel, sosyal ve ekonomik ve sözel şiddet ele alınmış ve farklı örneklere göre şiddetin ölçüsü, bölgelere göre farklılaşan şiddet oranı ve

eğitim düzeyine göre şiddetin türleri dördüncü bölümün konusunu oluşturmaktadır. Aile içinde meydana gelen şiddet özellikle göze çarpan bir konudur ki bu duruma Afganistan'daki çoğu kadın maruz kalmaktadır. Afganistan'a özgü aile içi şiddetin türleri ve nedenleri de bu bölümde özel bir öneme sahip olup burada bahsedilmektedir.

1.1. Amaç ve Yöntem

Afganistan farklı etnik gruplardan oluşmuş bir ülkedir. Ayrıca tarihsel olarak da farklı siyasal, toplumsal ve ekonomik süreçlerden geçmiş bir ülkedir. Bu değişim süreci içinde kadınların durumu ve onlara yönelik şiddetin düzeyi, türü ve oranı da farklılaşmıştır. Bu çalışmanın amacı, farklı etnik yapıya sahip Afganistan toplumundaki kadınlara yönelik şiddetin sosyolojik bir resmini ortaya koymaktır. Kadına yönelik şiddet şu çerçevede incelenmiştir. Tarihsel süreç içinde Afganistan'da kadınların toplumsal konumu nasıl değişmiştir? Bu değişime bağlı olarak Afganistan'ın farklı siyasal dönemleri içinde kadın yönelik şiddetin yönü ve boyutu nedir? Son dönemde Afganistanlı kadınlar toplumda ve aile içinde ne tür şiddete maruz kalmaktadır? Kadınların şiddete maruz kalma nedenleri nelerdir? Kadına yönelik şiddetle mücadelede gelinen durum nedir?

Bu sorular feminist kuram çerçevesinde irdelenmiş ve ataerkil kavramı temel olarak Afganistan'da kadına yönelik şiddetin analiz edilmesinde temel araç olarak kullanılmıştır. Bu analiz metodolojik olarak nitel araştırmaya dayanmaktadır. Bu yöntem kapsamında tarihsel veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Tarihsel veri toplama teknikleri çerçevesinde, birincil ve ikincil kaynaklar, kitaplar, makaleler, dergiler, resmi raporlar, internet kaynakları, haber kaynakları kullanılmıştır. Aynı zamanda bu çalışmada farklı dönemde şahsımca tanık olunan olaylara da değinilmiştir. Örneğin Taliban döneminde bir kadının bir erkekle flört yaşaması sebebiyle Kabil stadyumunda ona yönelik gerçekleştirilen infazdan bahsedilebilir. Ayrıca sokakta gezerken kadınların çorapsız dışarıya çıkması gerekçesi ile kırbaç cezasına çarptırılmaları başka bir örnektir. Afganistan'ın yeni döneminde (Amerika'ya gerçekleştirilen saldırıdan sonra) Farkhunda adında bir kadının diri diri yakılması veya Paghman'da (Kabil'in bir ilçesi) kadınların aile düşmanlığı sebebiyle tecavüze uğramasına güncel haberler aracılığıyla tanık olunan diğer olaylardır. Bütün bu tanık olunan durumlar sosyolojik çerçevede incelenerek İncelenen konu çalışma içerisinde dört bölüm altında ele alınmıştır.

2. ŞİDDET TANIMI VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Giriş

Şiddet kavramı günümüzde birçok alanda ve olayda kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddet güncel bir konudur ve insanların yaşadığı birçok alanda gözlenebilmektedir: Ev, okul, iş yerleri, kurumlar, sokaklar gibi. Bu anlamda şiddet kavramı farklı disiplinler içinde yer almaktadır: Sosyoloji, biyoloji, psikoloji, felsefe, din, suç bilimleri, hukuk, siyaset, kadın çalışmaları, eğitim, sağlık, kriminoloji gibi. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı sınıflandırmada şiddet, kendine yönelik, kişilerarası ve de kolektif şiddet şeklinde görülebilmektedir. Kişilerarası ve kolektif şiddet türü sosyolojinin kapsamı içerisindedir ve 'şiddet' kavramı sosyolojide toplumsal bir olgu olarak incelenmektedir. Bu kapsamda literatüre baktığımızda şiddet konusunu ele alan birçok araştırma vardır ve bu çalışmaların her biri farklı açılardan şiddet kavramını ve şiddet olayını irdelemiştir. Son yıllarda şiddet olayları toplumda artan bir durum haline geldiği için yapılan çalışmaların çoğu şiddet ile ilgilidir. Bu çalışmada öncelikle, şiddet tanımı yapılmakta, ardından şiddet türlerine (fiziksel, psikolojik, sözlü, cinsel), şiddet nedenlerine, toplumda şiddetin neden arttığına, şiddete kimlerin başvurduğuna ve yaşanan şiddetin boyutuna değinilmektedir. Şiddet denilince toplumda insanların aklına daha çok fiziksel, sözlü, cinsel şiddet gelmektedir. Ancak Bourdieu'nun (2000) sembolik şiddet kavramı da gözden kaçırılamayacak bir şiddet boyutudur. Şiddetin görünmezliği anlamında sembolik şiddet kavramı önem arz etmektedir. Özellikle Collins'in şiddet uygulayanlar için "şiddet tüneli" (Collins, 2012) metaforunu kullanması dikkat çekmektedir. Öncelikle şiddet tanımlarına, türlerine, nedenlerine yer verilecek, sonrasında sosyolojide şiddetin ele alınış biçimleri Collins'in "şiddet tüneli" metaforu ile Bourdieu'nun "sembolik şiddet" kavramı ve Luhmann'ın "güven kavramı" ile irdelenecektir.

2.2. Şiddetin Tanımı

Şiddeti kavramı her ne kadar açık bir kavram gibi görünse de onu geniş anlamıyla doğru bir şekilde tanımlamak karmaşık bir iştir. Şiddet herkesin bildiği kelimelerden biridir, ama bu kavramla ilgili çok az kişi ayrıntılı bilgiye sahiptir. Bu kadar yakın ve tanıdık bir kavram olmasına rağmen bu konu oldukça belirsizdir. (Alvarez and Bachman. 2014, s. 6). Farklı toplumlarda, belli olmayan zaman ve süreçte ve kişilerin geçmişine göre değişebilecek bir olgu olduğundan dolayı şiddet, her kültürden ve farklı yaştan olan bireyleri kapsadığı için ve oranları değişiklik gösterdiğinden dolayı şiddetin tanımını yapmak zordur.

Şiddeti farklı açılardan tanımlamak mümkündür. Kelime anlamı olarak şiddet, sertlik, güç kullanma, kabalık sert ve katı kavranış anlamına gelmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı tanımlamaya göre şiddet; "Fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararla sonuçlanma ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmasıdır" (World Health Organization, 2012). Şiddet insanın varlığından günümüze kadar farklı şekillerde hayatımızın bir parçası olarak devam etmiştir. Bu kavram hep bizimle birlikte bilerek ya da bilmeyerek, başvurulan ya da maruz kalınan bir olgu olarak hep vardır. (Erdal. 2012, s. 12)

Psikolojide şiddet kavramı, hareket etmenin sebebi olan bir davranış ya da bir güdü olarak tanımlanmaktadır. Bu davranışın kaynağı kişinin veya grupların hayat beklentisi, ağır baskılar, kan davaları, namus cinayetleri gibi ortaya çıkan eylemlerden dolayı olmaktadır (Ergil, 2001, s.40). Aynı zaman da Frued'a göre şiddet insanların doğasında olan bir içgüdüdür. Ona göre bir insanın içinde birikmiş olan ve sıkıştırılmış olan potansiyeli tahliye etmek gerekmektedir. Eğer bu potansiyeli doğru bir şekilde boşaltabilirsek, (spor ya da oyun) ortaya çıkan eylemin yaratıcı olabilmesi mümkündür. Aksi takdirde meydana gelen cinayet, taciz, kavga ...vb yakıcı eylemlerin sebebi olabilmektedir. (http://ttaahhaa.blogfa.com).

Hukuki anlamda şiddet kavramı, kanunlara itaat edilmemesi, toplumdaki insanlara zarar verilmesi, birine hakaret edilmesi, onurunun kırması, birilerin huzurunun kaçırılması, başka insanların haklarının çiğnenmesi, incitilmesi ve zor kullanılması anlamına gelmektedir (Erten ve Ardalı. 1996, s.143).

Felsefede şiddet kavramı, bir olumsuzlama (negation) olarak ve baskı/zorlama ile ilişkilendirilerek ele almıştır. Bir Felsefeci olarak Hegel (1991), şiddet konusunda "yaşayan bir canlı olarak insan, elbette boyunduruk altına alınabilir. Yani fiziksel tarafı ve diğer harici nitelikleri, diğerlerinin gücü altına girebilir. Sadece baskılanmayı/zorlanmayı isteyen kişi, herhangi bir şeye zorlanabilir" şeklinde zorlama ve baskılamanın dışsal bir niteliğe veya fiziksel bir niteliğe yapılabileceğini vurgulamaktadır (Hegel. 1991; akt Bal. 2014, s. 8).

Sosyolojik bir kavram olarak şiddet, hayat biçimini beli olan değerlerin yapısını, toplumsal ve kurumsal yapısını, sosyalleşme süreci ve insanlar arası ilişkiler biçimini üzerini analyz etmektedir. (Kızmaz. 2006, s.248). Şiddet, sosyal kurumlar ve insanların arasında olan bir asimetri mekanizması olarak da olabilmektedir. Şiddet, çoğu zamanlar asimetrik durumlarda (aynı durum, aynı zaman, aynı ifade) meydana geler ve bu durumu yeniden yapılmaktadır. Durkheim'in bir yaklaşıma göre şiddet, anomi, egoizm, karışıklık, parçalanmadır (Durkheim, 1952). Merton (1968), şiddete sosyal ve ekonomik eşitsizliğin bir sonucun olduğunu anlatmaktadır. Weber' göre (1968) şiddet, "klasik bir şekildir ve bir kurum olarak modern bir devlete tanımlamaktadır ve devletse verilen toprak içinde meşru bir şiddete sahiptir". Bu tekelleşme, uzun bir tarihi sürecin sonucudur (a, g, e).

2.3. Şiddet Türleri

Şiddet kavramının tanımı yapılırken tanımının sınırlı tutulması, özellikle fiziksel şiddete vurgu yapılması, pratikte birtakım eksikliklere neden olmakta. Ayrıca toplumsal ve sistemsel açıdan kaydedilen gelişmelerden doğan zararların görmezden gelinmesine neden olmaktadır. Bu sebeple şiddet kavramını geniş anlamda açıklamaya kavuşturmak gerekir.

Fiziksel şiddetin yanısıra çağımızın sosyal hayatının getirisi olan birtakım ruhsal problemlerin yarattığı baskıyı da şiddet türlerinin yer aldığı kategoride ele alabiliriz. Ek olarak ekonomik anlamda yaşanan problemlerden doğan baskıların da şiddet türlerine dahil edilmediği bilinen bir gerçek. Birçok ülkede seyreden yüksek enflasyon oranları ve işsizlik, yetersiz sosyal güvenceler esasında ekonomik şiddetin bir boyutudur. Oldukça düşük gelir seviyeleri ve kronik olarak devam eden enflasyon oranları insan yaşam standardını etkileyen önemli bir tehdittir. Bu tehdidin varlığı gerilimli bir ortam yarattığı için şiddetin ortaya çıkmasına aracılık eder. Mutlu bir başlangıç yapıp fakat kötü bir sona dönüşen aileler, kıraathanelerde meydana gelen gergin ortam ve öğrenci ile güvenlik kuvvetleri arasında yaşanan çatışmalardaki dolaylı yoldan ekonomik şiddetin yarattığı baskı göz ardı edilemez.

Ormanlık alanlarımızın tahrip edilmesi, verimli tarım arazilerinin heyelan tarafından veya kentleşme uğruna yok edilmesinin, benzer şekilde deniz ve akarsu gibi su kaynaklarımızın atık su ile birleşip yok edilmesine göz yumulması, sanayileşmenin getirisi olan fabrikalar aracılığıyla soluduğumuz havanın eskisi gibi ciğerlerimizi temizlemiyor oluşu dolaylı yollardan bireylerin üzerine kurulmuş bir şiddet türü değil midir? Örneğin teknolojik açıdan oldukça ilerlemiş olan ülkelerin, sanayileşmemiş ve doğal kaynak açıdan bol olan ülkeler üzerine kurduğu ambargolar aracılığıyla bireylerine kaderlerine mahkum etmek de bir şiddet türü değil midir? Bahsedilen girişimler teoride şiddet türü olarak görülmeyen fakat pratikte insanlar ve toplumlar için tehlike oluşturan bir şiddet türüdür.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2012 yılı raporuna göre ise şiddet üç aşamada ele alınabilir. Bireyin kendine karşı şiddet, kişiler arası şiddet ve kolektif şiddet. Bu sınıflandırmaya göre kadınlara yönelik şiddet türü kişiler arasında şiddet türüne girerken, ayaklanma gibi olaylar, devrimdeki olaylar, etnikler, kabilelerde ortaya çıkan şiddetler, kolektif şiddet olarak tanımlanmaktadır. Kişiler arasındaki şiddet kendi içinde tekrar ikiye ayrılmaktadır: arkadaşlar

arasında ve aile içinde şiddet.Kişiler arası şiddet türünde en fazla zarar gören bireyler, şiddeti ortaya koyan kişilere yakın olanlardır. (WHO,2013, s. 5).

Uygulanması suç doğuran şiddet türlerinden bahsedilecek olursa cinayet, hırsızlık, silahlı saldırı, soygun, tecavüz ve soykırım gibi girişimlerdir. Suç sayılmayan fakat şiddet olarak görülen türler enflasyon, yoksulluk, eğitimsizlik, yönetimde kayırma beklenti ve çıkarları uğruna modern çete diye adlandırılabilecek şekilde bir araya gelerek bazı yöneticilerin baskı ve zorlama ile yerinden ayrılmasının sağlanması, trafik kazaları, çevreye zarar verme olarak sayılabilmektedir. (Ergil. 2001; akt, Bal. 2014, s. 9).

Walbay (2013)'a göre şiddet zayıflar ve güçlüler arasında, günlük hayatımızdaki ayaklanmalarda yani isyanlarda kendini göstermektedir. Şiddet türleri, genel anlamda, yapısal/sürekli/bütüncül ve geçici olarak ya da doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayrılabilir. Yapısal anlamda şiddete örnek olarak iktidarı elinde tutanların şiddeti bir egemenlik aracı olarak kullanmasını verebiliriz ki bu şiddet türü sembolik şiddete de girebilmektedir. (Bal. 2014, s. 10)

Jean-Claude Chesnais (1981), Fransız bir araştırmacı "Historie de la violence" başlıklı kapsamlı bir analizinde uluslararası polis örgütü olan Interpol'ün sınıflandırmasını kendisine referans aldığı tipolojisinde şiddetin türlerini şu şekilde sınıflandırmıştır: 1. Özel şiddet, 2. Kolektif şiddet. Özel şiddet türleri ise;

• Cürümsel şiddet: Bu şiddet türü kendi içinde sınıflandırılabilir.

• Sonu ölümle sonuçlanan şiddet: Cinayet, suikast, zehirlenme, idam vb.

• Bedensel şiddet: incitmek ve kasten yaralamalar.

• Cinsel şiddet: Irza geçmeler.

• Cürümsel olmayan şiddet: Bu tür özel şiddetin başka bir türü olmakla birlikte Jean-Claude Chesnais bunu iki başlık altında ele almaktadır. (a, g, e)

• İntihar etmek.

• Kaza.

Yaptığı çalışmalarda özellikle kolektif şiddet kavramı üzerinde duran Jean-Claude Chesnais, şiddeti üç aşamada incelemiştir. İlk aşamada vatandaşların iktidar hükümete karşı ortaya koyduğu şiddeti ele almıştır. Örneğin; Grev, terör girişimleri ve ihtilallerdir. İkinci aşamada ise iktidar hükümetin vatandaşlarına karşı ortaya koyduğu şiddeti ele almıştır. Buna ise devlet terörü ve endüstriyel şiddet örnek verilebilir. Üçüncü aşamada ise şiddetin en yoğun türü olan savaşı ele almıştır.

Jean-Claude'nin şiddete ilişkin yaptığı bu sınıflandırma makuldur. Bahs edilen şiddet edimlerinin cezai olarak yaptırımı hemen hemen bulunmaktadır. Bunun yanısıra iş ortamlarında meydana gelen kazalara ilişkin 'endüstriyel şiddet'başlığını kullanması, bu kavramı iktidar hükümetten gelen şiddet türü ile yani ikinci aşamada öne sürdüğü savı ile ilişkilendirir. Ayrıca bahsedilen kavramı işveren-işçi ilişkisi içerisinde sınırlandırması da uygun bir ifadedir. Toplumda yer alan iş güvenliği kavramına ilişkin ölçütü, özgürlüğün düzeyi ile birebir sayan Claude'nin hassaslığı övgüye şayan bir harekettir. (Ünsal. 1996, s. 29-36).

2.4. Şiddetin Boyutları

Toplum içerisinde mevcut olan şiddetin nasıl baş gösterdiği ve toplum tarafından ona atfedilen değer, şiddetin devamlılığı açısından önemlidir. Zira kabullenilmiş olan şiddet olgusu meşrudur. Bazen şiddetin bir hayat tarzı olarak kabul edilmesi onun problem olarak görülmemesine neden olur. Hatta sorun çözmek için bir araç olarak görülmesi onay görebilmektedir (Ergil 2001, s.84). Henüz gelişimini tamamlayamamış ülkelerde özellikle bu durumun görülmesi yadsınamaz bir gerçektir. Bunun yanısıra iç ve dış güçlerin baskıları, ötekileştirmeler, kuralsızlıklar birtakım uyumsuzluklar ve sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple insanlar yabancılaşmaya, kendilerini boşlukta hissetmeye, değersizleşmeye başladıklarında hissedilen öfke ile toplumda ani şiddete sebep olabilmektedir. (Ergil ,2001). Aşağıda yöneltilmemiş sosyal enerjiden dolayı ortaya çıkan geçici şiddet türlerinden bahsedilmektedir:

1)- Kendine karşı olan şiddet: kaçış yolu olarak gitgide artış gösteren, çoğu kez de ölümle sonuçlanan intiharlar, alkol tüketimi ve uyuşturucu bağımlılığı gibi sıkça görülmekte olan davranışlar. 2)- Aile içerisindeki şiddet: her ne kadar eski bir gelenek olarak bilinse de

günümüzde de eşlerin ve çocukların dövülmesi hala görülmektedir. Gerek iş yerindeki rahatsızlıklar gerek işsizlikten kaynaklanan problemler gibi kriz anlarında aile içi şiddete de başvurulmaktadır. Aynı şekilde eşi tarafından tecavüze uğrayan olayların da artışı vardır. Şiddete başvurulmasa da bunlara ihtiyaç olmasa fakat kadınlar için de bu yüzden sığınma evleri kurulmaktadır. Şiddet, erkekler için kadınlar ve çocuklar üzerindeki baskı aracıdır, bir nevi üstünlük olarak da görülebilir. 3)- Kan davası: nesillerdir devam eden daha çok Doğu'da baş gösteren kan dökülünce kanın yerde kalmayacağına inanılan, karşı duyulan nefret ile grup dayanışmasını ayakta tutan kültürel bir şiddet biçimidir. 4)- Namus cinayetleri: biraz da kan davasının sebebi olarak görülen kültürel olarak da onaylanan, aile bireylerine ve özellikle de kadınlara yönelik bir şiddet eylemidir. Aile içerisinde kızlara ve kadınlara karşı gerçekleştirilen bir şiddet türüdür.Örneğin bekaret kontrolüne tabi tutulma 5)- Trafik kazaları: kitlesel bir problem olarak her geçen gün daha fazla artmakla birlikte gereken önem gösterilmemektedir. Trafik olayları, çevre kirliliğine sebep olarak bir psikolojik şiddet türü olarak sayılırken, ölümlere sebep olması da ayrı bir şiddet türüdür. 6)- Adak ve kurban teşhiri, dövüşme, kaba güç gibi erkeklere özel hareketlerin abartılması ile ortaya çıkan şiddet görüntüleri de vardır. Bu şiddet biçimleri kalıcı bir şiddet kültürünün oluşmasına, şiddet yapısallaşmasının sebebi olmaktadır.

Şiddet kavramına atfedilen özellikler zamana ve toplumlara göre farklılaşmaktadır. Fakat genel olarak toplumda var olan sorunların ve dengisizlik sonucu başvurulan eylem şiddettir. Şiddetin temelinde yer alan saldırganlık güdüsü de değişik anlamlara gelebilecek bir davranıştır. Yukarıdaki sınıflamalar da bu nedenle ortaya çıkarılmıştır. Saldırganlığın temelinde çevresel ve toplumsal etmenler etkilidir. Ama bu etmenleri ortaya çıkarmak oldukça zordur. Sonuç olarak diyebiliriz ki, saldırganlık ve saldırganlık sonucu ortaya çıkmış olan şiddet üzerinde çeşitli etmenlerin etkileşimi söz konusudur. Bu, bireyin toplumsal ve duygusal gelişiminin, nörolojik ve hormonsal yapısıyla etkileşimidir. Çoğu sosyal öğrenme kuramlarına ve sosyalleşme sürecinin ilk aşamalarına göre insanlar çocukluğunda bazı durumlarda nasıl davranacaklarını çevresindekilerden taklit ederek öğrenmektelerdir. Bu teoriye göre saldırganlık kadar saldırgan olmama davranışı da bir örüntü olarak öğrenilebilir bir davranıştır. İletişim teknolojisinin hızlı bir şekilde gelişmesi, kitle iletişim teknolojisinin yaygın olarak tüketilmesi ve toplumlara etki altına alması, bu konuya daha fazla önem vererek ön plana çıkarmaktadır. (Aziz. 1994; akt, Özerkmen. 2012, s. 28).

Toplumda yaşayan insanlar arasında şiddet yüzünden meydana gelen çatışmaların, yaşadığımız toplumun bir parçası olarak görülmektedir. Bu çatışmaların sebeplerini anlamak kadar, çatışmaların çözümlenmesi konusunda da becerilerin geliştirilmesi önem teşkil etmektedir. Sağlıklı ilişkilerin çatışma yaşanmayan ilişkiler olarak nitelendirilmesi aslında ortaya çıkan problemlerin ve çatışmaların sağlıklı bir şekilde çözümlenmesinin önemini ortaya koymaktadır. Bunun için toplumsal yaşam içinde bireyin sorunlarını şiddete yönelerek çözmesini giderebilmek için önce bireyin kendini tanımasını sağlamak ve empatisini geliştirmesi önemlidir. Ayrıca birey, sorunları çözme ve iletişim kuruma konusunda kendini geliştirmeli, ve hatta gerekiyorsa uzman olanlara başvurarak onlardan yardım almalıdır. İyi bir toplum olmak farklı koşullar altında mümkündür. Temel değerlerin uzlaşmacı ve barışçı olmasına özen gösterilmelidir. Adaletin önemi ve değeri toplum için unutulmamalıdır. Toplumdaki bireylerin aileden devlete kadar demokratikleştirilmesi ve hukukun üstünlüğü ilkesinin benimsenmesi sorunların aşılabilmesinde rol oynamaktadır. Böylece toplumun çoğu sorunları ortaya çıkmadan çözülebilmektedir. (Özerkmen. 2012, s. 28)

2.5. Şiddeti Açıklayan Kuramsal Yaklaşımlar

Şiddet konusuna ilişkin geliştirilmiş olan kuramların bazıları şiddetin insan doğasında bulunduğunu öne sürerken, diğerleri insanın doğasında olan olumlu içgüdüsel şiddetin farklı nedenlerden dolayı olumsuza dönüştüğünü savunmaktadırlar. Bir başka gurup ise şiddetin çevreden ve farklı ortamdan öğrenildiğini savunmaktadır.

2.5.1. Psikolojik yaklaşımlar

2.5.1.1. İnsan doğası ve olumsuz şiddet

İnsan doğasında şiddetin var oluşu bir teoridir ve bu teoriyi kabul eden teorisyenlerin başında Freud gelmektedir. Freud'un teorisinde, bilinçaltındaki saldırganlık ve cinsellik içgüdüsü temel olarak var olmaktadır. Saldırganlık içgüdüsü kişinin kendisine yöneldiğinde mazoşizme, diğer bireylere yöneldiğinde ise sadizme neden olduğunu ileri süren Freud, insanın saldırganlık içgüdüsünden arındırılamayacağını söylemiştir. Hıristiyan dininde merkezi bir öneme sahip olan asli günah doktrininde (Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi olayı) bir cinayetin yer aldığını, dinlerdeki

öldürme yasağına rağmen, saldırganlık içgüdüsünün, insan doğasında var olan bir unsur olduğuna dair delil olarak kullanmıştır. (Frued. 1997, s.83)

Klein, saldırganlığın insan doğasında içgüdüsel olarak bulunduğu konusunda Freud'la aynı fikirdedir. Klein'e göre saldırganlık, ilk başta çocukların bağımlı olduğu nesneye yönelirken daha sonraki aşamalarda ise diğer bireylere transfer edilmektedir. Klein, gelişim sürecinin saldırganlık içgüdüsüyle baş etme girişimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunmuştur. Şiddetin insan doğasında yer aldığını savunan araştırmacıların bir bölümü nörobiyolojik yaklaşımı esas almışlardır. Bu araştırmacılara göre, "şiddet'' limbik sistemle beynin frontal ve temporal loblarındaki nörolojik faaliyetler ve serotanin, depomin, gama-amino butirik asit, nitrik oksit, estradil ve glukokortikoidlerin salgılanması olaylarıyla bağlantılıdır". Bu yaklaşımdaki fikirlere göre şiddet, organizmanın salgıladığı bazı salgılara bağlı olarak ortaya çıkar ve yine bu yaklaşıma göre, şiddetin nörobiyolojik yönü psikolojik yönünden önce gelir. Evrimci yaklaşımın önde gelen isimlerinden Eysenck ve Gray ise saldırganlığı, insanın evrim sürecinde kazandığını ve bunu içselleştirerek doğasına kattığı görüşünü savunmuşlardır. Bu isimlere göre şiddet diğer bireylerin kaynaklarını ele geçirme, kendini savunma, düşmanları vazgeçirme amacıyla geliştirilmiş bir çözüm yoludur. (Cloninger. Susan C. 2004; akt Çayır. 2011, s.260)

Gustave Le Bon ve Girard farklı disiplinlerde araştırmalar yapmalarına rağmen psikolojik yönlü şiddet kuramları geliştirmişlerdir. Le Bon, saldırganlık güdüsünün toplumların doğasında var olduğunu savunmuş ve bunun ırksal bilinçaltı yoluyla aktarıldığını savunmuştur. Kişilerin topluluk içersinde bireysel sorumluluk bilincini kaybederek saldırganlaşmalarını ırksal bilinçaltında yer alan şiddetin bireylere aktarılması olarak açıklamıştır. (Klein. 1984, s. 6)

René Girard'a göre şiddet sadece özne ile nesne arasında vuku bulan bir durum değildir. Nesneyi arzulamak öznenin doğasında vardır ancak aynı nesneyi birden fazla özne arzuladığında çatışma durumu ortaya çıkmaktadır. Nesnenin arzulanma durumu bir özne tarafından ifade edildiğinde veya bir özne nesneye yöneldiğinde diğer öznelerde aynı nesneye karşı arzu uyanmaktadır. Girard'a göre arzular taklit (mimetic) edecekleri bir model ararlar. Bu sebeple arzunun "mimesis'i (taklitçi özelliği) hep bir çatışma içerisinde yer alır. Arzuların tek bir nesneye yönelmesi çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır. (Gustave Le Bon. 1997; akt, Çetin. 2011, s. 23-28)

2.5.1.2. İnsan ve olumlu şiddet

Jung şiddeti arketipler ile açıklamış ve şiddetin kaynağını gölge arketipi olarak işaret etmiştir. Jung'a göre gölge arketiplerin en güçlü ve tehlikelisidir. İnsanın canlılık ve yaratıcılık içgüdülerinin kaynağı olduğu gibi bir taraftan da insanın hayvansı yönünü içerir. Bireyin, toplumun bir üyesi olmak için gölgenin bu yönlerini bastırıp evcilleştirmesi gerekir. Bireyin bilinçli dünyasında işler yolunda gittiği sürece gölgedeki kötü unsurlar bilinç dışında etkisiz durumda beklerler. Ancak işlerin yolunda gitmediği kişinin zorlandığı durumlarda gölge egonun kontrolünden çıkmakta ve gölgedeki kötü unsurlar etkin duruma gelerek saldırgan davranışlara sebep olmaktadırlar. (Engin Gençtan,2000, s. 180-182)

Adler, üstün olma arzusunu korumak için insan doğasında olumlu şiddetin var olduğunu ancak saldırganlık içgüdüsünün insan doğasında yer almadığını savunmuştur. Ona göre saldırganlık üstün olma arzusunun darbe alması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kişi üstünlük arzusuna bağlılığı sebebiyle öz-saygısına düşkündür. Özsaygısının yara aldığını, kendisinin değersizleştiğini hissetiğinde, suçlanma, yoksun bırakılma, geri plana atılma vb. durumlarda kişi saldırganlaşır. Adler, üstünlük arzusunu gerçekleştirmek amacıyla insan doğasında bulunan olumlu şiddetin öz-saygının kaybedilmesiyle ortaya çıkan saldırganlıktan önce geldiğini savunmuş, saldırganlığın daha sonra bazı sosyal faktörlerle ilişkili bir şekilde ortaya çıktığını ortaya koymuştur. (Jess Feist & Gregory J. 2006; akt, Çetin. 2011, s. 82, 90)

Fromm, insanın doğası gereği dünyayı değiştirme ve dönüştürme amacında olan bir varlık olduğunu ileri sürmektedir. Bu sebeple insan, kendisine amaçlar belirler. Bu amaçlarını gerçekleştirmeye dair girişimi, yeteneklerini kullanmasını ve onların güçlenmesini sağlar. Zafiyet, kaygı ve yetersizlik duygusu amacından uzaklaşmasına, kendisini güçsüz hissedip acı çekmesine ve yaşam kalitesinin düşmesine sebep olur. (Erich Fromm. 1990, s. 28) Böyle durumlarda kişi içerisinde yer aldığı sıkıntılı durumu giderme ve oluşan dengesizliği onarmaya çalışır. Birey ilk olarak güçlü karakterli bir kişiye ya da gruba boyun eğerek onlarla özdeşleşme yolunda adım atar. Fromm bu yöntemi yanılsama olarak adlandırmaktadır. Sonraki yol olarak ise sıkıntılı durumu ortadan kaldırmak için saldırganlığa yönelir. Bunun temelinde yatan sebep ise yaşam karşısında karşı koyulamaz edilgenliğin yani pasif durumunbireyin iç dünyasında meydana getirdiği acıdır. Böylelikle yaşamdan intikam alınma süreci tamamlanmıştır. (Vatandaş, 2003, s. 7)

2.5.2. Sosyolojik yaklaşımlar

Sosyolojide sosyal kuramlar şiddeti, şekillenen bir sosyal olgu (Social Fact) olarak görmektedir (Walby, 2013). Gümüş'e göre (2006) "Şiddeti ele alırken, şiddete yol açan unsurları (psişik, kültürel, ekonomik, sosyal, politik, yapısal) birlikte ele almak önemlidir (Gümüş. 2006, s. 13). Şiddet toplumsal bir sorun olarak çevresel unsurlardan da kaynaklanabilmektedir. Bu sebeple şiddetin ortaya çıkışını tek bir nedene bağlamak bilimsel gerçeklerle örtüşmemektedir. (Tezcan. 1997, s. 105). Şiddeti ele alırken yalnızca fiziksel olarak bedene, koşullara, aktörlere, araçlara, şiddet kurbanlarına ne de çevredeki koşullara indirgememek gerekir. Geniş çerçevede ele almak ancak sosyoloji ile mümkün olabilmektedir ve birçok neden ile şiddetin ele alınması sosyoloji için de önem verci bir unsurdur. (Bal. 2014, s. 17)

Şiddetin iki yönden ele alınması mümkündür: 1) bedenlerin biyolojik yönünden 2) güç, politika, devlet, ekonomik, kültür/ortam yönünden. Bir tarafta eylem ve onun etkisinin olması vardır, diğer tarafta sosyal sisteme ve sosyal eşitsizliğinin olması vardır. Sosyolojide, yalnızca şiddetin bedene karşı olan kısmı ile değil, ayrıca semboller ve kültür aracılığıyla yapılan şiddet üzerinde durulmaktadır. (Walby, 2013). Şiddet konusu, sosyolojide son yıllarda daha çok gündeme gelen bir konu olmuştur.

Ağır olarak, kriminolojide, uluslararası ilişkilerde, politika bilimleri gibi sosyal bilim dallarında daha çok incelenen şiddet konusunu son zamanlarda meydana gelen toplumsal olaylarla ilgili olarak sosyolojide de yer almaya başlamaktadır. Şiddetin yeri sosyoloji biliminin tam olarak neresinde yer alır? Ya da sosyolojide şiddet nasıl irdelenmektedir? Bu tür soruları sorduğumuz zaman şiddet ve sosyolojik kuramlar iç içe olmaktadır. Sosyolojide incelediğimiz çatışma olayları aslında şiddetin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddetin meselesini daha iyi analiz etmek için çatışma kavramını anlayabilmek önemlidir. (Kocacık. 2001, s.83)

Sosyoloji için şiddet, bir disiplin olarak görünür bir şekilde önemi fazla olmaya başlamıştır, ancak uzmanlıklarına göre şiddetin bölümlenmesi analiz alanları için önemlidir. Sosyal süreçler ve kurumlar olarak, sosyaloglar şiddetin entelektüel anlayışına katkı sağlamaktadırlar. Birçok sosyolojik teori ve bakış açısı çoğu tartışmanın altında yer alır. Şiddet, uluslararası ve yerel seviyelerde önemli eleştirel tartışmanın öznesi durumundadır. Şiddet konusu, Marx ve Engels tarafından iki sosyolojinin klasik teorisyenleri olarak bir tema şeklinde ele alınırken, şiddet İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha az gündeme gelmektedir. Sosyolojide aslında görünür bir şekilde

şiddet hep vardır, fakat bu alanda bir alt-alan olarak yer almaktadır yani bir merkezle teoriden daha çok uzmanların alt çalışma alanları içinde ilgili kuramsal ve ampirik tartışmalar içinde yer almaktadır. (Walby. 2013, s. 4).

Şiddet, sosyolojinin bir kenarında yer alsa da, sürekli olarak, günlük yaşamında ve ciddi sosyal değişikliklerin analizinde, insanlararası ilişkilerde, suç oranlarında, yönetim ve direnişte, devletlerde, güney ve kuzey arası ilişkilerinde, modernitede yapılan birçok değişikliklerde onun varlığını hissedebilmekteyiz. Şiddetin kendini göstermesi onu kavramsallaştırmaya itti veyahut kavramsallaştırılmaya başlayan şiddet daha ön planda kendini göstermeye başladı. Şiddeti kontrol etmek için onu diğer kategoriler içinde, özellikle de gücün diğer formlarının bir enstrümanında indirgenebilmek gerekmektedir. Şiddet, fenomen olarak güce indirgenmeden, pratik olan bir formu olarak, bazı sosyal kurumlar olarak kendi ritmi, dinamiklerini, pratikleri içinde de incelemektedir. "Modernite ile şiddet azalıyor" tezi, yoksulluğun azalması ve sosyal eşitsizlik, ekonomik refahlık ile ilişkilendirilmektedir. İnsanlar arası şiddet, yönetim, yeni savaşlar, özellikle cinsiyet temelli kadına yönelik şiddet, azınlıklara karşı şiddet, Güney'deki şiddet ve yeni savaşlar üzerinde araştırmalara meydan okuyanlara bu tezde yer verilmiştir. Modernite ile şiddet ne kadar azalmışsa, diğer taraftan da toplumun kenar kesimlerinde suç ve savaşların aynı şekilde devam ettiği görülmektedir. Kenar kesimlerde kalmış olan toplumlar, güçten ve eşitsizlikten acı çektiklerinden dolayı şiddetin başkahramanları haline gelmişler ve onları suça iten olağandışı durumlar ortaya çıkmıştır. (kocacık. 2004, s. 54; akt, Bal. 2014, s. 18).

2.5.2.1. Collins'in "Şiddet Tüneli" kavramı

Şiddet kavramını mikro-sosyolojik açıdan ele alan Collins'in yaptığı araştırmalar sonucunda elde edilen bulgulara gore video, fotoğraf, etnografi gibi araçlarla gözlenen şiddet olaylarında insanların yoğun olarak stresli oldukları ve onların yüz ifadelerinin ve vücut duruşlarının normalden farklı olarak göründüğü yani beden dillerinin gergin bir tavır sergilediği gözlenmiştir. Şiddetten dolayı gergin olan insanların fizyolojik olarak değişime uğraması yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin kalp atış ritminin değişkenliği, baş ve el-ayak kontrolünün sağlanamaması vb. Her insanda aynı etkilerin görüldüğü söylenemez. Bazı insanlar hareket etmeden donup kalarak öfkesini içeri atarken bazıları ise öfkelerini yumruk atarak dışarıya yansıtmaktadır. (Collins, 2012).

Collins'e (2012) göre şiddet, insanın karşılaştığı gerilim/korku bariyeridir. Karşı karşıya gelinen bu gerilim/korku bariyerinden kaçınma dort şikel içinde gerçekleşmektedir: 1) özellikle psikolojik yönü ağır basan olan naif bir kurban bulma. 2) şiddeti ortaya koyacak kişilere cesaret verme olan bir çevre desteği 3) düşmanla karşı karşıya gelmemek için uzak bir mesafeden ateş etme 4) son dakikaya kadar çatışma olmamış gibi davranıp gizli şiddet girişimi. Bahsedilen kaçınma yollarının son iki maddesi gerilimin en düşük olanıdır. Yüz yüze iletişimi kesmek, kaçınma davranışı için kolay bir yol olarak görülürken, uzaktan şiddeti başlatmak temelde gerginliği azaltıcı en etkili yoldur. Ör; kundakçılık gibi. Bahsedilen gizli şiddet girişiminde bombayı atan kişi bombayı atana kadar gayet barışçıl, normal ve hiçbir bir problem yokmuş gibi davranmaktadır.

İnsanın doğası gereği şiddetin duygusal olarak uygulaması zordur ve bunun için bir ortamın varlığı yeterli değildir. Yani ırkçı bir kişiden sadece ırkçı kimliği ile, fakir bir kişinin fakir kimliği ile veya umutsuz, sinirli kişilerin var olan psikolojik durumları ile şiddet uygulaması yeterli bir kriter değildir. Mesele şiddeti uygulayan kişinin kızgınlığının ölçüsü değildir, içinde bulunulan gerilimli halin daha önceki bariyeri ile ilişkilidir. (Collins, 2012, s. 132-151).

Collins (2012), "şiddet tüneli" kavramından yola çıkarak şiddetin çeşitlerine ilişkin çıkarımlarda bulunmuştur. Bu anlamda bireyin şiddet tüneli içerisinde kısa süreli, orta süreli ve uzun süreli olarak değişken durumlara gore kalabilmektedir. Bireylerin şiddet tüneli içerisinde ne kadar süre bulunduklarına göre şiddet türleri değişkenlik göstermektedir. Kısa süreli kalınan şiddet tüneli gece kulüplerinde yumruklarla çıkan kavgalara örnek oluşturmaktadır.Arka sokaklardaki çetelerin kavgaları ve polis atışmaları kısa süre içerisinde sona ermektedir. Kavga eden bireyler tünelin girişindedirler ve yaşanacak olan duygusal gerilim tünelin ilerleyen noktalarına gitmekten vazgeçmelerine neden olur. Orta süreli şiddet tünellerinde ise, suç işleyenlen bireylerin girişimlerini devam etmesine ortam sağlayan ve ard arda gelen şiddet mekanizmaları içinde şiddeti dönüştüren ya da karşı karşıya gelinen gerilimin/korkunun üstesinden gelen daha güçlü mekanizmalara dayanır.Örnek olarak okul veya çalışma ortamlarında meydana gelen saldırılar, futbol ortamındaki holiganlar ve duygusal mekanizmalar arkasında gizlenen soykırım vb. Uzun süreli şiddet tünelleri ise genellikle birkaç kişiden oluşan küçük grupların cinayet, gasp, soygun, tecavüz gibi girişimlerini içermektedir. Bu tür girişimlerin ortalama olarak üç gün sürdüğü göz önüne alınır.

Tüm bu örnekler göz önüne alındığında kısa, orta ve uzun süreli şiddet tünellerinin üç mekanizma ile temelleri açıklanmaktadır. İlk olarak kurbanın kısmen katılımı ile şiddeti gerçekleştirenin kendi vücut gücü ile sürüklemesi(self-entrainment); ikinci olarak suçu ortaya koyan ve kurban edilen bireyin vücutsal ritimleri ile karşılıklı sürüklenme; üçüncüsü, izleyenlerin ya da takım sürüklenmesidir. Bu gibi durumlarda suçu işleyen kişinin ortaya koyduğu davranışlara şiddeti destekleyici bir grup tarafından yön verilir.

Yukarıda bahsedilen durumlara örnek verilecek olursak, birinci mekanizmaya yani bireyin kendi ritmik kareketi ile kendisinin sürüklenmesi durumu annenin çocuğunu dövmesi olayı örnek verilebilir. Ancak bu durum mantığa ters düşen bir şiddet çeşididir. Çünkü şiddeti uygulayan birey kendinden daha zayıf olan kurbanın üzerinde kendi vücutsal ritimleri ile (atma, vurma ağır nefes alma) tahrik eden ve yıpratıcı hareketlerde bulunmaktadır.

Collins'in ortaya attığı diğer mekanizmada ise şiddet uygulayan bireylerin kendinden daha zayıf kurbanlara nasıl yön verdiklerinden bahsedilmektedir. Fakat buradaki asıl nokta, zayıf kurban ile kastedilen şey bireyin fiziksel olarak kaslarının zayıfl olması değil ya da silahının bulunmaması değil, o kişinin duygusal olarak zayıflığıdır. (Collins, a,g,e)

2.5.2.2. Bourdieu ve sembolik şiddet

Sembolik şiddet kavramı çerçevesinde şiddeti ele alan Bourdieu (1991), şiddeti baskın karakter tarafından uygulanan bir güç ve aynı zamanda kültür ve semboller aracılığıyla ele almıştır. (Walby, 2013) Sembolik şiddetin birtakım iletişim yolları ve kültürel mekanizmalar aracılığıyla ortaya çıktığını ifade eder. Ona göre girişimlerin güçlü olanı sembolik şiddettir ve doğrulamayı gerektiren habitusun sürekli özellikleridir. (Bourdieu, 2001; akt, Townsend, 2011).

Sembolik şiddet türü, şiddetin hafif bir türüdür. Yani fark edilmeyecek kadar belirsiz olmakla beraber kurbanları tarafından kolayca anlaşılamaz. Hayatın her aşamasında mevcuttur dolayısıyla idrak, bilme, iletişim ve hatta hislerin sembolik kanalları aracılığıyla da kullanılabilir. Sembolik şiddet, yalnızca kişinin rızası aracılığıyla kurulabilen bir baskıdır. Temelde sosyal düzene dayanan önemli bir mekanizmadır ve hegemonyanın yapıları ve hiyerarşilerini devam ettirir, zamanla yeniden üretilir (Von Holdt. 2012, s. 112-131; akt, Bal. 2014).

Fanon ise şiddeti Bourdieu'nun tersine 'devrimci şiddet olarak ele almıştır. Ona göre bir tarafta kolonyalizme direnen grup varken diğer tarafta kolonlaştırılmış konumda olan grubun yönetimi vardır.Fanon devrimci şiddetin radikal demokratik bir güç olduğunu savunur. (Von Holdt, a,g,e).

Dünya geneline bakıldığında şiddetin sömürgeci ülkelerin kullandığı bir güç aracı olduğu görülmektedir. Psikolojik temelleri açısından ele alındığında, geçmişte sürekli olarak gizlenen ve baskılanan şiddet aniden ve sebepsizce, keyfi olarak ve beklenmedik zamanlarda ve durumlarda ortaya çıkabilir (Walby, 2013).

2.5.2.3. Luhman ve güven kavramı

Luhman şiddet kavramı ile birlikte güven kavramının da sorgulanması gerektiğini öne sürmektedir.Ona göre şiddet ortaya çıkmadan önce güven duygusu yüksek seviyelerde gözlenmektedir.Bu seviye şiddet meydana geldikten sonra ise azalmaktadır.Günlük hayata ilişkin örnek verilecek olursa örneğin işçi ve işveren ilişkilerine, hastanelerdeki hekim ve hasta ilişkilerine bakıldığında şiddet olayı gerçekleşmeden önce belli bir güven ilişkisinin varlığı, şiddet olayı gerçekleştikten sonra ise bu güven ilişkisinin zarar gördüğü görülmektedir.Tüm bunlara rağmen güven ilişkisi zedelenmesiyle sonuçlanan durumlarda çalışanların ve hekimlerin çalışma ortamlarında tekrardan çalışabilmeleri için ne olursa olsun belli bir güven ilişkisi seviyesinin korunduğu gözlenmiştir.Ek olarak meslekte profesyonelleşmenin güven duygusunu artırdığı öne sürülmektedir. (Virkki. 2008, 247).

Güven kavramını risk kavramı ile birlikte ele alan Luhmann'a göre güven, geleceğe ilişkin şekillenen algının bir çeşit formudur. Bu sebeple geleceğe dair pozitif bir tutumdur. Önlenemeyen riskleri ve olası tehlikeleri yok etmenin bir yolunu bulmayı amaçlamaktadır. (Bal.2014, s. 17)

2.5.3. Sonuç

Şiddet kavramı disiplinler arası bir kavram olduğundan her disiplin şiddeti farklı boyutta tanımlamaya çalışmaktadır. Şiddetin kelime anlamı güç ve kaba kuvvet anlamına gelmesi en yaygın kullanılan ifade olarak kabul edilmektedir. Buna göze alarak şiddet deyince akla gelen ilk şey fiziksel şiddettir. Sosyoloji alanında şiddet kavramı ise çatışma kuramı ile alınan çatışmanın içinde bulunmuş olan bir kavram olarak tanıtılmaktadır. Yaşamın her alanında olması, farklı yaş grup insanlar tarafından ortaya konulması ve doğrudan bir toplumsal olguyu işaret etmesi bakımından şiddet, sosyolojide önemli ve özel bir yere sahiptir.

Şiddetin kavram olarak öncelikle fiziksel şiddeti çağrıştırması ve bedensel hareket sonucu hasar meydana getirmesinden dolayı diğer şiddet türleri olan sözel ya da psikolojik şiddet ve cinsel şiddet ikinci planda kalmıştır.Fakat yapılan çalışmalar günlük hayatta insanların fiziksel şiddete olduğu kadar diğer şiddet türlerine de (sembolik şiddet ve psikolojik şiddet gibi) sıklıkla başvurduğunu göstermektedir.

Şiddet, toplumların konumuna, zaman, mekan, kişinin yaşantısına ve geçmişine bağlı olarak toplumlarda farklılaşan bir olgu olarak meydana geldiği söylenebilir.Fiziksel şiddet türünün içerisinde ölüm, yaralama-yaralanma, ruhsal zararlar, fiziksel zorlamalar, güç kullanımlar gibi amaçlar bulunmaktadır. Şiddetin başka bir boyutunda ise kendi içinde ekonomik ve toplumsal aksaklıklar, sosyal eksiklikle, ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, adaletsizlikler, işsizlikler ve yoksulluk gibi unsurlar bulunmaktadır. Bununla birlikte, iktidarda olan kişilerin şiddeti bir araç olarak kullanması onun başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu boyut iki aşamada ele alınabilmektedir; sessizlik ve iletişim kopukluğu. Örneğin herhangi bir durum karşısında kayıtsız kalmak yani sessiz olmak, kitleler açısından önemli bir şiddet ortamı yaratabilir. Ayrıca liderler açısından gerekli iletişim ortamının yaratılamaması ifade etme durumunu ortadan kaldırır ve sonuçta sağlıklı olmayan bir şiddet ortamı yaratılır. Bu sebeplerden dolayı şiddetin de bir iletişim aracı olduğu söylenebilmektedir.

Sosyolojik anlamda şiddet türleri, insanlar arası şiddet ve kolektif şiddet olarak iki bölümdür. İnsanlar arasındaki şiddete, kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet, etnik, din gibi meselelerde ortaya çıkan problemler de dahil olmaktadır. Ayaklanmalar, devrim gibi girişimler de kolektif şiddet içerisinde yer almaktadır. Futbol müsabakalarında ortaya çıkan kaotik ortam, terör, trafik gibi durumlar da şiddet türü olarak ele alınmaktadır.

Collins'ın, şiddet tüneli kavramı ile şiddeti, mikro-sosyolojik açıdan ele almaktadır ve bu kavramı metaforuyla açıklamaya çalışmaktadır. Şiddet tünelinde Collins, şiddeti uygulayan kişinin kısa-orta-uzun süreli aralıklarla girmesini açıklamaktadır. Kısa şiddet tünelinda şiddet birkaç dakika sürmektedir ve yumruklarla çıkan kavgaya denk gelmektedir ve bu durumda kavga edenler tünelin ağzındadırlar. Orta şiddet tüneli, okul ve işyerlerindeki katliamları, içinde almaktadır. Uzun süreli şiddet tüneli ise, cinayet, gasp, soygun, tecavüz gibi küçük bir grup tarafından yapılan eylemleri içinde almaktadır. Bununla birlikte sosyolojide şiddet kavramı üzerinde çalışma yapılacak ise Bourdieu'nun sembolik şiddeti kavramı da gözden kaçırılmamalıdır. Esasında yaşamın her alanında sembolik şiddet, görülen bir şiddet türüdür. Fakat görünmez, belli belirsiz ve fark edilmez kibar bir şiddet formudur. Yapılan çalışmalarda daha çok şiddetin başka kavramlarla ile bağdaştırıldığı görülmektedir. Bu kavramlardan en önemlisi olan Luhmann'ın güven kavramıdır. Güven kavramı, algılanan geleceğin bir formu olmakla birlikte en risksiz bir yoludur.

3. KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Giriş

Tüm dünyada kadına yönelik şiddet toplumsal bir sorun olarak kabul edilmekte ve her geçen gün önemi artmaktadır. Kadına yönelik şiddet özel bir sorun değildir. Kadına karşı eşitsiz bir güç kullanımıdır. Bu bölümde, öncelikle kadınlara yönelik şiddetin boyutlarına, ardından kadına yönelik uygulanan şiddet türlerine (fiziksel, psikolojik, sözlü, cinsel), şiddet nedenlerine, şiddete kimlerin başvurduğuna ve yaşanan şiddetin derecesine değinilmektedir. Toplumsal cinsiyet ve şiddet arasındaki ilişki de bu bölümde tartışılmaktadır. Kadına yönelik şiddetin nedenleri olarak genel olarak biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, ataerkillik gibi nedenler etrafında ele alınmaktadır. Bu bölümde bu nedenler bireysel yaklaşım, sosyolojik yaklaşım ve feminist yaklaşım sınıflandırması altında ele alınmaktadır. Biyolojik ve psikolojik nedenler bireysel yaklaşım, toplumsal, kültürel ve ekonomik nedenler sosyolojik yaklaşım altına, ataerkillik sorunu ise feminist yaklaşım altında ele alınmaktadır.

3.2. Kadına Yönelik Şiddetin Boyutları

Kadınlara yönelik şiddet farklı toplumlarda ve dönemlerde her zaman var olmuştur. Kadınların fiziksel şiddete uğradıklarına dair binlerce yıl öncesinden veriler bulunmaktadır. Arkeolojik verilerden erkeklerin mumyalarında kırık kemiklerin ortalama % 9-20 oranında bulunurken, aynı durum kadınlar arasında % 30-50 oranlarında olduğunu göstermektedir. Bu kırık kemiklerin çoğu fiziksel şiddet sonrasında oluştuğu düşünülmektedir. Yeni yapılmış olan arkeolojik çalışmalarda, Papua Yeni Gine'deki bazı yerli kabileler dışında, dünyanın tüm toplumlarında kadınlara yönelik fiziksel şiddetin olduğu ortaya çıkmıştır. Şiddete maruz kalmak için çoğu bölgelerde ve farklı zaman diliminde sadece kadın olma sebebinin yeterli olduğu hakkında bulgular ortadır. Kadınlarda en fazla 30 yaşında olanlar arasında muhakkak fiziksel şiddetin izleri bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. (Yetim-Şahin. 2005, s. 48-53). Elde edilen son verilere göre şiddet yaşayan hamile kadınların oranı artmakta ve yetişkin hamilelerin oranı ergen hamile kadınlardan daha az bulunmaktadır. Ergen hamile kadınlar, eşlerinden ayrı olan kadınlara oranla üç kat fazla ve evli olanlardan 25 kat fazla şiddete maruz kalmaktadırlar.

Cinsiyet odaklı şiddetin toplum içerisinde ve özel yaşam alanlarında birçok farklı bağlamda gerçekleştiği bilinmektedir. Örneğin, kadın sünneti geleneksel değerler tarafından kutsallaştırılmakta ve toplumsal bir değere dönüştürülmektedir. Birçok ülke töre cinayeti ile sonuçlanabilecek başlık parası gibi uygulamaları yasaklamasına rağmen, suç işleyenler cezasız kalmaktadırlar. Birleşmiş Milletler'in yaptığı araştırmaya göre, cinsiyeti sebebiyle ve sağlık-gıda bakımından erkek çocuğunun öncelikli konuma getirilmesinden dolayı yaklaşık 60 milyon kız bebeğin hayatı son bulmaktadır. Dünya genelinde sünnete maruz kalmış bayan sayısı 130 milyon olmakla birlikte, her yıl 2 milyon kadın bu sayıya eklenmektedir. Hindistan'da her yıl eşleri tarafından veya başlık parası cinayetinden 5000 kadın öldürülmektedir. Nikaragua'da yapılan bir araştırmaya göre, evli bayanların %52'si partnerleri tarafından şiddet gördüğünü ifade etmiştir.Avrupa'da ise dört kadından 1 tanesi erkek arkadaşından şiddet görmektedir. Filipinler'de ise 300.000 ile 500.000 arasında kadın, seks işçisi olarak çalışmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise, 62 ticari kaynaklı siteden son 4 ay içerisinde indirilen verilerin yaklaşık yarısı çocuk pornosu görüntüleridir. İrlanda'da ise, kadınların %42'si, yaşamları boyunca en azından bir kez cinsel istismara maruz kaldığını ifade etmiştir. (UNICEF, 2014)

Aile içinde kadına yönelik şiddet yeterince yaygın olmasına rağmen ilişkiler, toplum düzeninden sorumlu olan insanlar ve kurumlar tarafından yeterince önemsenmemektedir. (Armutçu, 2007). Aksine aile mahremiyetini korumak adına, ailenin özeli olarak değerlendirilmekte ve dışarıdan yardım istemenin gerekli olmadığı savunulmaktadır. Aile içindeki şiddetin, aile dışına taşınmaması için yoğun bir çaba harcanmaktadır. Aile içerisinde ortaya çıkan şiddete çoğunlukla, çaresiz ve güçsüz olan kadınlar maruz kalmaktadır. Erkek ve kadın arasındaki farklı statüye dayanan değerler, aradaki yaş farkı, cinsiyet ve iş üstünlüğüne dayanan tahakküm kurma gücünün erkeklere verilmesi erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddeti meşrulaştırmaktadır. Bu sebeple meşrulaşan şiddetin boyutu çözüm üretilmesine engel olup nesilden nesile miras olarak bırakılmaktadır. Özet olarak, sosyal ve bireysel alanda ortaya çıkan şiddet aktiviteleri birbirini besleyerek, ailelerde şiddetin devamını sağlamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, aile içinde şiddet varsa toplumun genelinde de şiddet vardır. Burada toplum ve bireyin davranışlarının birbirini karşılıklı olarak etkilediğini belirtmek gerekir. (Kocacık. 2000, s. 5)

Aile içindeki şiddetlere yönelik çalışmaların devam ettirilmesi son derece zordur. Çünkü ailede olan problemler ve yaşanılanların aile mahremiyeti olarak sayılması nedeniyle yabancılar yada aile dışındaki insanlarla paylaşmak hoş karşılanmamaktadır. Bundan dolayı ailede yaşayanan şiddetin boyutları hakkında bilgilere ulaşmak ve şiddet sürecinde müdahale etmek son derece zor ve hatta imkansızdır.

Ataerkil toplumlarda kadınların şiddete maruz kalma oranının erkeklerden daha yüksek olduğu bilinen bir gerçektir. Kadınlara yönelik şiddet oranının istatistiklere yansımamasına rağmen, kadınlara yönelik şiddet çoğu ülkede sıklıkla rastlanıldığı bilinmektedir. Istatistiklere göre ABD'de her iki evlilikten birisinde şiddet uygulandığı ortaya çıkmıştır. Aynı istatistikte her yedi saniyede bir, bir kadın bir erkek tarafından fiziksel şiddete uğradığı ortaya konmuştur. (Ünsal, 1996; akt, kocacık, 2000, s. 33).

1993 yılında Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'nun "Kadına Yönelik Şiddetin Yok Edilmesi Bildirisinde, şiddetin çok boyutlu olduğu vurgulanmaktadır". Bu komisyonu'a göre sadece cinsiyet temelli fiziksel, cinsel, psikolojik herhangi bir zarar ve üzüntü doğuran veya doğurmaya yönelik, özel veya kamu yaşamında gerçekleşebilen her türlü davranış, tehdit, baskı ya da özgürlüklerin keyfi şekilde engellenmesinin yeterli olmadığı, gelenek, görenek, alışkanlık ve uygulamaların da bu kapsama alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

3.3. Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet

Her insanin, biyolojik yapısına göre bir cinsiyeti vardır. Toplumsal cinsiyet ise bireyin biyolojik cinsiyetine uygun bir şekilde toplumun onlardan hangi rolleri yapmasını istediği ve neler beklediğidir. Her cins için toplumda farklı beklentiler bulunmaktadır. Her cinsiyetin rolu ve sorumlulukları toplumlara göre farklılaşmakta olup ve bu roller zaman içerisinde değişmektedir.

Biyolojik olarak iki cinsiyet arasında olan farklılıklar dışında, toplumsal düzeyde oluşmuş olan ve nesiller boyu da devamlı farklılıklar olarak da tanımlayabileceğimiz toplumsal cinsiyet, iki cins açısından belirlenmiş olup, toplumsal rolleri ortaya koymaktadır. Farklı kültürlerde kadın ve erkek kimlik tanımlamalarının farklı olduğu söylenebilir. Bu iki cins de farklı insanlar olarak değerlendirildiklerinden dolayı, her iki cinsin de kendilerine özgü olan imkânları, sorumlulukları ve rolleri olduğu gibi kabul edilmektedir. Sosyolojik açıdan ataerkil toplumlarda kadınların,

anaerkil toplumlarda da erkeklerin toplumun bireylere yüklediği cinsiyetsel normlardan kaynaklanan birtakım problemler söz konusudur. Ataerkil toplumlara bakıldığında kadının, ikinci sınıf insan konumunda olduğu görülmektedir. Fakat bu toplumlara başka bir açıdan bakıldığında, bireylere yüklenen cinsiyetçi kimlikten ötürü erkek de mağdur olabilmektedir. Örneğin ataerkil toplumlarda ailenin ekonomik geçiminin sorumluluğu erkeğe atfedilmiş ve bu sorumluluğun erkek tarafından başarıyla yerine getirmesi beklenmektedir. (Şenol. 2013, s. 5)

Kadınlar ise, tam olarak bağımsız bir birey olarak görülmedikleri için kendilerine taşıyabileceklerinin çok üstünde sorumluluk yüklenmekte ve bunlar gerektiği ölçüde yerine getirilmediğinde kadın üzerinde ağır yaptırımlara neden olmaktadır. Temelde aile içi şiddetin sebebinin bahsedilen gerekçe olduğu görüşü kabul görmektedir.

Kadının maruz kaldığı şiddet, insan hakkı ihlalidir. Ortaya çıkan şiddetin olumsuz çıktıları, gerçekleşen zaman ve gerçekleştiren birey ile sınırlandırılamaycak kadar geniştir. Örneğin bir kız çocuğunun uğradığı cinsel istismar durumu için anlık sonuçlar beklemek anlamsızdır. O an yaşanan travma belki de yıllar sonra kendine giyecek kılıf bulabilir. Bu durum o anları yüzeysel olarak değerlendirilemeyecek kadar karmaşıktır.

Geçen zaman ile birlikte teknoloji çok büyük bir hız ile ilerlerken toplumun da aynı hızda değişim gösterdiğini söylemek yanlış olur. Tabiki geçmişe oranla yaşam şekillerinde birtakım değişmeler olmuştur. Bununla birlikte kültürel değerler de kısmen değişiklik ile devamlılığını sürdürmektedir. Teknolojinin aksine kültürel normların değişmeye dirençli olması, kültür aktarımında önemli rol oynamaktadır. Fakat zaman zaman kültürel kodların insanlar tarafından yanlış yorumlanması kadını erkeğin karşısında daha düşük bir pozisyona düşürürken hem de şiddet gibi istenilmeyen durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. (Ayan. 2009, s.93)

3.4. Kadınlara Yönelik Şiddet Türleri

3.4.1. Fiziksel şiddet

Bireyin bedenine yönelik her çeşit saldırı, fiziksel şiddettir. Tokat, tekme veya yumruk atmak, sarsmak, hırpalamak, boğaz sıkmak, bağlamak, saç çekmek, herhangi bir cisim atmak, kesici ve delici aletler ya da ateşli silahlarla yaralamak, işkence yapmak, sağlıksız koşullarda yaşamak zorunda bırakmak, bireyin sağlık hizmetlerinden yararlanmasını engellemek veya öldürmek gibi eylemler fiziksel şiddet tanımına girmektedir. (Browne & Herbert. 1997, akt; Öztürk. 2010, s. 55)

Diğer şiddet türlerinde de olduğu gibi, namus, gelenek, görenek gibi kavramlar fiziksel şiddete bahane olarak gösterilemez. Kadının giydiği kıyafet, gittiği mekan, iletişim kurduğu insan, evlilik dışında gelişen ilişkisi, evlilik dışı hamile kalmış olması, bâkire olmayışı, ailesinin istediği kişiyle evlenmek istemeyisi, boşanmak/ ayrılmak istemesi, çalışmak istemeyişi gibi nedenlerle şiddet uygulayan kişilerin çarptırılacağı cezalar hafifletilemez. (Mermen Dergise 2015, s.22).

3.4.2. Psikolojik (duygusal) şiddet

Bireyin bedeninden ziyade ruh sağlığını hedefleyen şiddet türü psikolojik şiddet olarak adlandırılır. Genellikle bir seferlik eylemlerden çok sürekliliğe sahip eylemler psikolojik şiddettir. Sürekli bağırmak, korku vermek, küfür ya da hakaret etmek, aileyle, arkadaşlarla, komşularla görüşmeyi yasaklamak veya engellemek, giyim tarzı konusunda baskı yapmak, eve hapsetmek, çocuklardan uzaklaştırmak, kıskançlık sebebiyle sürekli olarak kontrol altında tutmak, başkalarıyla kıyas yapmak, sevdiği eşya ve hayvanlara zarar vermek, tehdit etmek, şantaj yapmak, kendi ile aynı düşünmeye zorlamak gibi eylemlerle karşı karşıya kalıyorsanız psikolojik şiddet görüyorsunuz demektir. Psikolojik şiddet etkileri çoğunlukla gözle görülür etkiler olmadığı için hafife alınır, ama bu şiddet türü kişide ağır yaralar açılmasına sebep olabilir. Psikolojik şiddet gören bireyler sürekli korku içinde yaşar, kendini değersiz hisseder, depresyon, intihar eğilimi, bağımlılık gösterebilir, utanç ve suçluluk duygusu, uyku ve beslenme bozuklukları, sosyal ilişkilerin bozulması gibi duygusal/psikolojik rahatsızlıklar görülebilir. (AMARGI. 2005, akt; Öztürk. 2010, s. 58)

3.4.3. Ekonomik şiddet

Ekonomik kaynaklar ve paranın düzenli bir biçimde kadın üzerinde bir yaptırım, tehdit ve kontrol unsuru olarak kullanılmasıdır. Koşullar izin verdiği halde evin masraflarını karşılamamak, para vermemek, kısıtlı para vermek, ailenin gelir ve giderleri hakkında bilgi vermemek, aileyi ilgilendiren maddi meselelerde fikir almadan tek başına karar vermek, kişinin mallarına ve gelirine el koymak, çalışmasına mani olmak, istemediği bir işte zorla çalıştırmak gibi davranışlar ekonomik şiddete dahildir. Ekonomik şiddet de genellikle duygusal/psikolojik şiddet gibi tek seferlik eylemlerden ziyade sürekli bir durumu ifade etmektedir. (Civelek. 2011, s. 8)

Toplum içerisinde kadının statüsünün düşük görülmesi kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasında büyük rol oynar. Kadının statüsünün düşük olması ailede ekonomik, sosyal ve psikolojik güç dengesizliğine sebep vermekte ve kadının şiddete uğraması için de ortam hazırlamaktadır. Kadının statüsü üzerinde etkili diğer önemli faktör ise onun eğitim durumudur. Eğitimsizlik kadının çalışma hayatında rol almasını ve dolayısıyla ekonomik özgürlüğünü elde etmesini olumsuz etkileyebilir. Bu sonuç kadının güçsüzlüğünü artırmakta ve kadının şiddet görmesine sebep vermektedir. (İnceoğlu ve Kar, 2010, s. 45-48)

3.4.4. Cinsel şiddet

Kadını istemediği herhangi bir cinsel davranışa mecbur etmek cinsel şiddettir. Cinsel şiddet, cinselliğin bir tehdit unsuru, sindirme ve kontrol etme aracı olarak kullanılmasını da kapsar. Çocuklara cinsel istismar, evlilik içi ya da evlilik dışı gerçekleşen tecavüz (kişinin istemediği zamanda, istemediği şekilde, istemediği biriyle cinsel ilişkiye zorlanması ya da yabancı cisimlerle cinsel organa gerçekleşen saldırı), cinsel saldırı (tecavüze varmayan her çeşit istenmeyen cinsel temas; elle sarkıntılık vb.), cinsel taciz (sözlü veya yazılı cinsel içerikli rahatsızlık veren davranışlar; örneğin rahatsızlık veren cinsel ifadeler içeren telefon mesajları, mektuplar), cinsel organa zarar verme, zorla cinsel içerikli yayın izletme, cinsel organları rahatsızlık verici şekilde teşhir etme, çocuk doğurmaya veya doğurmamaya zorlama, zorla kürtaj yaptırtmak, fuhşa zorlamak, zorla evlendirme, zorla bekâret kontrolü yaptırmak ve benzer eylemler, cinsel şiddet olarak tanımlanmaktadır. (WRVH, 2013, s. 18)

Cinsel şiddet, mağdurları üzerinde fiziksel ve psikolojik derin izler bırakır. Yaralanmaların yanı sıra, cinsel sağlık ve üreme sağlığı üzerinde yıllar sonra dahi karşılaşılabilmesi muhtemel bir dizi riskler içerir. Fiziksel sonuçları kadar zihinsel sağlığı da etkileyecek ciddi sorunlarla karşılaşılır. Aynı zamanda bu sorunlar uzun yıllar devam ederek mağdurda kalıcı bir sağlık sorunu halini alır. Bu sorun mağduru intihara dahi teşvik edebilir. Bunun yanı sıra namus cinayetleri, HIV virüsünün bulaşması ya da cinsel ilişkiye zorlama esnasında yaşanabilecek olaylar nedeniyle mağdurun ölmesi de cinsel şiddetin karşılaşılan en önemli sonuçlarındandır. Ne var ki; erkeğe iktidar rolünün biçildiği, dini inançların ve ahlaki yapının kişileri zorladığı, toplumun tolerans gösterdiği, devlet politikalarının kanunlarıyla ve uygulamalarıyla caydırıcı olmadığı ülkelerde, bu sonuçlarla karşılaşılması hiç de şaşırtıcı değildir. (Vatandaş, 2003, s. 21-28)

3.5. Kadına Yönelik Şiddeti Ele Alan Kuramsal Yaklaşımlar

Kadına yönelik şiddetin nedenleri olarak genel olarak biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, ataerkillik gibi nedenler etrafında ele alınmaktadır. Bu bölümde bu nedenler bireysel yaklaşım, sosyolojik yaklaşım ve feminist yaklaşım sınıflandırması altında ele alınmaktadır. Biyolojik ve psikolojik nedenler bireysel yaklaşım, toplumsal, kültürel ve ekonomik nedenler sosyolojik yaklaşım altına, ataerkillik sorunu ise feminist yaklaşım altında ele alınmaktadır.

3.5.1. Bireysel yaklaşım

Şiddetin sebeplerinden birisi olan biyolojik kökenlerde yer alan hormonlar önemli rol oynar. Hormonların kişinin genlerinde var olduğu ve onu şiddete sürüklediği varsayılmaktadır. Şiddetin oluşumunu biyolojik faktörlerle açıklamaya çalışan teorilere göre, (İçli, 2004) "saldırganlık hormonu normal değerlerden yukarı olan, Y kromozomu fazlalığı olan ve biyolojik yapılarında birtakım farklılıklara sahip olanların insanların, kendilerini kontrol etme yani özdenetim boyutunda birtakım problem yaşadığı görülmüştür". Bu nedenle de istemdışı yani plansız olarak şiddet uyguladıkları varsayılmaktadırlar.

Öte yandan şiddetin oluşumu psikolojik sebepler çerçevesi içerisinde ele alındığında, psikotik, non-psikotik bozukluklara sahip olan bireylerde ve anti-sosyal ve paranoid kişilik bozuklukları türünde rahatsızlıkları olan bireylerin de şiddet uygulama konusunda meyilli oldukları kabul

edilmektedir (Subaşi-Akın. 2003, s. 231). Araştırmalara göre şiddet uygulayan bireylerin psikolojik sıkıntıları olduğu varsayılır ve bu sebeple şiddet uyguladıkları, uygulanan şiddetin ise bilinçli bir şekilde ortaya konmadığı, öte yandan yaptıkları eylemin sorumluluğunu üstlenecek konumda olsalar bu tür girişimlerde bulunmayacakları savunulmaktadır. Bu esnada, şiddet girişimlerinde şiddeti uygulayan kadar, şiddete uğrayan mağdurun da psikolojisi dikkate alınmalıdır. Genelleme yapılacak olursa, şiddete maruz kalan bireylerin pasif kişilik yapısına sahip olduğu ve şiddeti ortaya koyan bireye karşı çıkabilecek gücü ve cesareti kendisinde bulamadığı gözlenmiştir. Bu durumunu gerekçesi ise, şiddet mağdurunun geçmiş yaşantısında aile içerisinde uygulanan şiddete olan tanıklığının bireye, otoriteye itaatkarlığı öğretmiş olmasıdır. Bu durum ise şiddeti ortaya koyan birey açısından daha da cesaretlendiricidir.

Psikanalitik kuramın öncülerinden olan Freud'a göre birey, bütün canlılarda ortak olan iki temel içgüdü ile dünyaya gelmektedir. Saldırganlık ve cinsellik. Bu iki içgüdünün birbirine bağlı olduğunu öne sürmektedir. Cinsel içgüdü ile ilişkili gördüğü psişik enerjiye libido adını veren Freud'a göre doğuştan gelen ve haz almayı sağlayan, ayrıca kişiliği ve davranışların ortaya çıkmasını sağlayan, hayat boyunca süren ruhsal gücün gelişmesi belli aşamaların tamamlanması ile sağlanır.

Erotojenik bölgenin bir diğeri olan ağız bölgesinin şiddete ilişkin yansımaları şu şekilde ortaya çıkar; sözlü saldırganlık, başkalarını kötüleyici, küçümseyici, aşağılayıcı ve suçlayan, çok çabuk öfkelenen kızan, bağırıp çağıran, vurup kıran vb. (Özerkmen. 2012, s. 37)

Bahsedilen biyolojik ve psikolojik sebeplerin yanı sıra, çarpık kentleşme, kötüleşen ekonomik durum, gelir dağılımının eşit olmayışı, geçim sıkıntısının artması, temel gıda ve ihtiyaç maddelerini karşılamakta çekilen güçlük gibi sebeblerin üzerine bireylerin engellenmeye dayanma güçlerinin yeterli olmayışı ayrıca düşük benlik algısı öfkeyi ortaya çıkartabilir ve saldırganlık duygusuna temel hazırlar. Bu gerekçelerden dolayı bireylerin kendini toplumdan soyutlaması ve yasadışı yollarla gelir sağlama girişimi şiddet eylemlerinin diğer öncülleridir. (Köknel. 1996, s. 34)

Feministlerin karşı çıktığı ve kadınlarla erkekler arasındaki iktidar ilişkilerini görünmez kılan da işte bu bakış açısıdır. Feministlerin eleştirdiği, kadına yönelik şiddetin sosyal boyutunu ve iktidar ilişkileriyle bağlantılarını görmezden gelen bu yaklaşımları Anderson " bireyci yaklaşım"

kategorisinde toplar. Feminist modele göre yakın ilişki içinde şiddetin, erkeklerin şiddetin asıl kullancısı oldukları kadınlarınsa mağduru/kurbanları oldukları varsayılır. Bireyci yaklaşım bu görüşü reddeder, çünkü konuya eleştirel paradigmadan, yani iktidar sorunu temelinde bakmaz. Bilgiye daha pozitivist bir açıdan yaklaşan bu bakış açısındaki temel varsayım şiddetin aile ortamında koşulsuz olarak ortaya çıkabileceğidir. Gilfus, O'Brien, Trabold ve Fleck Henderson'un da belirttiği gibi aile şiddeti kuramcılarına göre şiddet toplumsal cinsiyet dayanan patriarkal yapıdan kaynaklanan bir sorun değil, aile içindeki gerilimler veya aile yapısıyla ilintili olgusal bir fenomendir. Şiddet, kişilerin yapısal konumlarına bağlı olarak tanımlanan belirli bir grubun (örneğin erkeklerin) tekelinde de değildir. Burada esas araştırma konusu cinsiyete dayanan iktidar ilişkileri değil, bireylerin aile içindeki anlaşmazlıklarına karşı kullanılan "çatışmayı çözme taktikleri" dir. (a, g, e)

3.5.2. Sosyolojik yaklaşım

Sosyologlara göre şiddet öğrenilmiş bir davranış ürünüdür ve en önemli öğrenme kaynağını da şiddetin ilk olarak maruz kalındığı kurum olan aile oluşturur. Dünya genelindeki çoğu kültür, kocaya eşlerine şiddet uygulama hakkı tanımaktadır. Bireylerin çocukluk çağından itibaren sosyalleşme sürecinde, erkeğin şiddet uygulama hakkının kendisinde olduğunu öğrenerek büyümesi, kadının da erkeğin şiddet girişiminde herhangi bir anormal davranış olmadığı düşüncesini ile büyümesi, bireylerin sosyal hayatta aile içi şiddetin geçerli bir davranış kalıbı olarak algılanmasına temel oluşturmaktadır.

Şiddetin olağan görülmesinde toplumun bireylere yüklediği cinsel kimliklerin etkisi büyüktür. Örneğin erkeklerin tek başına evin geçimini sağlayan bireyler olarak algılanmaya devam edildiği sürece, onlara yüklenen bu roller gereği evdeki tek söz sahibi olarak kendilerini görmeye devam edeceklerdir. Geleneksel kültürde terbiye vermek konusunda dayağın bir araç olarak görülmesi erkeğe, bayanların toplum tarafından biçilen rolüne uygun davranmadığında şiddet ile karşılık verme hakkı tanımaktadır. Bunun yanısıra "erkeklerin, toplumun benimsediği değerlere ve ataerkil geleneklerine göre kadından daha üstün konumu, kadınların eşlerine hizmet etme yükümlülükleri ve aile içinde alınacak kararlarda dominant olan erkeğin kadından daha fazla söz sahibi olabilmesinin normal kabul edilmesi görülmesi gibi unsurlar şiddeti ortaya çıkaran diğer sebeplerdendir." (Şenol-Yıldız. 2011).

Bahsedilen sebepler şiddetin toplum içerisinde meşrulaşmasını ve geçerliliğini korumasını sağlamaktadır. Anadolu'da var olan ve hala geçerli olan geleneksel kültüre göre erkek, kadın davranışını ve onun sosyal hayatını denetleme konusunda bir hakka sahiptir ve bu hak erkeğe herhangi bir olayda şiddeti kullanabilme yetkisini vermektedir. (Tezcan, 1996, s. 106)

Kadınlara yönelik şiddetin en temel sebeplerinden diğeri ekonomik kökendir. Yapılan araştırmalar ailelerin gelir seviyelerinin düşmesinden dolayı sosyo-ekonomik sebeplerden kaynaklanan problemlerin daha fazla yaşandığını göstermektedir. Bu durum psikolojik bağlamda şu şekilde açıklanabilir. Erkek doğası gereği eşini cinsellik ve maddi anlamda doyuramadığı sürece zayıf hissedecektir. Bununla ilişkili olarak ailenin geçirdiği ekonomik sıkıntı durumlarıyla yetersizlik duygusu pekişen erkekler birtakım travmalar yaşamakta,tüketici durumda olan kadına şiddet uygulaması bireye otoriye kazandırdığı için kısmen de olsa rahatlama sağlayacaktır.

Aile içerisinde yaşam ile ilgili beklentilerin karşılanamaması, şiddetin ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır. Lakin bu durum şu şekilde algılanmamalıdır; ekonomik olarak problem yaşanmadığı sürece şiddetin ortaya çıkışı olası muhtemel değildir veya hiç olmayacaktır.

Şiddet türlerinin içerisinde önemli bir yer teşkil eden cinsel şiddet, karı-koca arasında cinsel uyumun diğer bir deyişle ten uyumunun sağlanamaması veya eşlerden birisinin cinsel olarak bir işlev bozukluğunun olması durumunda aile içinde şiddet görülebilmektedir. Toplum içerisinde genelikle tabu olarak görülen cinsellik konusu sebebiyle aile içinde yaşanılan şiddetin oranı azımsanamayacak derecede büyüktür. Konuşulması hoş görülmeyen cinsel konular, esasen bir ailenin neslinin devamlılığında ve sağlıklı oluşunda önemli bir fonksiyona sahiptir. Erkeğe yeterlizlik duygusu hissettiren konulardan birisi olan cinsellik, sağlıklı devam etmediği sürece erkek telafi mekanizması olarak kendi gücünü kanıtlamak adına şiddet uygulaması yaygın bir durumdur.

3.5.3. **Feminist yaklaşım**

Yakin ilişki içinde şiddet ya da aile içi şiddet dünyada birçok insanı etkileyen ve genel kabul görmüş bir sosyal sorundur. Aslında kadın, çocuk, yaşlı, erkek gibi bu sorundan erkilenen pek çok kesim olsa da, 1970'lerde yakın ilişki içinde şiddet konusunun uzmanları çeşitli araştırmalarla yaygın olarak kadınların erkeklere oranla beligin bir farkla risk altında olduklarını ortaya koymuş ve yakın ilişki içinde şiddet olgusunun toplumsal cinsiyet normlarına dayalı bir sistemin ürünü olduğu sonucuna varmışlardır. Feminist hareketin etkisiyle yakın ilişki içinde şiddet sorunuma karşı geliştirilen bu yaklaşım, söz konusu araştırmaların da etkisiyle sorunla mücadele veya soruna müdahale yöntemlerine de yön verir. Aynı süreç içinde patriarka kuramına dayanan feminist model temelinde, yakın ilişki içinde şiddet veya aile içinde şiddet kavramları "kadına yönelik şiddet" olarak ifade değişikliğine uğrar.

Bu yaklaşıma göre yakın ilişki içinde erkekler şiddetin kullanıcısı, kadınlarınsa esas kurbanları oldukları patriarkal sistem içinde, kadınların erkeklerin baskısı altında olmalarından veya erkeklerin kadınları kontrol etme arzusundan kaynaklanmaktadır. (Gorelick. 1991, s. 459) Diğer bir deyişle, erkeğin şiddete olan "eğilimi" patriarkanın "doğası" veya "kökeni"yle doğrudan ilişkilendirilir. Buna göre kadınları ikincil kılan tarihsel ve güncel iktidar farklılaşmasından yakın ilişki içindeki eril şiddet doğar. Erkekler kadınlar üzerindeki iktidarlarını fiziksel, cinsel ekonomik denetim yoluyla ve aşağılama ve izole etme türünden kadınları ikincilleştirir ve bağımlı kılarlar. Dolayısıyla bu yaklaşıma göre yakın ilişki içinde şiddetin asıl kaynağı erkeklerdir veya erkeklerin şiddetin asıl kullanıcısı odukları varsayılır. Kadınlarsa şiddetin mağdurları veya kurbanlarıdırlar. (Anderson and Umberson. 2001, s. 358)

Martinez dönemin pek çok radikal feministi için şiddet ve erkeklik arasındaki ilişkinin biyolojik olarak kurulduğunu belirtir. Örneğin Susan Brownmiller ve Juliet Michell gibi radikal feministlerin erkeğin fiziksl gücünün patriarkanın temelini kurduğunu belirtecek kadar ileri gittiklerini hatırlamak gerekir. Hegemonik feminist yaklaşımına göre şiddet, eril iktidarın kurucu bir unsurudur. Bir diğer deyişle buradaki iktidar algısı normatif veya pozitif/üretken bir iktidar kavramsallaştırması olmadığı gibi, iktidar sahibi olmak "penisi" olan her beden için otomatik olarak girilen toplumsal bir konum veya kendiliğinden içselleştirilen değişmez bir karakter biçimi ve tekil bir kategoridir (Yarar. 2015, s. 12).

3.6. Feminizm ve Şiddetle Mücadele

Feminizm hareketleri 20. yüzyılın en karmaşık sosyal hereketlerinden biri olarak dünyada yer almaktadır. Kadınların önemli bir konuma gelmesi birtakım sosyal,siyasi ve kültürel değişimlerle farklı toplumlar içerisinde ilk olarak dünyada bu hareketin sayesinde olmaktadır. Kadınların sosyal, siyasi ve devlet makamlarda var olması, kadınların oy verme hakkı, sivil haklara sahip olması feminizm hareketiyle mümkün olmuştur. (Yarar. 2015, s. 14)

Batı feminizm hereketleri tarihsel bir perspektif içerisinde üç farklı dalgadan oluşur ve bu dalgaların her biri farklı yaklaşımlarla birbirine bağlanmıştır. Birinci feminizm dalgası 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başlangıcında, kadınların oy kullanma hakkını elde etmesi ve onların devletin çeşitli birimlerinde çalışma imkânı bulması ile başlamıştır.

İkinci feminizm dalgası 1960-1980 yılları arasında kadınların özgürlük adına başlattığı siyasi girişimiyle kadınların ve erkeklerin eşit olduğu düşüncesi ve bu anlamda başlatılan aktiviteler ile devam etmiştir.

Üçüncü feminizm dalgası çoğu teorisyene göre kadınların hakları için verdikleri mücadele sırasında kaybolan istekler ve haklarına karşı geliştirdikleri tepki ve cevap niteliğindeydi. Bu yüzden bazı eylemler ve istekler bu hareketi radikalisme yönlendirdi ve dünya bu dalgayı radikal bir feminizm dalgası olarak tanımıştır. Feminizm dalgaları tarihte her zaman kadınların destekçisi olmuş ve mücadelesini onların hakları için vermiştir. Ancak ilk kurulduğu günden beri kadınların ve erkeklerin eşitsizliği temel meselesi olup ve bu eşitsizlikler adına birçok girişimde bulunmuştur. Bu önemli konulardan biri kadınlara yönelik şiddettir. Yapılan araştırmalara göre bu eşitsizlik esasında insanlığın varolmaya başladığı günlere dayanır. Kadınlara yönelik şiddetin boyutları olan fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet feminizm hareketinin önemli konulardan biridir. (a,e,g, s. 20)

Kadınlara yönelik şiddet, feminizmin mücadelesinin önemli ve tartışmalı bir konusudur.80-90'lı yıllarda yani ikinci dalga hereketi ile kadınların problemleri uluslararası alanda dikkate alınmaya başlanmış ve değişim başlamıştır. Bu dönemde batının çoğu feministleri, kadınların ulusal problemleri olan tecavüz, aile içi cinsel istismar, fuhuş vb. şiddetin farklı örnekleri bu hareketin gündeminde en başta yer alarak önem teşkil etmektedir. Bu aktiviteler sırasında 1993'te uluslararası bir topluluk beyanında (kadına yönelik her türlü şiddetin yok olması) bu

konuyu uluslararası bir kural olarak tanıtmıştır ve zaman sonra farklı ülkelerde birçok aktiviteler yapılmıştır. 1970-1980 yıllarda feminizm hareketinin slogan ekseneliyle (kişisel mesele kendisi siyasi bir meseledir) kadınlar, maruz kaldıkları şiddetten dolayı kendi tecrübelerini şiddet konusunda araştırmaların yapıldığı analiz merkezine yollamıştır.Feminist yaklaşımları bu problemin kişisel bir problem alanı olarak görülmemesini, bunun genel bir problem alanı olarak görülmesini istemişlerdir. Bu girişim, şiddete maruz kalan kadınlar için büyük bir şans olarak görülmektedir. Çünkü bu sayede saklanmak zorunda kalınan ve dile getirilemeyen şiddetler artık gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Suç ve şiddetin içselleştirilmesi yerine bir eşitsizlik ve cinsiyet ayrımcılığı olarak görülmeye başlanmıştır. (a,e,g, s. 25)

Bahsi geçen aktivitelerden önce aile içi şiddet eşler arasında şahsi bir mesele olarak görülür ve kadın diretmedikçe hukuki süreç, bir şikâyet dilekçesinden öteye gitmezdi. Ancak bu dönemde feministler meseleleri aile içerisinden çıkarıp topluma yaymaya çalıştılar ve onu genel bir problem olarak göstermişlerdir.

Üçüncü feminism dalgasında feministler çalışmalarında, aile içi şiddete ve sözel şiddete daha fazla odaklanmıştır. Kadınlara yönelik şiddetin türleri arasında bulunan aile içinde şiddet ve cinsel şiddet bütün feminist hareketlerinin aktivitelerinde dikkete alınan konulardır. Çünkü maruz kalınan şiddet türü hukuki toplantılar ve polisler aracılığıyla isbatlanabilmektedir. Psikolojik ve ekonomik şiddet türünün ispatlanmasının daha fazla zamana ihtiyacı olması bakımından hukuki yollar önem arz eder.

3.7. Sonuç

Kadına yönelik şiddet olgusu dünyada sık karşılaşılan ve kadının insan haklarını tehdit eden bir konu olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Öte yandan sorunla mücadele için yapılan birçok düzenlemeye rağmen bu sosyal sorun varlığını sürdürmektedir. Her şeyden önce şiddet karşısında kadının yalnız kaldığı bilinmelidir. Bu nedenle toplumsal farkındalığın kararlılıkla geliştirilmesi gerekir. Daha öncesinden ise toplumsal cinsiyet rollerine dayalı eğitim sisteminin insanı merkezine alacak şekilde düzenlenmesi önemsenmelidir. Kadınlara yönelik şiddet genel anlamda ataerkil toplumlarda fazla görülmektedir. Bu tür toplumlarda kadın ikinci bir cins olarak tanımlanmış ve hep ikinci sırada gelmiştir. Toplumun gelenekleri ve kültüründen dolayı ortaya çıkan farklı şiddet türleri daha fazla yaşanmıştır. Eskiden kalmış bu gelenekler kadını hep alt ve zayıf gösterip kadınlara erkeğin egemenliğinin altında bırakmaktadır.

Kadına yönelik şiddet tartışılırken üzerinde durulması gereken en önemli konulardan birisi de farklı şiddet türlerinin olduğudur. Genelde şiddet dediğimizde insanların aklına gelen ilk şiddet türü fiziksel şiddettir. Bunun yanı sıra cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet türleri de mevcuttur.Şiddetin ortaya çıkışını ise tek bir sebebe bağlayarak açıklamak doğru olmaz.Kadına yönelik şiddetin nedenleri olarak genel olarak biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, ataerkillik gibi nedenler etrafında ele alınmaktadır. Bu nedenler bireysel yaklaşım, sosyolojik yaklaşım ve feminist yaklaşım sınıflandırması altında ele alınmaktadır. Biyolojik ve psikolojik nedenler bireysel yaklaşım, toplumsal, kültürel ve ekonomik nedenler sosyolojik yaklaşım altında, ataerkillik sorunu ise feminist yaklaşım altında ele alınmaktadır. Biyolojik sebepler, genellikle bireyin genlerinde var olduğu düşünülen ve onu şiddete sürüklediği varsayılan hormonların aracılığıyla olduğu kabul edilmektedir.

4. TARİHSEL SÜREÇTE AFGANİSTAN'DA KADINLARIN KONUMU

4.1. Giriş

Asya'nın merkezinde olan Afganistan 1919 yılında İngiltere'den bağımsızlığını almıştır. Afganistan'ın farklı etniklerden oluşan nüfusu yaklaşık 30 milyondur.Resmi dili Farsça ve Peştuncadır, ama ülkedeki çoğu insan Farsça dilini konuşmaktadır. Afganistan'ın Kuzeyinde çoğunlukla Peştunlar, Güneyde Tacikler ve Türkler (Özbekler, Türkmenler, Kazaklar, Kırgızlar), Doğuda Peştunlar ve Noorustaniler, Batıda ise Tacikler ve merkezde Hazaralar yer almaktadır. Afganistan'daki 34 büyük şehirde farklı etnik gruplar yaşamaktadır. Bu bölümde Afganistan'ın siyasi tarihinden yani M.Ö uğradığı saldırılardan başlayıp Afganistan'ın modern tarihine kadar geçen süreden ve 2001'de Amerika'nın saldırısı ile birlikte meydana gelen siyasi değişiklikler anlatılmaya çalışılacaktır.

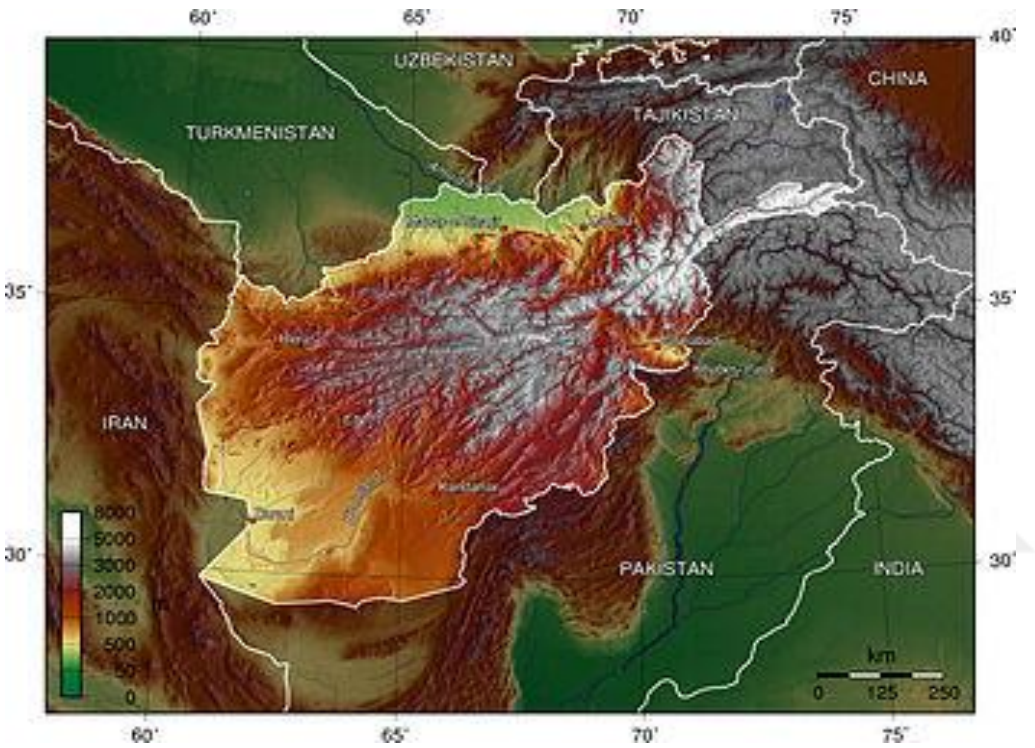
Çeşitli perspektiflerden yola çıkılarak Afganistan'da kadınların toplumsal düzene ilişkin katkıları(savaşlarda kadınların sergiledikleri kahramanlıklar ve erkeklere destek çıkmak amacıyla ortaya koydukları edebi eserler vb.) bu bölümde değinilen başka bir konudur. Farklı dönemlerde (iç savaştan önce, savaş döneminde ve savaştan sonra) kadınların durumu ve Şah Ammanullah döneminde, Zahir Şah'ın ardından gelen Sosyalist dönemde, Mücahitler ve Taliban döneminde kadınların neler yaşadığına ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur.

4.2. Afganistan'ın Coğrafi Yapısı

Afganistan, 647.500 km2'lik alanı ile bir kara ülkesidir. Ülkenin etrafında Pakistan, İran, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Çin yer almaktadır. Afganistan yapısı itibariyle üç ana karakteristik coğrafi bölgeden oluşur:

Merkezini dağlık alan olan Hindikuş dağları, kuzeyini verimli ovalar, güneyini ise ıssız platolar oluşturmaktadır. Afganistan'ın kuzeyinden batıya doğru bir yelpaze gibi açılan Hindikuş Dağları, barındırdığı birkaç stratejik geçiş noktası ile çok önemlidir. Bunlardan en bilinenleri, Salang ve Hayber Geçidi'dir. 4000 ila 6000 metre yüksekliğiyle Hindikuş Dağları, özellikle kış aylarında karla kaplandığı için bu dağlardan geçmek çok zordur. Hatta bazen mümkün de olmayabilmektedir. Hindikuş dağlarının doğuya uzanan bir çıkıntısı, Vahan Koridoru adını

almakta ve Çin ile küçük bir sınırı oluşturmaktadır. Sert iklim ve kuraklığın da etkisiyle ülkenin önemli bir kısmı verimsiz topraklardan oluşur. Ülkeye hayat veren dört önemli olan ana nehir sistemi; Amu-Derya Nehri, Heri Rud Irmağı, Kabil Suyu ve Hilmand Nehri'dir. Ülkenin önemli gölleri ise; Vahan Koridoru bölgesinde Sarıgöl ve Çakmaktın, Bedahşan'da Sıva, orta dağlık bölgede Bendiemir gölü, Herat'ta Namus gölü ve Ab-e- ıstade'dir.

Hindikuş Dağları Afganistan'ı iki temel bölgeye ayırmaktadır. Bu ayırımla ülkenin önemli bölgeleri: Hindukuş Dağının kuzeyindeki Afganistanın Belh-Meymanah ile Vahan-Bedahşan; Hindikuş'un güneyindeki Kabil, Herat, Kandahar ve Hazaracat'dır. Bu bölgeler aynı zamanda ülkenin etnik dağılımını da şekillendirmektedir. Kabil, tarihî olarak diğer bölgeleri ve etnik grupları birbirine bağlamaktadır. Hindikuş Dağı'nda önemli yollara geçiş sağlayan Kabil, bir plato olarak stratejik yönden çok önemlidir. Kandahar ise ülkenin kültürel ve ekonomik yönden önemli bir bölgesidir. Kabil'den önce ülkenin başkentliğini de yapmış olan bu şehir, ağırlıklı olarak Peştunlara ev sahipliği yapmaktadır. Bir zamanların kültür ve sanat şehri olan Herat, ülkenin batısında yer almakta ve tarih boyunca sık sık istilacı devletler arasında el değiştirmiştir. İran ve Türkmenistan'a sınır olan Herat, aynı zamanda ticari yönden de ülke için önem arz eden bir bölgedir. Hazaracat ise, Hazaraların yoğun olarak yaşadığı bir yer olarak Afganistan'ın tam ortasında yalıtılmış bir şekildedir. (Ghobar. 1973, s.23)

Afganistan, Orta Asya'nın kilit noktasında yer alması nedeniyle üzerinden geçen güçlü orduların kolayca İran'a, Hindistan'a, Maveraünnehir'e ve Çin sınırlarına ulaşmasına olanak sağlaması sebebiyle, "highway of conquest" yani "fetih otoyolu" olarak nitelendirilmiştir. "Büyük Oyun"un bir parçası olarak yeni bir rol ile tarih sahnesine çıkmıştır. Bunun yanında, zamanla İngilizlerin Hindistan'dan Avrupa'ya oluşturduğu deniz yolu Afganistan'ın tarihî ticaret yolundaki rolünü bitirdiği gibi, daha sonra Durand Hattı ile de onun bir kara ülkesi olarak içeride sıkışıp kalmasına neden olmuştur.

Afganistan tarih boyunca fetih yapan devletlere hep çekici gelmiştir. Ancak bu çekiciliği Afganistan'ın zenginliğinden ziyade onun her yöne açılan istikametindendi. Bu anlamda ülkenin jeopolitik konumuna ilişkin birtakım teoriler öne sürülmüştür. Bunlardan ilki İngiliz jeopolitikçisi H. Mackinder (1861-1947)'in ortaya attığı "Kara Hâkimiyeti Teorisi"dir. Bu teoriye göre; Doğu Avrupa'ya egemen olan Merkez Bölgesini kontrol eder, Merkez Bölgesine egemen olan Dünya Adasını kontrol eder, Dünya Adası'na hâkim olan Dünya'yı kontrol eder. Afganistan burada, "Heartland-Kalpgâh-Merkez Bölge-Özyurt"un içinde yer almaktadır. Afganistan'dan başka; batıda Avrupa Rusyası, doğuda Doğu Sibirya, güneyde Himalayalar, Đran, Kuzeyde Buz Denizi'dir.

Diğer teori ise Nicholas J. Spykman(1893-1943)'in "Kenar Kuşak Teorisi"dir. Spykman'a göre iç kuşak bölge ve ülkeleri, Heartland'ı kuşatan Batı Avrupa, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dır. Bu yerler Heartland ile Dış Kuşak arasında bir ara bölgeyi oluştururlar; yani bunlar kara devletleriyle deniz devletleri arasında tampon bölgelerdir. Spykman'a göre, esas güç Kalpgah'da (Heartland) olmayıp, Kalpgahı çevreleyen Iç Kuşaktadır. Buna göre: Iç Kuşak bölge ve ülkelerini kontrol eden taraf, Avrasya'ya hâkim olur; Avrasya'ya hâkim olan ise, Dünya'ya hâkim olur. Bu kuşak özellikle soğuk savaş döneminde ABD'nın politikasında çok etkili olmuş; NATO, CENTO, ASEAN, SEATO bu çerçevede şekillenmiştir. Eski Sovyetler Birliğinin, dünyanın geri kalan kısmı ile temasını kesmeyi amaçlayan "çevreleme ve durdurma stratejileri" bu kavramın bir sonucudur. Günümüzün yaşamsal en önemli stratejik olgusu "enerjidir". Afganistan kendisi yeterli miktarda enerji ve doğal kaynaklara sahip olmasına karşın, yıllardır ülkede devam eden karmaşa nedeniyle bunları yeterince değerlendirememiştir. Bunun yanında zengin Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarına yakınlığı nedeniyle de önem arz eder görünmektedir. Çünkü enerji kaynakları olan

doğal gaz ve petrolün, uluslararası piyasaya en ucuz ve kısa yoldan emniyetli bir şekilde sevk edilmesi hayati öneme sahiptir. Afganistan bu nedenle emniyet faktörü hariç, istenen özelliklere de sahip bir ülkedir. Görüldüğü gibi Afganistan, bir dönem "fetih otoyolu", daha sonra "büyük oyun", ardından "kenar kuşak ve kara hâkimiyeti teorisi" ile büyük güçlerin dikkatini hep üstüne çekmiştir. Bugün ise ABD'nin "Sürekli Özgürlük Operasyonu" ile başlattığı Afganistan'daki terörle mücadelesi, Afganistan'ı tarihte olduğu gibi bugün de büyük güçlerin oyununu sahnelediği bir alana dönüştürmüştür. ABD'nin 11 Eylül sonrası Afganistan operasyonu için bugün çok çeşitli spekülasyonlar ortaya atılsa da; asıl önemli olan Afganistan'ın hiçbir zaman tek başına kalarak kendi sorunlarını çözmesine fırsat tanınmamasıdır. (Ghobar. 1973, s.26)

4.3. Afganistan'ın Toplumsal Yapısı

Milli birliğini ancak 18. Yüzyılın ortasında Ahmet Şah Dürrani'nin liderliğinde tamamlamış olan ve göçebe yapıdan şehirleşmeye kadar geniş bir yelpazede dağılım gösteren toplumuyla Afganistan'ın etnik yapısı dikkatle incelendiğinde; bugünkü komşularının etnik yapısının bir karışımı gibi değerlendirmek çok da fazla abartı olmayacaktır. Bu konuda yazılmış olan kaynaklar esas alınarak ülkedeki etnik yapıyı oluşturan unsurları nüfus dağılım yüzdesine göre şu şekilde sıralamak mümkün: Peştunlar, Tacikler, Türkler (Özbel, Türkmen, Kazak ve Kırkız), Hazaralar ve diğer unsurlar. Afganlı gazeteci Oğuz'un eserinde de belirttiği gibi; Afganlılara "Siz kimsiniz?" diye bir soru yöneltildiğinde alınan cevabın etnik kimliğe göre "Tacik'im", "Peştun'um", "Özbek'im" şeklinde olması da "Afgan" kimliğinin ülkede ne anlam ifade ettiğini göstermesi açısından ilginç olacaktır. Zaten "Afgan" kimliği tarih boyunca daha ziyade Peştunlar için kullanılır olmuştur. Bu çerçevede, ülkedeki etnik gruplar hakkında aşağıda genel hatlarıyla bahsedilmiştir.

4.3.1. **Peştunlar**

M.Ö. 5. Yüzyılda bugünkü Afganistan'a geldikleri bilinen Peştunlar, Süleyman Dağları'nın bulunduğu bölgeye yerleşmişlerdir. Bu bölgede yaşayan yerli halkla karışarak Patan-Pathan (Paştun-Pahtun) adını almışlardır. Yerli halkın kullandığı Peştu dilini benimsemişlerdir. "Gerçek Afganlar" ya da "ülkenin yöneticileri" sıfatına sahip olan Peştunlar, ülke nüfusunun yarısına yakın bölümünü oluşturmaktadır. Ülkenin daha çok güney ve doğu bölgelerinde bulunsalar da, hemen her bölgeye dağılmış durumdalar. Peştunlar'ı oluşturan Dürrani (Abdali) ve Gılzaylar iki

en önemli kabile olmasına karşın, Sünni Hanefi mezhebine ait olan Peştunlar, Hint-Avrupa dil ailesinden Peştunca konuşmaktadır. Bugün çoğunluğu yerleşik tarımla uğraşsa da, önemli miktarda göçebe olarak yaşayanlar bulunmaktadır. Göçmen anlamına gelen Nakil veya Kandari olarak tanımlanmaktadır. Peştunlar yaklaşık 60 kabileden oluşmaktadır. Kabile›nin adı soyu belirtirken, kabileye mensup kişilere miras hakları, kabile konseyinde konuşma hakları ve kabile toprakları kullanma hakkı vermektedir. Peştunların %99'u Sünni Müslüman'dır. %1'lik kesim ise Şii olup bunlar Veziristan bölgesinde yaşayan Turu boyu ile Orakzay aşiretinin Muhammadhil alt boyudur. (Oğuz, 1999, s. 35)

4.3.2. **Tacikler**

Afganistan'ın ikinci büyük etnik unsurunu oluşturan Tacikler, çoğunlukla Kabil, Kuhistan, Parvan, Penşir Vadisi, Balh, Herat ve Hindikuş dağlarının kuzey doğusu gibi ülkenin kuzey ve batı bölgelerinde yaşamaktadır. Etnik kimliği konusunda net bir şey söylenemese de, İranlı (Fars) olduğu daha çok kabul görmektedir. Dilleri Fars kökenli Dari dili olan Tacikler, ortalama Afganlıdan daha yüksek bir entelektüel seviyeye sahiptir. Kabile yapısının neredeyse hiç görünmediği Tacikler, daha ziyade tarımla uğraşmaktadırlar. Tacikler, 1747 yılında ilk Afgan birliğinin kurulmasından günümüze bir kez iktidarda kalabilmiştir. Bir çete reisi olan Beçei Sakav'ın 1929 yılında dokuz aylık iktidarda kalmasıdır. Tacikler, ülkenin göçebe olmayan tek etnik grubudur. Afganistan'a göç eden farklı etnik grupların birçoğu Taciklerle evlenerek onların kültürünü benimsemişlerdir. (Oğuz. 1998, s. 37).

4.3.3. **Türkler**

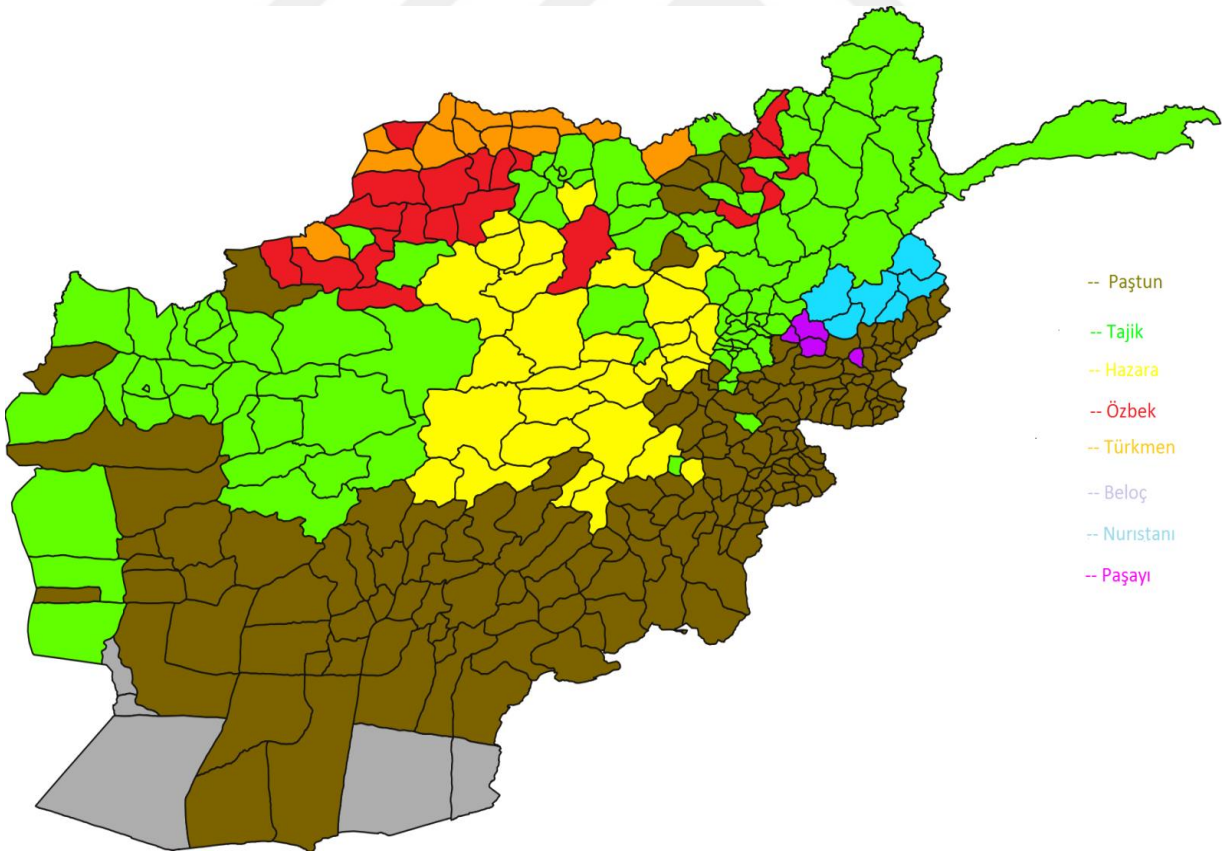
Afganistan'ın kuzey bölgelerinde yaşayan Türklerin önemli bir kısmını Özbekler oluşturmaktadır. Daha çok çiftçilikle uğraşan, kabile yapısı ve göçebe yaşamı terk eden Özbeklerden başka, ikinci büyük unsuru yarı göçebe olan Türkmenler oluşturmaktadır. Türkmenlerden başka, Vahan Koridoru bölgesinde az sayıda Kırgız yaşamaktadır. (Oğuz. 1998, s. 39)

4.3.4. **Hazaralar:**

Bu etnik grup Afganlılardan oldukça farklı olup, çoğunlukla ülkenin merkezinde yer alan, Hazaracat denen Kabil'in batısındaki dağlık alanlarda hayvancılıkla geçinmektedirler. Şii mezhebine bağlı olan Hazaralar'ın, Moğol soyundan geldiğine inanılmaktadır. Konuştukları dil, Darice'nin değişik bir biçimi olan Hazaragidir. Hazaralar Abdurrahman Han döneminde büyük baskı görmüş olması nedeniyle özellikle de Peştunlardan hiç hoşlanmazlar. (a,g,e, s. 41)

4.3.5. **Diğer etnik gruplar:**

Nuristan bölgesinde yaşayan Nuristaniler, ülkenin güney bölgesinde yaşayan Beluçler, doğu bölgede Paşailer, kuzeyde az miktarda Arap, ve Kabil başta olmak üzere şehir ve kasabalarda Kezelbaşlar ve aynı yerlerde çok az miktarda Hindu, Yahudi ve Sik bulunmaktadır.

Bu etnik dağılım içinde bir de aşiret ve kabile yapısının bulunmasının, ülkenin çok renkliliğini daha da arttırdığını söylemek mümkün. Afganistan'da kabileler taşıdığı önem ve gücü nedeniyle

“kral yapıcı veya kral yıkıcı olarak” adlandırılmaktadır. Ayrıca Afganistan’ın nüfusunun neredeyse tamamı Müslüman ve bunun önemli bir kısmı da Hanefi-Sünni mezhebine bağlıdır. Etnik yapıya bağlı olarak ülkede çok değişik dil ve lehçeler konuşuluyor olsa da, Farsça’ya çok yakın olan Dari ve Peştunca en çok konuşulan diller olarak ülkenin bugün de resmi dilidir. Özellikle Dari dili yönetim kademesi ve okumuş kesimde daha yaygın ve daha çok bilinen bir dildir.

Afganistan devletinin karakteristiğini belirleyen şey ülkenin karmaşık kabile yapısıdır. Kabile ve köy yapısı, uzun süre ülkede millî bir devlet duygusunu bastırdığı gibi, merkezi otoriteye de oldukça yabancıdır. Kabile için devletten çok, kendi bütünlüğünü düşünmek daha önemlidir. Örneğin bu sebeple ülkede, kabile menfaatlerini gözeterek düşman tarafına katılmak, hiçbir zaman hıyanet olarak görülmez. Afganistan’da yapılan yenileşme hareketleri de toplumun, devleti yöneten elitlerden farklı olması, farklı düşünmesi bağlamında halk arasında hep tepkiyle karşılanmıştır. Halkın devletten kopukluğunu gidermek için, devletin topluma yaklaşma çabalarıysa istenen neticeyi bir türlü vermemiştir. Sonuçta her şeye rağmen Afganistan’da iki ayrı Afganistan vardır: ilki yeniliklerin çıktığı yer; devlet memurları, askerler, öğretmenler ve komünistlerin yetiştiği, bütün entelektüellerin, açık başlıların, ‘kafir’ve ‘küstahların’ barınağı olan şehirdir. İkincisi ise dinin, sünnetin ve zamana karşı koyan değerlerin yuvası olan taşradır.

Afganistan’ın en ilginç ve dikkat çekici toplumsal bir özelliği de savaşçı bir millet olarak ortaya çıkmasıdır. Etnik çeşitliliğin ve kabileciliğin bol olduğu Afgan toplumu, savaşçı kimliğini dış düşmana olduğu gibi kendilerine de tarih boyunca göstermiştir. Poullada’nın ifadesiyle, Afganlar sadece düşmana karşı savaş durumunda, kendi içindeki mücadeleyi bırakıp birlikte savaşırdı. Zaten Afgan toplumunda birliği de ancak Demir Emir Abdurrahman örneğinde olduğu gibi güçlü bir lider sağlayabilirdi. Kabileler arasında dikkati çeken diğer bir konu da “kan davası”nın çok yaygın olmasıdır. Afgan toplumunu derinden etkileyen bu toplumsal olay nedeniyle, bütün erkekler sürekli silahla dolaşmak zorundadır.

Afganların toplumsal davranışına bir bütün olarak baktığımızda: Nancy Dupree’nin tanımlamasına göre Afganistan toplumunda onur, sosyal statünün dayandığı bir kaya; aile de tek önemli kurumdur. Afganistan toplumunun değerlerinde kadın tam merkezde yer alır. Kadın ailenin namusu ve değeridir. Bu durumu en iyi şekilde özetleyen Afganistan’da halk arasındaki ünlü bir söze göre; dünyanın malı ve parası başına feda olsun ve başın da namusa feda olsun.

Afganistan'ın ataerkil bir yapıya sahip olsa da bu yapı içerisinde annenin yeri ve önemi çok mühimdir ve eski tarihte anne iktidarı hep ön plana çıkan bir konu olmuştur. Yine Dupree, Afganları dinlerini öne çıkaran davranışa hiç girmeyen, aksine fanatikliğe eğilim gösteren davranıştan nefret eden insanlar olarak nitelemektedir. Önemli bir Afgan aydının söylediği gibi: "Biz dönüştürülmeye ihtiyacı olan putperest miyiz? Biz zaten Müslüman'ız ve Afgan olmayan, yabancı bir şeriata ihtiyacımız yok. (a,g,e, s. 43)

4.4. Afganistan'ın Siyasi Tarihi

1973 öncesinde her çağda stratejik öneme sahip olan Afganistan bölgesi, tarih boyunca sürekli olarak bölgesel ve büyük güçlerin saldırılarına uğramıştır. Milattan Önce (M.Ö.) 529-535 yılları arasında Akhamanşı Kuruş Pers padişahı Afganistan'a saldırmış ve Afganistan'ın bir kısmını işgal etmiştir. Ardından Makedonyalı İskender, Akhamanşı Pers Şah-ı üçüncü Daryuşu (Dara) mağlup ederek M.Ö. 330'lü yıllarda Afganistan'ın Herat vilayetini ele geçirmiştir. Akhamanşı Şah- ı Kuruş tarafından işgal edilen Afganistan bölgeleri, M.Ö. 327-328 yılları arasında tamamen Büyük İskender'in ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Afganistan bölgesi, yedinci- sekizinci yüzyılda Araplar tarafından fethedilmiştir ve İslam dini bu ülkede yayılmıştır. Dokuzuncu yüz yıldan itibaren sırayla Afganistan'da Tahiriler, Safariler ve Samaniler hükümdarlık sürdürmüşlerdir. Onuncu yüz yıldan on üçüncü yüz yıla kadar Gazneliler ve Guriler gibi büyük devletler, ortaya çıkmıştır ve bu dönemden sonra Moğol ve Timur imparatorlukları Afganistan'da hakimkonumuna gelmiştir. Amir Timur'un torunlarından olan Muhammed Babür, Afganistan ve Hindistan'da Babür devletini kurmuştur. (Ghobar. 1994, s. 124)

Muhammed Babür Afganistan ve Hindistan arasında dengeyi sağlamayamamış ve bu durum; kuzeyden Şaybani Han devleti ve kuzeybatıdan da Safevilerin Afganistan'a inmesine sebep olmuştur. Babür devleti'nin zayıflaması üzerine, Afgan kabileleri de bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu durumda Gılzay ve Abdaliler gibi bazı kabileler da ayaklanmaya başlamış ve bu esnada Nadir Afşar komutasındaki Türkmen ordusu Afganistan ve İran'ın bir kısmını yönetimi altına almıştır. Nadir Afşar'ın ölümünden sonra Ahmet Şah-ı Abdali ismindeki peştun asıllı birisi iktidara gelmiş ve Hindistan'daki Babür devleti'ni kendi hakimiyetinin altına almış. Babür devletinin yıkılmasıyla Türkler Afganistan'daki hâkimiyetlerini günümüze dek kaybetmişlerdir. (a, g, e, s. 110-117)

Bugünkü Afganistan ismiyle anılan ülke Ahmet Şah-ı Durani tarafından 1747'de kurulmuştur. Ahmet Şah-ı Durani'nin, oğlu ve torununun hakimiyetlerinden sonra, 1826'da Barakzay hanedanının kurucusu olan Amir Dost Muhammed Han yönetime geçmiş ve bu dönemde Hindistan'a hâkim olan İngilizler, Afgan birliğini zayıflatma çabasına girmiştir. 1839'de İngilizler Afganistan'ı işgal ederek Afganistan'ın başkenti Kabil'i ele geçirmişler ve kendi adamları olan Şah Şeja'yı Kabil'de iktidara getirmişler. Bunun üzerine 1839-1842 yılları arasında Afganistan halkının dış müdahaleye karşı savaşı başlatmışlar. Bu savaş, birinci İngiliz ve Afgan savaşı olarak bilinmektedir ve savaş sonucunda İngilizler Afganistan'dan geri çekilmiştir. İngilizler ikinci kez Afganistan'a saldırarak Kabil'i 6 Ekim 1879'da işgal etmişler ve Afganistan halkı işgalci İngilizlere karşı Aralık 1879'de ayaklanmaya başlamıştır. Bu dönemde Amir Dost Muhammed Han'ın torunu Muhammed Yakub Han İngilizler tarafından tahttan indirilerek Hindistan'a götürülmüştür. Muhammed Yakub Han'dan sonra Buhara'da yaşamakta olan amcasının oğlu Amir Abdurrahman Han İngilizlerin tarafından iktidara getirilmiş ve Afganistan'ın şimdiki haritası Amir Abdul Rahman Han (1880-1901)'da zamanında Durand hattı olarak bilinen bu sınırın belli olmasına sebep olmuştur. (Atahi,2004, s. 34)

Amir Abdul Rahman Han'ın, ölümünden sonra onun oğlu Amir Habibullah Han (1901-1919) iktidara gelmiştir. Daha sonra ise Amir Amanullah Han, babası Amir Habibullah Hanı'ın yerine geçmiştir. Amir Amanullah Han Hindistan'daki İngiliz valisine bir mektup göndererek Afganistan'ın bağımsızlığını istemiş. Amir Amanullah Han İngilizlere gönderdiği mektubun cevabını beklemeyip özgür ve egemen bir politika izleyerek 11 gün sonra yani 13 Mart 1919'da Afganistan'ın istiklalini ilan etmiştir ve SSCB'ye diplomat göndererek Afganistan'ı resmiyete tanıtmasını istemiştir. SSCB de Afganistan'ı resmen tanıyan ilk devlet olmuştur ve İngiltere ise Afganistan'ı bağımsızlığını kabul etmemiştir. Bu durum Afganistan ve İngiltere arasında bir başka savaşın başlamasına neden olmuştur. Bağımsızlık savaşı olarak da adlandırılan üçüncü Afgan İngiliz savaşı sonucunda, başarı elde edemeyen İngilizler, anlaşma yapmak zorunda kalmışlar. Böylece Ravalpindi Ateşkesi (8 Ağustos 1919) ve Kâbil antlaşması (22 Kasım 1921)'de imzalanmış ve İngilizler Afganistan'ın bağımsızlığını resmen tanımışlar. Amir Amanullah Han Afganistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra, Afganistan'ın gelişmesi için batı tarzı bir modernleşmeyi uygulamaya başlamış ve SSCB ile yakın ilişkiler kurma çabasına girmiş ve bu ilişkiler Afganistan halkının ayaklanmasına neden olmuştur. Böylece 19 Ocak 1929'da İngilizlerin Amir Amanullah Han'a karşı başlattığı propagandası sonucunda, Amir

Amanullah Han tahttan indirilmiş ve kardeşi İnayetullah üç günlük padişahlığa geçmiş ondan sonra, Amir Amanullah Han'a karşı savaşan Kabil kentinin kuzeyinde bulunan Kalakan bölgesinden olan Tacik asıllı Habibullah Kalakani din hizmetçisi unvanını alarak padişahlığı ele geçirmiştir. Amir Amanullah Han 1929'de Nisan ayının son günlerinde ülkeyi daimi bir şekilde terk ederek Hindistan yoluyla İtalya'ya gitmiş ve onun vefalı dostları da farklı nedenlerle ülke içinde savaşmaktan çekilmişlerdir. Böylece ülke ortamı, eski savunma bakanı, Amir Amanullah Han'ın amcasının oğlu ve Barakzay hanedanı mensuplarından olan Nadir Şah'ın müdahalesine müsait hale gelmiştir. Nadir Şah'ın sınır dışında olan güçleri Kabil'e girmeyi başarmış ve Habibullah Kalakani'nin 9 aylık hükümetine son vermiştir. Nadir Şah iktidarı ele geçirdikten sonra, dört sene hükümdarlık etmiş ve 8 Kasım 1933'te Hazara asıllı bir öğrenci tarafından tabancayla vurularak hayatına son verilmiştir. (a,g,e, s. 35)

Ardından Nadir Şah'ın on dokuz yaşında olan oğlu Muhammed Zahir Şah 8 Kasım 1933'te babasının yerine tahta geçmiştir. 1973 yılına kadar tahtta kalacak olan son hükümdar Muhammed Zahir Şah resmen kral ilan edilmesine rağmen fiilen iktidar, Nadir Şah'ın kardeşlerinin elinde olmuş ve krallığı yönetenlerin başında Zahir Şah'ın amcası Başbakan Serdar Muhammed Haşim Han gelmiştir. 1946'da Serdar Muhammed Haşim Han'ın yerine başbakanlığa Şah Mahmut Han getirilmiştir. Şah Mahmut Han'ın başbakanlığa geçmesiyle Afganistan'da yeni bir dönem başlamış ve bu dönem demokrasi dönemi olarak adlandırılmıştır. Şah Mahmut Han ülkede liberal bir dönemin başlatıcısı olduğunda kısmi de olsa modernleşme yönünde adımlar atmıştır ve ulusal sanayinin kurulması amacıyla düzenlemeler yapmıştır. Şah Mahmut Han Afganistan'ın askeri açıdan da gelişmesi için dış ülkelerle irtibata geçmiştir. Şah Mahmut Han bu doğrultuda 1951'de ABD başkanı Truman ile iki ülke arasında askeri anlaşma yapılması isteğinde bulunup, yüz yüze konuşmuşsa da görüşmeleri sonuç vermemiştir. 1953'te Şah Mahmut'un sağlık nedenlerden dolayı istifa ettiği Kabil Radyosunca açıklanmış ve Şah Mahmut'un yerine Başbakanlığa, kardeşinin oğlu yani Zahir Şah'ın kuzeni, Davud Han getirilmiştir. Davud Han, hızlı ve radikal bir kalkınma taraftarı bir kimliğe sahip olan ve bir grup aydın genç tarafından desteklendiği bilinmektedir. 1953'te Davut Han başbakan olduğunda ABD'ye askeri anlaşma yapma önerisinde bulunmuştur, ancak bu öneri ABD tarafından tekrar reddedilmiştir. Afganistan'ın ABD'den talep ettiği askeri yardımın reddedilmesinin nedeni, bu dönemde Afganistan Pakistan ilişkilerinin gerginleşmesi yani iki ülke arasındaki sınır sorununun daha da alevlendiği bir dönem de bulunulması ve ABD'nin Pakistan ile yaptığı yeni strateji

birliği ve Pakistan'la ilişkilerinin bozulmasını istememesi olarak düşünülmektedir. ABD tarafında askeri anlaşma reddedildiğinde, SSCB bu fırsatı kaçırmayıp hemen Kabil'de bulunan büyükelçisi aracığıyla Afganistan'a yardım etmeye hazır olduğunu iletmiştir. Davut Han da SSCB'nin bu teklifini reddetmeyip hemen kabul etmiştir. Bunun üzerine 1954 yılında ülke arasındaki ilk kredi anlaşması imzalanmış ve karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir. (Farhang, 1994, s. 56)

Muhammed Zahir Şah 25 Haziran 1973'te dinlenmek ve gözünü tedavi ettirmek için İtalya'ya gittiğinde, Savunma Bakanı ve eski Başbakan olan Davut Han durumdan yararlanarak Afganistan hava kuvvetlerinin solcu subaylarıyla devrimin basamaklarını hazırlamıştır. 17 Temmuz 1973 günü, Davut Han, Muhammed Zahir Şah rejimini devirerek cumhuriyeti ilan etmiş ve bu cumhuriyete "Afganistan Cumhuriyeti" (Cumhuri-yi Afganistan) adı vermiştir. Bu devrim Afganistan'ın krallığına son vererek ilk cumhuriyet hükümetinin temelini atmış ve bu hareket solcu subaylar, ADHP ve Parçam fraksiyonu tarafından desteklenmiştir. Davut Han'ın yaptığı devrime yardım eden solcu subayların yanında, Davut Han'ın krallık hanedanında olması, ordu ve dönem rejiminin organlarında büyük nüfuzunun olmasıdır ve bu Davut Han'ı harekete geçmesine büyük destek sağlamıştır. Davut Han iktidara geçtikten sonra ekonomik gelişme, hızlı kalkınma ve Peştunistan konularını takip etmeyi hedeflemiş ve SSCB ile olan yakın ilişkisinin de bu hedefe ulaşabilmesi için bir vesile olduğunu düşünüyormuş. Davut Han iktidarı ele geçirdikten sonra ABD ve Pakistan onun Hükümetini devirmek için daha aktif bir şekilde rol oynamışlar. Davut Han rejimine karşı birkaç devrim ve ayaklanma başlamadan önce KGB yardımıyla tespit edilerek yok edilmiştir. Ama Davut Han rejimine karşı en önemli direniş olan islamcı güçlerin silahlı ayaklanması, Gülbeddin Hikmetyar liderliğinde Pakistan'ın yardımıyla, Afganistan'ın Pancaşer ilçesi ve Lagman vilayetinde gerçekleşmiştir. 1973 yılından itibaren SSCB'nin ve sol partilerin Afganistan'daki etkisi giderek artmaktaydı. Sol partilerin askeri kanat başta olmak üzere Afganistan'ın bütün kurumlarında bulunması Davut Han'ı rahatsız ettiği gibi mücahit gruplarının giderek güçlenmesi de Davut Han yönetimini zor bir duruma sokmuştur. Böylece Davut Han Pakistan'ın politikasının ülkeye zarar verdiğini fark etmiştir Böylece 27 Nisan 1978'de başlayan devrim, ertesi gün yani 28 Nisan 1978'de Davut Han'ın, aile üyeleri ve yakın danışmanları ile sarayın bir odasında kapandığı bir sırada isyancı komandoların saraya girip Davut Han'ı aile üyeleriyle birlikte öldürmeleriyle Davut Han rejime son verilerek sona ermiştir. Hafizullah Emin'in düzenlediği bir darbe ile Davut Han devrildikten

sonra Nur Muhammed Taraki Devrim Konseyi başkanlığına, Afganistan başbakanlığına ve ADHP genel sekreterliğine getirilmiş, Hafizullah Emin ile Babrak Karmal ise başbakan yardımcıları olarak atanmışlardır. (a.g.e, s. 67)

27 Nisan 1978 perşembe günü gerçekleşen devrimden sonra ADHP partisi liderlerinden Nur Muhammed Taraki marksistlerce devlet başkanlığına getirilmiştir. Cumhurbaşkanı olarak iktidara gelen Nur Muhammed Taraki yönetiminin reform programında klasik marksist-Leninist doğrultuda yönetimsel önlemlere yer verilmiştir. Yönetim temel Afgan kültür öğeleriyle çatışan bu program ve siyasal baskılar nedeniyle Afganistan nüfusunun büyük bir kesimini karşısına almıştır. İktidara gelen yeni rejim, üç temel çalışma alanı olarak; devlet istikrarı, toprak reformu ve cahillikle mücadele etme konularına odaklanmıştı. Bu çerçevede çiftçilerin 1.000.000.000 dolarlık borçlarını bağışlamış ve 270.000 çiftçiye bedava arazi dağıtımı yapılmıştır. Ayrıca İnsan Hakları doğrultusunda erkek ve kadın haklarının eşit olduğu ilan edilmişti. Ancak bu reformların aceleyle uygulanması halk tarafından mutsuzlukla karşılanmış ve yeni rejime karşı olanların tepki göstermesine neden olmuştur. Muhalefetler ve tepkiler sadece ekonomik reformların uygulanması sistemiyle sınırlı kalmamıştır. Ayrıca Hükümet tarafından üç renkten (siyah, kırmızı ve yeşil) oluşan bayrağın, komünizm sembolü olan kırmızı renkteki bayrakla değiştirilmesi, eski bayraktaki mihrapla minber sembolü yerine halk kelimesinin yazdırılması ve istiklal marşının da değiştirilmesi, Afganistan halkının yeni rejime karşı ayaklanmalarını daha da güçlendirmiştir. Nur Muhammed Taraki ve Hafizullah Emin liderliğindeki komünist rejimin özellikle ulema sınıfını hedef alması ve birçok tarikat önderini idam etmesi neticesinde buna karşı topyekûn ayaklanmalar başlamıştı. Nur muhammed Tarakiden sonra Hafizullah Emin bir darba neticeyle iktidara gelmiştir.

SSCB 1979 yılı sonunda 85 bin kişilik muazzam bir ordu ile Afganistan'ı işgal ettiğinde, müdahalenin gerekçesi olarak, Birleşmiş Milletler (BM) sözleşmesine uygun ve 1979'da imzalanan anlaşma uyarınca, çağrı üzerine devrimci yönetime ellerini uzattıklarını açıklamış. SSCB'nin Afganistan'daki askerlerinin sayısı işgalden sonra 85.000 olarak tahmin edilirken daha sonraları bu rakam yaklaşık 150.000'e ulaşmıştır. Bu arada SSCB'nin Afganistan sınırının hemen kuzeyine düşen bölgede de sayısı 30.000 ile 40.000 arasında değişen bir destek gücü bulunmaktaymış.1 SSCB'nin, kendilerine yakın iki ismi, Babrak Karmal ve Dr. Necibullah Han'ı desteklemek maksadıyla 1979 yılında bu ülkeye müdahale etmesi, Afganistan'ın

uluslararası politika alanında yeni bir yola girmesine sebep olmuş. Kâbil'deki merkezî hükûmetin tamamen SSCB kontrolüne girmesi, Afgan ahalisini hem SSCB'ye hem de yeni rejime karşı mücadeleye sevk etmiş. Böylece Afganistan bir kez daha işgal altına girmiş ve Afgan halkı topyekûn bir mücadelenin tam ortasında yer almış. SSCB'nin Afganistan işgali ile mücahitler SSCB'ye karşı aktif bir hale gelmişler ve işgalci güce karşı savaşmayı güçlendirmişler. Mücahitler birçok yerde SSCB ve hükümete karşı saldırılara geçmişlerdir. Bagram'daki hava üssüne de saldırılar düzenlemişlerdir. Bunlardan 1984 Mayıs'ında girişilen saldırıda SSCB'ye önemli hasar verdirildiği biliniyor. Mücahitler Afgan hükümetine ve ordusuna yoğun bir şekilde sızmışlar. Nisan 1984 tarihinde SSCB Pancşir ilçesini mücahitlere bastırmak için saldırı hedefi almışsa da saldırının gerçekleşmeden haftalar önce mücahitler tarafından öğrenilmesi, SSCB'nin Afganistan'daki başarısızlığını gösteren mükemmel bir örnek olarak sık sık anılır. Mücahitlerin bütün savaş alanında önemli aşamalar kaydettikleri ve SSCB saldırılarına rağmen direnişçi sayısında artış olduğu belirtiliyordu. (Bennigsen, 1987, s. 42)

SSCB iktidarına gelen Mikail Gorbaçov, Afganistan'da kendi etkisini gösterek Babrak Karmal döneminde gizli servis yöneticiliği ve daha sonra başbakan yardımcılığı yapan Dr. Necibullah'ı 4 Mayıs 1986'da Moskova'nın dayatmasıyla Afganistan cumhurbaşkanlığına getirmiştir.

Gorbaçev, 22 Şubat 1988 günü İsviçre'nin Cenevre şehrinde başlayacak olan son tur görüşmelerinden iki hafta önce, 8 Şubat 1988'de bir açıklama yaparak, 15 Mart'a kadar anlaşma sağlanır ise, SSCB ordusunun 9 ay içinde Afganistan'dan çekileceğini ilan etmiştir. SSCB Afganistan'ı işgal sürecinde, 1979-89 dönemleri arasında, bütün dünya Afganistan mücahitlerine eşsiz bir yardımlaşma ve dayanışma gayreti göstermiş ve Afganistan mücahitleri SSCB'ye karşı büyük bir direnişle Kızıl orduya ağır kayıplar verdirmiştir. SSCB Afganistan'dan geri çekilirken 25 bine yakın asker ve milyarlarca dolar kaybetmiştir. Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edilmesi, SSCB'nin dağılmasında ve yeni cumhuriyetlerin ortaya çıkmasında en büyük etkenlerden biri olmuştur. SSCB yardımını kesince, Dr. Necibullah SSCB'den ümidini kesmiştir. Dr. Necibullah, kendi güçlerini oluşturma yolunda en büyük hatayı, büyük bir güç olarak bilinen ve 1989'da Celalabat'ta mücahitlere karşı büyük bir başarı sergileyen General Abdul Reşit Dostum'u etkisiz hale getirmeye çalışarak yapmıştır. Zira durumu sezen General Abdul Reşit Dostum mücahit komutanlardan Ahmet Şah Mesut ile irtibata geçerek onların safına geçmiş ve Kabil'e mücahitlerin girişini kolaylaştırmıştır. 16 Nisan 1992'de son Dr. Necibullah hükümetinin

yıkılmasından bir hafta sonra yani 25 Nisan tarihinde mücahit komutan Ahmet Şah Mesut'un birlikleri başkent Kabil'e girmiş ve Pakistan'daki mücahit grupları Afganistan'da hükümet kurmaları için davet etmiştir. Mücahit grupları çağrıya uyarak Pakistan'ın Peşaver kentinde geçici bir yönetim oluşturmuşlar. Konsey Başkanlığına seçilen Sıbgatullah Müceddedi devlet iki ay süre ile cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Sıbgatullah Müceddedi 8 Mayıs 1992'deki yaptığı açıklamada varılan anlaşmanın aksine iki ay yerine iki yıl devlet başkanlığı yapacağını ifade etmiş ve bu sözler mücahitlerin arasında anlaşmazlığa neden olmuş. 1994 yılının ilk günlerinde, General Abdul Reşit Dostum, Gülbeddin Hikmetyar ve Abdul Ali Mazari'nin birlikleri Burhaneddin Rabbani'ye karşı saldırılar başlatmışlar ve bu onları daha da zehif etmektedir. Bu dönemde Pakistanın desteğiyle Tabliban ortaya çıkmıştır. (a,g,e, s. 51)

Afganistan için artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Tarihsel olarak ana hatlarıyla ortaya konan bu siyasi gelişmeler ve değişimler şüphesiz Afgan'lı kadınların toplumsal konumunu da etkilemiştir. Afganistan'da kadına yönelik şiddetin sosyolojik boyutunun anlaşılması Afganistan toplumunun sosyolojik ve siyasi yapısının tarihsel gelişim sürecinden bağımsız değildir. Bundan sonraki alt bölümlerde Afganlı kadınların tarihsel süreç içindeki değişen toplumsal konumları ana hatlarıyla ele alınmaktadır.

4.5. Tarihte Öne Çıkmış Afganistan'lı Kadınlar

Afgan kadınları evlerinin dört duvarı içine hapsedilmiş ve onlara kendilerini gerçekleştirmek için hiçbir şans verilmemesine rağmen, sınırlı sayıda kadın yüksek çatıların ve kapalı kapıların ardından seslerini duyurmuş ve çeşitli alanlarda kendilerini bir şekilde göstermişler ve tarihe kendi isimlerini başarılı bir şekilde yazdırmışlardır. Afganistan tarihinin ayrıntılı bir şekilde ele alınması, Afgan kadınlarının süreç içerisinde değişen toplumsal konumlarının anlaşılması açısından önemlidir. Sınırlı örneklerle de olsa Afganlı kadınların toplumun sanat, edebiyat, siyaset, ekonom ve toplumsal yaşamda etkin olduğu söylenebilir. Bu kadınları aşağıdaki gibi üç kategoride toplayabiliriz.

4.5.1. Şiir ve Edebiyat Alanında Kadınlar

Rabiye Balkhi: 4.yy'da Samaniler döneminde yaşamış olan ilk kadın şairdir. Asil bir ailede doğmuş ve Balkh şehirinde yaşamıştır. O Rodaki'nin (bir şiir tarzi) büyük çağdaş şairidir. Onun acı dolu başarısız aşk hikâyesini daha sonra Şikh Ettar kendi kitabında (Ellahi Namme) 500 beyit içinde anlatmıştır ve onun lirik şiirleri edebiyat tarihinde kayda geçmiştir. Ve şunu da eklemek gerekir ki, Rabiye Balkhı'nın hayat hikâyesi 35 yıl önce bir film yapılmış ve film Afganistan sinemasının en başarılı filmlerden biri olmuştur. (Afgan Kadınların Siirleri. 2001, s.65)

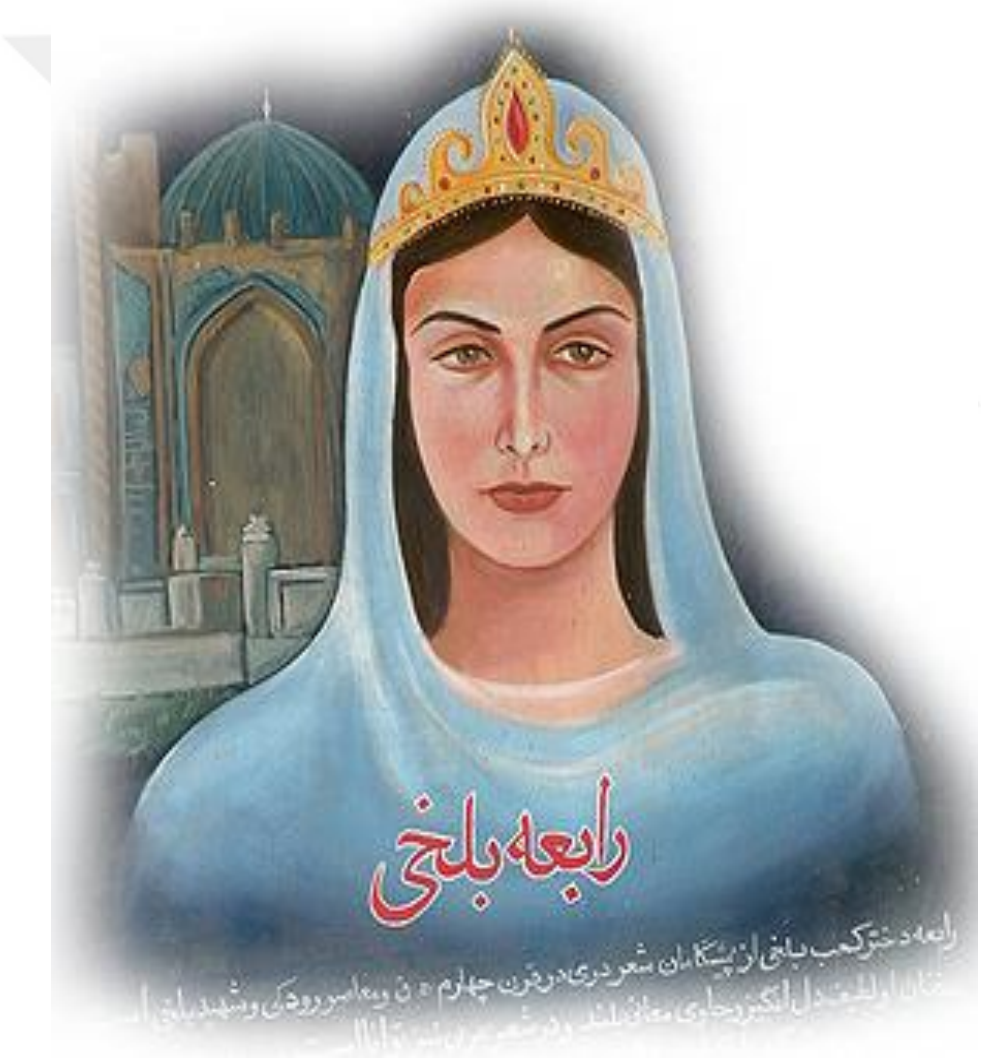

Foto 1: Rabia Balkhi, www.freewomenwriters.org

Ayişe Dorani: Yaküb Ali Han Topçi'nin kızıydı, 1771 yılında Kabil Afganistan'ın başkentinde yaşamıştır, Fikih (dini bir bilim) ve o dönemin edebiyat bilimine hakimdir. 'Kotur' isimli bir kitabın sahibidir ve ilk olarak Sultan Emir Abul Rahman Han döneminde yayınlanmıştır.

Foto2: Ayşe Dorani, http://www.24sahat.com/wp-content/uploads/2016/05/%D8%B9%D8%A7%DB%8C%D8%B4%D9%87.jpg

Mestore Gori: Mesture kadın hakkında çok fazla bilgi olmadığı için detaylı bahsetmek mümkün değildir. Mesture'nin gerçek adı Hurulnesah olmakla birlikte Sadat etniğindendir. Babası Sayid Hazam Ghori'dir. Mesture 1833 yılında Ghor şehrinde doğmuştur ve genç yaşta 1867 yılında (34) yaşındayken vefat etmiştir. (Afgan Kadınların Siirleri, 2001, s.68)

Mahbobe Hurevi: 1903 yılında Afganistan'ın doğu tarafında Badghis şehrinde eğitimli bir aile içinde doğmuştur. Temel eğitimini ve dini eğitimini babasından almıştır.Mahbube 14 yaşından şiir yazmaya başladıktan sonra, öncelikle Herat şehrinin edebiyat derneğine üye olup sonra aynı şehirdeki kız lisesinde öğretmen olmuştur. İlk şiirlerini yazarken Mestore Gori'nin şiirlerinden esinlenmiştir.Ne yazık ki Mahbube başarılı bir evliliği olmadı ve kocası ile birlikteyken edebi meclislere katılmak için izin alamamıştır. Hurevi'nin 3000 bitlik kitabı ilk kez 1969'da Herat şehrinde basılmıştır. (a,g,e, s. 71)

Amene Fedevi: Emir Abdul Rahman Han döneminin şair ve edebiyatçılarındandır ve saray ailesine bağlı olan Emir Dost Muhammad Han'ın torunudur. 1855 yılında Kabil'de doğmuştur. İlk şiirlerini genç yaşta yazmıştır. Amene akıllı ve zeki bir kadın olmakla birlikte evlilik konusunda şansı yaver gitmemiştir.İki kere evlenmiş ve her kocasından iki çocuğa sahip

olmuştur. Ancak çocukları erginliğe erişemeden vefat etmiştir. Amene Hanım gençken iki kere Hacca gitmiştir ve son gidişinde yolda geçirdiği bir kaza sonucu vefat etmiştir.

Foto 3: Amene Fedevi: www.esalat.org

Mekhfi Bedekhşi: Gerçek adı Seyde Hazrat Bebi'dir. Badakhşan'ın tanınmış bir ailesinde doğmuştur ama hayat ona zorlukları göstermiş ve onu göçe zorlamıştır. Önce Mazar şehrinde sonra Kabil ve Kandahar'da yaşamıştır ve hayatının son günlerinde kendi şehrinde Kerkuz köyünde Kokçe nehir kenarında, Badakhshan'da ölmüştür. Uzun süren yaşamına rağmen hiç evlenmemiştir. Çünkü evlenmek ona göre bir kadını esir konuma düşürmektedir. Mekhfi Bedekhşi yıllar öncesinde evlilik kurumunu kadınların özgürleşmesi önünde engel gören sayılı kadınlardn biridir.

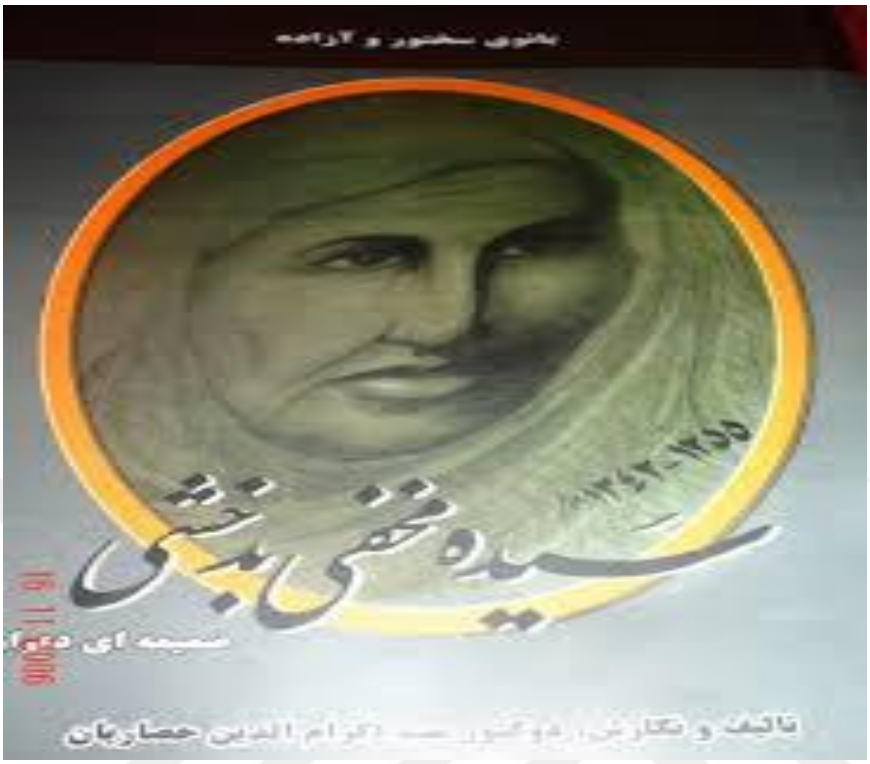

Foto4: Mekhfi Badakhşi, http://s248.photobucket.com/user/seema-e-shahrwand/media/makhfi.jpg.html?t=1199702977

Sonuç olarak, Afganistan'ın tarihinde kişisel yaşam deneyimleriyle erkek egemen bir toplum olan Afganistan'da topluma karşı direnç göstermiş ve hatta bu uğurda kişisel bedeller ödemiş kadınlar bulunmaktadır.Ayrıca aynı amaç doğrultusunda mücadele eden (Mestore Afgan Kabil'den, Azeqhe Hurevi ve Mahbube Hurevi Herat'tan) kadınlardan da söz etmek mümkündür.

4.5.2. Erkekleri destekleyen kadınlar

Bu bölümde üzerinde durulacak kadınlar genellikle kendi kocalarına ya da oğullarına hükümet işlerinde, resmi ya da gayri resmi destek olmuş kişilerden oluşmaktadır. Bu kadınları ayırıcı kılan şey erkeklere destek olmalarının yanı sıra toplum tarafından da sevgi ve saygı gören kişiler olmasıdır. Afganlı kadınlar açısından toplumal destek almak kadınların toplum içinde görünürlüğünün artması açısından oldukça önemlidir. Şüphesiz bu destek ataerkilliğe verilen

destekle sağlanmıştır. Yine de erkeklerle aynı konuma gelebilme durumu tarihsel olarak sınırlı sayıda da olsa kadınlar açısından önemli bir kazanımdır. (Atahi, 2004, s. 76)

Meleke Sultane Raziye: Şamseddin Gori'nin kızıdır. Babası vefat ettikten sonra 607 hicri yılında babasının yerine geçmiştir ve Delhi'nin kralı olarak 26 yıl hükümdarlık yapmıştır. O yalnızca iyi bir kraliçe olmamış, aynı zamanda iyi bir şair, konuşmacı, bilgin ve kılıç ustasıdır. Ayrıca güzelliği ile de bilinen ve ünlenen bir kadın olarak tarihe adını yazdırmıştır.

Foto5: Meleke Sultan Raziye, jame-ghur.com

Meleke Gewherşad Begüm: 15. Yüzyılda yaşamış olan Melke, Afganistan'in en meşhur kadını olarak tarihe geçmiştir. Eşi olan Şarukh'un (Timor Lang'ın en genç oğlu, Herat'taki Gorgani krallarından) döneminde Herat dünyanın kültürel merkezi olarak tarihe geçmiştir ve Herat'ın Bayram Minareleri o dönemin seçkinlerinden biridir. 80 yıllık yaşamında Melke siyaset, idare, bilim ve sanatla ilgilenmiştir. (a,g,e, s. 76)

Foto6: Meleke Gewherşad Begüm, http://www.turklar.com/wp-content/uploads/2014/12/iemeg23.jpg

Zarghune Anne: Ahmad Şah Dorani'nin annesiydi ve kendi döneminde siyaset ve diyanet alanlarında tanınmış ve insanlara karşı olan davranışlarıyla saygın birisi olarak bilinirdi. Halk onu Loye Adde (büyük anne) ismiyle hitap ederdi. Bir gün Ahmad, Şah Kandehar'ın etrafında büyük duvarlar inşa etmeyi planlanmiştir. İşte o zaman Loye Adde kral oğluna şöyle demiş: Ahmadım! Kendini güvence altına alıp memleketini dışarıda mı bırakacaksın? Eğer gerçekten erkeksen memleketinin dört tarafını güvence altına al ki düşmanın içeri giremesin! Bu örnekte de görüldüğü gibi Loye Adde erkeklerle verdiği mücadelede de ataerkil dili kullanmıştır. Erkeklik üzerinden kadının gücünün ortaya konduğu önemli bir örnektir.

Bebi Halime: Amir Abdul Rahman Han'ın eşidir. O halk içerisinde Bubu Can (anne can) ismiyle bilinmektedir. Rivayete göre; çoğu insanlar Amir Han'dan korkmaktadır ancak o korkulan Amir Han ise, eşi Bubu Can'dan bir hayli çekinmekteydi. Hâlbuki o insancıl, insanları

seven, cömert ve misafirperver kraliçedir. Amir Han'ın yolculuğa giderken kendi yerini eşine emanet ettiği söylenmektedir. Bebi Halime İngiliz karşıtı bir kadındı ve hep istismara karşı şiirler yazmiştir. Kadının toplumdaki güçlü konumunu temsil etmesi açısından önemli bir örnektir, daha da önemlisi kadın hakları mücadelesini sanat üzerinden yapması sesini duyurmasını ve mücadelesinin kalıcı kılmıştır. (a,g,e, s. 82)

Server Sultan: Diğer ismiyle Olya Hezret olarak bilinen Server Sultan, Amir Habibullah'ın eşi ve Şah Amanullah'ın annesiydi. Afganistan için siyasi ve sosyolojik alanlarda alınan kararlarda çok önemli bir role sahipti. 1919 yılında Habibullah Han vefat etikten sonra, Nasrullah Han(Habibullah Han'ın kardeşi) kendini Şah (kral) ilan etmiştir. Ama Server Sultan kocasının hükümetini oğlunun hakkı olarak görmekteydi ve bu yüzden çok zeki ve cesurca bir planla oğlunun hakkını geri almıştır. Böylece oğlunu (Ammanullah Han'ı) kral ilan etmiştir. (Sistani, 2004, s. 23)

Foto7: Majesteleri Server Sultan ve kızları,

علیاحضرت سرورسلطان(سراج الخواتین) با دختراتش

از راست به چپ:سارا سلطان(سراج البنات) خانم والی علی احمدخان، رضیه سلطان(نورالسراج) خانم سردارمحمدحسنخان، صفورا(قمرالبنات) خانم شاه محمودخان، صفیه سلطان(سمرالسراج)خانم شاه ولیخان

Süreya ya da Şah Hanım: Amannullah Han'ın eşidir. 1899 yılında Demeşk Suriye başkentinde doğümüştür. Türkçe, Fransızca, Arabça ve Farsça dillere bilan, Afgan kadınların üzgürlüğü Derniğina kurulmuştur. Kral kocasıyla birlikte Avrupa'ya resmi bir tören için giden ilk Afgan kadınıdır. Afgan kadınların temsilcisi olarak herkesin yanında Afganistan'ın geleneksel kapalı kıfayetleri dışında başı ve kolları açık bir şekilde Afgan kadını temsil etmiştir.

Foto8: Süreya Hanım, bbc.com.uk

Foto9: Atatürk, Şah Amanullah Han ve Süreya Hanım, www.anitkabir.org

Süreya Hanım Türkiye'yi de ziyaret etmiştir (foto 9). Bu ziyaretinden sonra Afgan kız öğrencilerini tıp okumaları için de Türkiye'ye yollamıştır. Türkiye'nin modernleşme süreci Afganlı kadınların modernleşme sürcine de hizmet etmiştir. Bu yılların diğer bir önemi de, Afgan Kadınları tarafından kurulan dernektir. Diğer bir ifadeyle, Kraliçe (Melike) Süreya Hanım tarafından Afgan kadınları ilk dernekleşme sürecini başlattılar. Bu girişim, kadınların örgütlenmesi açısından ayrıca önemlidir. (a,g,e, s. 26)

4.5.3. Savaşın "Kahraman" kadınları

Afganlı kadınlar sanat, siyaset, toplumsal yaşamın yanı sıra sömürgeci işgallere karşı ulusal mücadele sürecinde de yer almıştır. Tarihte savaş meydanında düşman ile kıyasıya çatışan ve sömürgeci ordulara karşı duran Afgan kadınlar olmasına rağmen, maalesef bunlar tarihin sayfalarında yer almamaktadır. Diğer bir ifadeyle, ne yazık ki bu kadınlar hakkında erkek egemen tarih söyleminde ve yazımında çok az bahsedilmiştir. Bu çalışmada onlardan söz etmek "Kahraman Afganlı kadınların" görünür kılınması açısından da önemlidir.Bunların birkaçına aşağıdaki örnekler verilebilir. (Sistani. 2004, s. 34)

Melaley: Tam olarak kimliği belli olmamakla birlikte, Kandeharlı olduğu söylenir. Cesur bir Afgan kadını sembolu olarak, Afgan-İngiltere savaşı olan Maywand'da başka bir isimle tarihe geçmiştir. Melaley savaş alanında şehit olan bir bayraktarın bayrağını alıp ve savaşçıları sömürgeci ordulara karşı savaşa teşvik etmek için savaş yapmak için teşvik etmeye çalışmış ve aşağıda yazılı olan bu şiiri de o zaman yazmıştır. Kadınlar ulusal bağımsızlık mücadelesinde yer alırken erkeklik söylemi ve değerlerini içselleştirdiği görülebilir.

کی په میوند کی شهید نشوی=== خدای زولالیه بی ننگی ته دی ساتین

'Eğer sen Maywand Savaşı'nda şehit düşmezsen şunu bil ki, sen onursuz yaşamak için hayatta kalmışsın!'

Gazi Adde: Afgan-İngiltere savaşında bir grup mücahitin komutasında başkan olan ilk Afgan kadındır. Kabil'de çok cesurca mücadele etmiştir. Ayrıca, bu savaştan önce de Peivar Savaşı'na katılmıştır ve o savaşta eşini ve oğlunu kaybetmiştir. Melaley ve Gazi Adde'nin yanı sıra, tarihte sömürgeciliğe ve işgale karşı mücadele eden Sapine Herat'tan ve Zehra Kabil gibi diğer Afgan

kadınlardan da söz etmek mümkündür.Şüphesiz Afganistan'ın diğer şehirlerinde de mücadeleye katılmış çok sayıda kadın bulunmaktadır ancak onların adı maalesef tarihe geçmemiştir. (Sistani. 2004, s. 37)

4.6. İç Savaş Öncesi Afganistan'lı Kadınlar (1919-1992)

Bu bölümde temel olarak Şah Ammanullah Han ve Zahir Şah dönemindeki kadınların toplumsal konumu hakkında bilgi verilmektedir.

4.6.1. Şah Ammanullah Han döneminde kadınların konumu

Şah Ammanullah Han 1919 tarihinde İngiltere'den Afganistan'ın bağımsızlığını ilan ettiği

çok genç yaşta iktidara annesi (Server) tarafından iktidara getirilmiştir. Onun dönemi Afganistan'ın ilk ve hızlı bir şekilde batılılaşma girişimlerinin yaşandığı yıllar olması açısından önemlidir. Hatta bu yıllarda Türkiye ve Türkiye'nin lideri Atatatürk ile de yoğun temaslar içinde girilmiştir. Türkiye'nin modernleşme projesi Afganistan tarafından bir model olarak da benimsendiğini söylemek mümkündür.

Afganistan'ın modern tarihi içerisinde padişahların saraylara yönelik yaptığı reformlardan efsane ve hikayelerde bahsedilmektedir. Bu efsanelere göre, Şah Amaanullah Han saraylarda kadınların kullanımı yasaklamış ve onların atılan arka plandan çıkarmaya çalışmıştır.Buna bağlı olarak onlara eğitim-öğretim hakkı tanımış, kocalarını seçme özgürlüğünü vermiş ve ekonomik özgürlüklerini kazanmaları amacıyla çalışma hakkı tanımıştır.

Ayrıca Pagman isimli bir ilçede ülkenin önde gelenlerini toplayarak, yaptığı toplantıda küçük nikahı(Türkiye'de beşik kertmesi) yasaklıyor ve evlenme yaşı belirleniyor.Erkekler için 18, kızlar için 16 yaş sınırlaması getirilmiştir.

Şah Ammanullah Han'ın başarılarından birisi de Erşadul Neswan denilen kadınlara özel haftalık gazetenin kuruluşudur.Bunu takiben kadın haklarını savunma derneği ve Masturat diye adlandırılan kızlara özel lisenin kuruluşu da önemli bir adımdır.

1928 Anayasası'na göre ilkokul eğitim ve öğretimi kızlara erkekler gibi zorunlu kılınmıştır.Her zaman eğitimden yana olan Şah, onlarca lise açmasının yanında anayasayı

kullanarak demokrasinin 10. Yılında kızlar Kabil Üniversite'sine adım attılar ve kadınlar da yasama organında görev almaya başladılar. (Atahi. 2004, s. 92)

4.6.2. Zahir Şah döneminde kadınların konumu

Nadir Şah'ın oğlu olan Zahir Şah Afganistan modern tarihinde en uzun (40 sene) iktidarda kalan kişidir. Onun krallığı süresinde üç başbakan değişmiştir. Bunlar arasında hem Afganistan'ın hem de kadınların konumlarını etkilemesi açısından en etkili başbakan Davut Han'dır.

1965 seçiminde birçok kadın Afganistan parlamentosunda yer almışlardır. Ruqiye Habib ve Enayta Rateb Zade Kabil şehrinden, Hadice Ahrari Herat şehrinden ve Mahsome Esmeti ise Kandıhar şehrinden milletvekili seçilen kadınlardır. Ayrıca, Kubra Noorzai Sağlık Bakanı olarak görev yapmıştır. Şefiqe Ziyayi ise bakan danışmanı olarak görev alan kadınlardan biridir. Siyasal yaşamda temisl edilen kadınlar toplumda daha görünür hale gelirken tüm bu gelişmeler Afganlı kadının toplumsal konumunu olumlu açıdan etkilemiştir.

Ruqiye Habib

Henayta Rateb Zad

Hadice Ehrari

Kubra Noorzai (Sağlık Bakanı)

Zahir Şah döneminde kadınlar özellikle büyük şehirlerde daha iyi olanaklara ve yaşam koşullarına sahiptirler. Özellikle kentli Afgan ailelerde kadınların rolü oldukça önemlidir. Kadınlar toplumsal yaşamda söz sahibi olmaya başlamış ve çoğu yerde kararlara katılmaya başlamıştır. Bu dönemde kadınlara özel bazı gazeteler basılmaya başladı ki onlardan birisi Mermen gazetesidir. Mermen (Kadın) Gazetesi 1943'te Hanum Nefise Şayiq Müdürlüğünde, kadınlara özel olarak yayınlanmaya başlamıştır. Bu gazete içerik olarak kadınlara özgü aktivitelere değinirken tarih boyunca Afganistan'ın siyasi durumlarına göre çok değişiklere uğramıştır. Sosyalist dönemde çok başarlı ve aktif bir gazete iken,Mücahidler döneminde yılda sadece bir kere bastırıldı ve Taliban döneminde yayınması yasak ilan edilmiştir. Taliban döneminden sonra bu gazete tekrar eski halini buldu ve bu güne kadar Kadın Bakanlığının altında aktivitelerini devam etmektedir. (Atahi. 2004, s. 102)

Dawood Han'ın başkanlık döneminde (1934-1973) ise kadınların siyasal, kültürel, sosyal ve hukuki konumu iyileşmeye başlamıştır. Kızların okula gitmesine yönelik çalışmaların arttığı bir

dönemdir. Kızalrın ve erkeklerin gittiği okul sayısı artmış ve ders kitaplarında da iyileşmeler yaşanmıştır. Kabil Üniversitesi bölgede kendi için iyi bir seviye gelmiş ve Asya'nın en iyi üniversitelerinden biri olmuştur. İşte bu iki Şah dönem (1933-1973) kadınlar açısından önemli fırsatların olduğu, kadınların eğitim, sağlık ve kamusal alanda daha çok görünür olduğu bir dönemdir. Özellikle bu dönemde, Demokrat Parti döneminde; kadınların eğitim seviyesi artmıştır. Eğitimli kadınların bazıları özellikle liselerde öğretmen olarak çalışmaya başlamış, bazıları da üniversitelerde hocalık yapmıştır.

4.6.3. Sosyalist döneminde kadınların konumu (1978-1991)

Komünist dönemin Afgan kadınları için Amaanullah Han'dan sonra en iyi dönem olduğunu söylemek mümkün. Bu dönemde Afganistan tarihinde ilk defa kadın harekeri gerçekleşmiştir. Bu ilk kadın sivil hareketi 1976'da kadınların yabancı ülkelerde eğitim almasının yasak olmasını karşı yapılmıştır. Afgan kadınları köyde ve şehirlerde eğitimsizliğe karşı mücadele etmişlerdir. Birçok demokratik kuruluş kadınların ev yaşamından/özel alandan çıkarıp toplumsal yaşama hayata çekmek için örgütlenmiştir. Bu yıllar kadınların burka giymesinin yasaklanması açısından da oldukça önemli bir dönemdir. Ancak bu yasak Afgan toplumunun birçok kesimini de rahatsız etmeye başlamıştır. Bazı kadınlar dönemin sosyalist devleti için çalışırken bazı kadınlar ise hem ülke içinde hem de ülke dışında iktidara karşı açık ve gizli bir şekilde muhalif olmuşlardır. O dönemde devlete karşı çalıştığı için birçok kadın hapse atılmış ve gözaltına alınmıştır. Hapishanede birçok kadın hücrelerde tutulmuş, birçoğu hapsihanelerde kaybolmuş ve izine rastlanmamıştır. Ayrıca kadınların önemli bir kısmı avukatsız bir şekilde yargısız infazla cezalandırılmıştır. (Amnesty International. 1979, s. 63)

Foto9: Kabil Üniversitesi 1961, old kabul.com

4.7. Savaş Döneminde Kadınların Konumu (1992-2001)

4.7.1. Mücahidler döneminde kadınların konumu

Dr Najibullah'ın Cumhuriyet döneminden sonra ve özellikle de mücahitlerin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte Afganistan'ın toplumsal konumu radikal bir biçimde değişmeye başlamıştır. Kısa bir süre sonra İslami partiler arasında başlayan iktidar mücadeleleri iç çatışmalara dönüşmüştür. Afganistan'da başlayan savaşlar şüphesiz önce kadınları ve çocukları etkilemiş ve kadınların toplumsal şiddetin özneleri ve hedefleri haline gelmeye başlamışlardır. Can ve mal güvenliği kalmayan kadınlardan sınıfsal durumu iyi olanlar ve geliri/olanakları olanlar başka ülkelere kaçmıştır. Aslında Mücahidler döneminde kadınların durumun iyileştirilmesi toplumsal konumlarının geliştirilmesine yönelik çabalar olmasına rağmen iç savaş koşulları, toplumsal barışın sekteye uğraması, güvensizlik ve karmaşa bu niyetleri ve girişimleri başarısız kılmıştır. (Atahi. 2004, s. 112)

Foto10 : Mujahidler dönemi bir şeherde, Afghan women.com- google

4.7.2. Taliban döneminde kadınların konumu

1996 yılında Taliban Kabil'i işgal ederek Mücahidler dönemini sonra erdirmiştir. Taliban dönemi Afganlı kadınlar açısından en karanlık dönemdir. Bu yıllara kadar kadınların elde ettikleri bütün hakları ellerinden alınmış ve karanlık bir döneme girilmiştir. Afgan kadınları açısından açılan bu yeni karanlık dönem, kadına yönelik şiddetin artığı ve kamusal ve aile içinde kadınlara yönelik her türlü şiddetin meşru sayıldığı kara sayfa olarak tarihe geçmiştir. Taliban iktidara geldiği dönemde kadınların okula gitmesi yasaklanmış ve okullar kapatılmıştır. Kadınların çalışma hakkı elinden alınarak özel ve devlet kuruluşlarında çalışmaları yasaklanmıştır. İnsan olmanın bütün gereklilikleri ortadan kaldırılmış ve Afgan kadınlar evde yaşamaya mahküm edilmiştir. Kadınları sokağa çıkması, kamusal alanda dolaşması yasaklanmıştır. Kadınların tek başlarına dışarıda/kamusal alanda dolaşma ve dışarı çıkma hakları ellerinden alındığı için acil durumlarda bile bu yasaklar devam etmiştir. Afgan kadınları acil durumlarda ve gerektiği zaman yanında bir erkekle veya birkaç kadınla dışarı çıkabilmektedir. Toplumsal şiddetin kadın açısından açıkça uygulandığı bu yıllarda kadınlar sokaklarda erkekler

tarafından kırbaçlanmakta ve doğrudan fiziksel şiddet uygulanarak cezalandırılmaktaydılar. (HWR. 2002, s. 6)

Aşağıdaki resimlerde görüdüğü gibi ve yukarıda da ifade edildiği gibi Taliban döneminde kadınların 'Burka' giymesi zorunluydu. Ayrıca kadınların topluklu ayakkabı giymesi, çorapsız dolaşması da yasaklanmıştı. Kadınların âşık olmak, sevgili olmak gibi kişisel ve duygusal alanlarına yönelik yasaklar da bu kısıtlamaları takip etmekteydi. Bu yasaklar Focult'nun da belirtiği gibi iktidarın beden üzerinde nasıl sağlandığını ortaya koyan uygulamalardır. Taliban iktidarı otoritesini kadın bedeni üzerinden ataerkil ideolojiyle doğrudan şiddet üzerinden kurmuştur. Bu yasakların herhangi birini yerine getirmediği düşünülen, görülen kadınlar sokak ortasında doğrudan kırbaçlanarak dövülmekte ve cezalandırılmaktaydı.

Foto11: Taliban döneminde Kabul stadyumunda bir kadına yapılmış infaz 1996, Fars News Agency, 2017

Bu kadının tek suçu birini sevmek ve onunla flört etmekti. Bunun cezası ise doğrudan kamusal alanda infaz edilerek öldürülmek olmuştur.

Foto12 : Taliban döneminde fotoğrafta görülen kadın, çorap giymediği için kırbaçlanarak cezalandırılmaktadır, MWFPress, 2017

.

4.8. Savaş Sonrası Afganistan'lı Kadınlar (2001'den günümüze)

Afganistan'da kadınların toplumsal konumunu etkileyen diğer bir olay da 11 Eylül İkiz kulelere yapılan terör saldırısıdır. Bilindiği gibi 11 Eylül 2001'de Amerikan Ticaret Merkezine yapılan saldırı Afganistan toplumunu doğrudan etkilemiştir. Bu saldırının ardından Afganistan tekrar dikkat çeken ve müdahale edilen bir ülke haline gelmiştir.

ISAF'ın (Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü) Afganistan'a saldırısı, Taliban hükümetini devirmiş ve Taliban taraftarlarını kaçmaya zorlamıştır. Taliban da Pakistan'ın sınırlarında yerleşip bu ülkenin desteğiyle, günümüzde de terör saldırılarıyla masum insanları öldürmeye devam etmektedir. Taliban hükümetinin yok olmasının ardından Birleşik Milletlerin girişimiyle Almanya'nın Bonn şehrinde yeni bir hükümeti inşa etmek için toplantı yapılmıştır. Bu toplantının sonunda Afganistan'da geçici olarak Hamed Karzay'ın ve Mücahidlerin liderliğinde yeni bir hükümet dönemi başlamıştır.

Bonn konforansında özellikle kadınların şiddete maruz kalması ve kadınlara karşı yapılan haksızlıklar hususunda, mücadele için Kadın Bakanlığı'nın kurulması kararlaştırılmıştır. Dr Sima

Semer Kadın Bakanı olarak çalışmaya başlamıştır. Ondan sonraki geçici hükümette Sima Semer, 'İnsan Hakları Komisyonu başkanı, ve Dr Habiba Sorabi de Kadın Bakanlığı'nda Bakan olarak çalışmaya devam etmişlerdir. Afganistan'ın tarihinde ilk olarak Dr Massode Jalal Cumhurbaşkanı olarak seçimlere Cumhurbaşkan adayı olarak katılır ancak bu seçimlerde çok oy almasına rağmen yine de Cumhurbaşkanı olamaz. İlk dönem Cumhurbaşkanlık seçimlerinden sonra kadınlardan, Dr Massoda Jalal 'Kadın Bakanı' olarak, Amena Afzali 'Gençlik Bakanı' olarak ve Sedike Balki 'Şehitler ve Engelliler Bakanı' olarak seçilirler.

Foto 13:

Günümüzde bütün toplumsal adaletsizliklere, haksızlıklara ve kanunsuzluklara rağmen, Afgan kadınları -özellikle öncülüğünü eğitimli kadınların çektiği – kendi hakları, toplumsal ve siyasal yaşama katılmak için, kendi gelecekleri ve Afganistan'ın geleceği için mücadeleye devam etmektedir. Afganistan'da kadın hareketinin tarihi yüzyıl öncesine dayanmakla birlikte kadınların örgütlenmesi Afganistan'ın toplumsal koşulları, sosyolojik yapısı, tarihsel konumu, ve etnik ve mezhepsel farklılıklarından dolayı ülkenin bütününe yayılabilmiş ve bütün Afgan kadınlarını kapsayabilmiş değildir. Afganistan'ın birçok siyasi döneminde kadın hareketine karşı duruşlar olmuş ve kadınlar hep engellenmiştir.

Foto 14: Kadınlara yönelik şiddete HAYIR eylemi

Foto 15: Kadınlar günü

4.9. Sonuç

Afganistan, Orta Asya'nın kilit noktasında yer alması nedeniyle üzerinden geçen güçlü orduların kolayca İran'a, Hindistan'a, Maveraünnehir'e ve Çin sınırlarına ulaşmasına olanak sağlaması yüzünden, "highway of conquest" yani "fetih otoyolu" olarak nitelendirilmiştir. Afganistan tarih boyunca fetih yapan devletlere hep çekici geldi. Ancak bu çekiciliği Afganistan'ın zenginliğinden ziyade onun her yöne açılan istikametindendi. Afganistan'ın bulunduğu konum itibariyle önemini anlatan ve bir İngiliz jeopolitikçisi H. Mackinder (1861-1947)'in ortaya attığı "Kara Hâkimiyeti Teorisi'ne göre, Afganistan Doğu Avrupa'ya egemen olan merkez bölgesini kontrol eder, Merkez Bölgesine egemen olan Dünya Adasını kontrol eder, Dünya Adası'na hâkim olan Dünya'yı kontrol eder. Bu sebeple Afganistan bir ada olarak hep büyük güçlerin dikkatini çekmiştir, bu yüzden dafalarca ülkeyi işgal etmek için büyük imparatorluklar şansını denemiştir.

Ayrıca Afganistan coğrafi yapısı nedeniyle defalarca farklı milletlerin istilasına uğramıştır ve bu süreçlerde ülke farklı etnik ve kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Türkmenler, Haymaq, Noorustaniler ve Hindular gibi etnikler farklı inançlar , farklı dil ve kültürleriyle Afganistan topraklarına yerleşmişlerdir. Farklı etniklerin bir arada bulunması iktidar için verilen savaşlara bu ülkenin tanıklık etmesine neden olmuştur. Ülke tarih boyunca Aryana, Khorasan, Bakhtar gibi farklı isimlerle anılmakla birlikte en son Ahmad Shah Abdali döneminde Afganistan olarak son halini almıştır.

Afganistan'ın siyasi tarihi boyunca krallar ve padişahlar savaşarak mücadele etmek zorunda kalmıştır.Kimilerinin mücadelesi ülkeyi kurmak adına iken kimilerin de amacı başka ülkeleri fethetmek ve ülkeyi zenginleştirmekti.Malesef Afganistan tarihinde ülkeyi yöneten hiçbir kral ya da cumhurbaşkanı barış içinde iktidarı başka birine teslim edememiştir.Çünkü ya hep ihanete uğramışlar ya da zorla iktidardan alınmışlardır. Bu sebeplerden dolayı Afganistan'ın modern tarihi savaşlarla dolu karanlık içindedir. Bu durum bütün insanlığın çeşitli alanlarda geri kalmasına neden olmuştur. Özellikle de en çok etkilenen kadınlar olmuştur. Yaşanan tüm zorluklara rağmen kadınların çabaları ve verdikleri mücadeleler Afganistan tarihinin göze çarpan noktasıdır.

5. AFGANİSTAN'DA KADINLARA YÖNELİK ŞİDDET

5.1. Giriş

Afgan kadınlarının şiddete maruz kalma sebepleri ve onlara yönelik şiddetin kökenleri bu bölümün içerisinde tartışılan konudur. Ataerkil aileler, çeyiz, resmi evlilik sözleşmesinin yokluğu, kadınların ekonomik bağımlılığı ve kadınlara yönelik kötü davranışlar gibi sebepler de bu bölümün içerisinde tartışılmaktadır. Farklı sebeplerden dolayı Afgan kadınları toplumda ve aile içinde şiddete maruz kalmaktadır. Bu durum şiddet türlerinin tartışılması ve açıklanmasını da gerektirmektedir. Fiziksel, psikolojik, ekonomik ve sözel olarak şiddetin türleri, farklı örneklere göre şiddetin ölçüsü, farklı bölgelerde sosyo-ekonomik çerçevede şiddetin oranı bu bölümde tartışılmaktadır.

Aile içi şiddet genel olarak göze çarpan bir konu olmasının yanı sıra, Afganistan'da çoğu kadının maruz kaldığı bir durumdur. Aile içi şiddetin türleri ve nedenleri de bu bölümde özel bir öneme sahip olup etraflıca ele alınmıştır.

5.2. Afganistan'da Kadına Neden Şiddet Uygulanır?

Afganistan'da kadınlar hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar, hangi ekonomik, toplumsal konuma sahip olurlarsa olsunlar, hangi etnik ve meshebe dahil olursa olsun şiddete maruz kalmaktadırlar. Afgan kadınları kendi aralarında dil, kültür, ekonomik, toplumsal, etnik, mezhep ve yaşadıkları bölgelere göre farklılaşmaktadır. Afgan kadınlarının kendi içindeki farklılıklarına rağmen toplumda ve aile içinde neden şiddete maruz kalma oranları benzerdir?

Afgan toplumunda erkekler ailede her zaman daha fazla güç ve söz sahibi olmak isterler. Kadınlar çoğunlukla zorla evlendirilir ve birden fazla evliliğin olduğu hanelerde erkek kadınlar üzerinde daha fazla güç kullanarak kadınları kontrol altına almak ister. Kadın ve erkek arasındaki yaş farkı, düşünce farklılıkları, farklı toplumsal tabakalarda yer alma, değişik kültürel alışkanlıklar ve eğitim seviyesi kadınların şiddete uğramasını etkileyen faktörler arasındadır. Ekonomik nedenler, yani erkeğin işsiz olması, evin geçiminde yaşanan sıkıntılar özellikle yoksul hanelerde kadınları şiddete daha açık hale getirmektedir. Uyuşturucu bağımlısı erkekler, ahlaki sapkınlıklar, erkeklerin kumar oynaması aile içi şiddeti etkilemektedir.

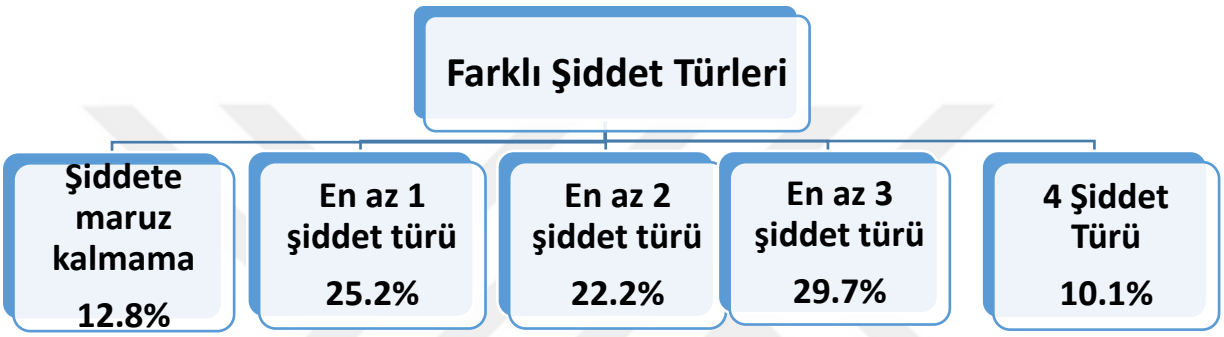
Ataerkil yapı, yoksulluk ve ekonomik problemler kadına yönelik şiddeti daha da içinden çıkılamaz hale getirmektedir. Kadınların eğitimsiz olması, kişisel hak ve özgürlüklerinden haberdar olmaması, kadına karşı şiddet uygulayanların serbestçe dışarda dolaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca devlet de kadın haklarını öncelikli bir mesele olarak görmediği için şiddet uygulayanlara karşı verdiği ceza ve yaptırımlar da zayıf kalmaktadır. Afganistan'ın insan haklarına yönelik kanunları yetersizdir. İnsan hakları ve kadın haklarına yönelik sahip olduğu kanunlar da yeterli şekilde hayata geçirilmemektedir. Bunun bir nedeni bölgesel farklılıktır. Çünkü bazı uzak şehir ve köylerde mahkeme bile bulunmamaktadır. Adalet sisteminin zayıflığının yanı sıra Afganistan'da insan haklarının ihlal edilmesinin asıl nedeni ve başlangıcı toplumsal, kültürel, etnik, dini gelenek ve görneklerden kaynaklanmaktadır.

Afgan kadınlarının toplumsal olarak durumunu iyileştirmek için, bu ülkenin gelenek ve göreneklerinin, kültürel değerlerinin herkes açısından eşitlikçi ve adaletli bir şekilde dönüşüme ihtiyacı vardır. Yüzyıllar içinde yerleşen ataerkil değerler, inanışlar, gelenek ve göreneklerin basit bir şekilde hemen değişmesi şüphesiz kolay değildir. Bu yüzden Afgan toplumunda kadınların dışındaki toplumsal kesimlerin ve kurumların da dâhil olduğu bütüncül bir değişim projesine ihtiyaç vardır. (KİB Raporu. 2014, s. 23)

Aileyi yok eden şiddetin en büyük sebeplerinden biri de yapılan yanlış evliliklerdir. Genellikle genç kızlar evlenecekleri kişileri seçme özgürlüğünden yoksundur. Çoğunlukla ailenin büyükleri evlilik ve eş seçme konusunda daha fazlı söz sahibidir. Genç kızların haberi olmadan kiminle evleneceklerin aile büyükleri karar verdiği durumlara Afganistan'da sık rastlanır. Afganistan'ın sivil kanunlarına göre evlilik iki kişinin (kadın ve erkeğin) rızasına dayanan resmi bir sözleşmedir. Ancak fiili olarak İslam kuralları uygulandığı için yaşları tutmasa bile kızların rızası olmadan aileleri tarafından evlendirilmektedir. Küçük yaşta yapılan evliliklerde kadının düşünsel olarak olgunluğa ulaşamamasından aile içi şiddet artmakta ve İslam kanunlarına göre de kocası istemediği zaman boş ol diyerek kadından ayrılmakta ve başka kadınlarla da rahatlıkla tekrar evlilik yapmaktadır. Afganistan'da kadınların büyük çoğunluğu (%87.2) aile içinde fiziksel, cinsel, psikolojik ve zorla evlilik gibi şiddet türlerine maruz kalmaktadır. Tablo 1'de görüldüğü gibi, Afgan kadınların maruz kaldığı şiddetin oranı incelendiğinde, her dört kadından biri en az bir şiddet türüne maruz kalmaktadır. Kadınların neredeyse yüzde 30'u birden fazla (3 şiddet türü) şiddet türüyle karşılaşmıştır. Aşağıdaki tabloda

yer alan istatistiksel verilere kadınlarla yapılan görüşmeler sonucunda ulaşılmıştır. Ancak çoğu kadın görüşme sırasında sorulan soruları yanıtsız bıraktığı için elde edilen veriler yaklaşık olarak ifade edilmiştir.

Tablo 1: Şiddet türlerine göre kadınların maruz kaldığı şiddet oranı

Kaynakça: Jalal Foundation. 2011, s. 142

5.2.1. Ataerkil aile

Afganistan'da kadının toplumsal konumun anlaşılması için dikkat edilmesi gereken en önemli unsur Afganistan toplumunun toplumsal ilişkilerine nüfuz etmiş ataerkil yapı ve ilişkilerdir. Toplumdaki cinsiyet eşitsizliğinin kaynağını oluşturan ataerkil yapı ve ilişkiler kadına yönelik şiddetin başlıca nedenleri arasında olduğunu söylemek mümkündür. Esasen şiddet, bireysel bir eylem sonucu olarak değil yani öfke kontrolsüzlüğü veya erkeğin cahiliyeti olarak değil de, benimsenen ataerkil ideolojisinin bir yansıması olarak ele alınmalıdır. Ataerkilliğin getirisi olarak erkeğin mutlak otoritesi, aile içerisinde kadına yönelik şiddetin temelini oluşturmaktadır.

Erkeğin baskın otoritesinin hemen hemen her alanda egemen olması, (siyasal,toplumsal ve ekonomik yapılar gibi), kadınlara şiddetten kaçma konusunda başka alternatif yol bırakmamaktadır. Bu nedenle şiddet, toplumsal mekanizmaların ürünü olarak her alanda baş göstermiş, gerek toplumsal alanda, gerek eğitim, ekonomik ve hukuki, siyasi alanlarda ikinci plana atılarak değersizleşen kadının kaçınılmaz sonu olmuştur. Toplumun her alanında arka plana düşen kadın erkek egemenliği altına girmeye mecbur edilmiştir. Kadının toplumsal konumunu belirlemede ve aile içi şiddetin yaygınlaşmasına sebep olan ataekil yapıyı, bu anlamda temel faktör ele almak yanlış olmayacaktır.

Ataerkil yapının işlevini kazanması ve toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde deyişlerin ve kolektif ifadelerin önemi büyüktür. Deyişlere ilişkin toplum tarafından kabul gören yaygın görüş şu şekildedir: Erkekler ve kadınlar sadece yaradılışları gereği yani biyolojik açıdan değil, kapasiteleri, yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda farklılık göstermektedir. Erkeğin fiziksel olarak daha güçlü ve mantıksal açıdan daha tutarlı olması, kadının ise naif bir yapısı sebebiyle, yönetim konularına katılma ve yönetimi yapma görevi erkeklere atfedilmiştir. Kadınlar duygusal yapıları sebebiyle idari konuların içerisinde olmamalıdır. Zihinsel işlevi açısından daha iyi konumda olan erkek rasyonel düşüncesiyle daha iyi dünyayı anlama ve yorumlama yeteneğine sahiptir ve onu yönetir. Fakat kadın ise fani dünyaya yalnızca ölümlü bedeni dünyaya getirmekle sorumlu olduğu için erkeklere göre daha 'değersiz' bir iş yapmaktadır. Yapılan bir işin denetimi ise erkeklere sahiptir. Çünkü erkek ne zaman isterse kadın, ölümlü bedeni dünyaya getirme işlevini kullanabilecektir. Kadının kendi bedenini denetlemek gibi bir hakkı yoktur. Bu anlamda şayet erkeğin kararına itaat olmazsa, şiddet kaçınılmazdır. Bu şiddet fiziksel, sözel ve cinsel gibi yollarla sağlanarak otorite korunmaya çalışılır. (Berktay. 2000, s. 19-20).

Kadına yönelik şiddeti besleyen en önemli sosyokültürel sebep toplumun erkek egemen yapısı olsa da ataerkilliğin toplumda kadına yönelik şiddet özelinde kökleşmesinin tek aracısı erkekler değildir. Ataerkillik, kadınlar tarafından toplumda içselleştirilmektedir. Deniz Kandiyoti'nin "ataerkil pazarlık" kavramıyla tanımladığı bu sistemde, kadınlar kendi ihtiyaçlarının karşılanması, toplumdaki konumlarının korunması kaygısıyla erkeğin ve ailenin ataerkil statüsünü destekleyebilmektedir (Kandiyoti, 1988, s. 274-290; akt, Usak, 2012). Bu durum her gün ekonomik ve fiziksel şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı kadınlarında razı olduğu ve devam ettirdiği bir anlayıştır. Çünkü çoğu kadında da "Kadının yeri evidir" anlayışı, aile içerisinde erkek çocuklarının kız çocuklarına göre kayrılması gibi davranışlar kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bu şekilde kadınların kendi tarafından yapılan davranışları erkekler tarafından kendilerine uygulanan şiddet olarak geri dönmektedir. Ataerkil toplumlarda erkek, kendisini evin sahibi ve reisi olarak gördüğü için, ailedeki kişilerin davranışlarından ve terbiyesinden kendisini sorumlu hisseder. (Usak, 2012) Ayrıca fiziksel gücünün farkında olduğu için ve diğer aile kişilerin de bunun farkında olmasını istediği için, ailedeki kişilerine şiddet uygulama hakkını kendisinde bulabilmektedir. Bu şekilde şiddet kendi içinde bir kısır döngü meydana getirmektedir. Sosyalleşme sürecinde kadına yönelik şiddeti, normalleştirerek yaşamın bir parçası olarak gören ve öğrenen kız ve erkek çocukları, bu durumdan farklı şekillerde etkilenmektedir. Oysa hiçbir gerekçe ya da dayanağın şiddeti haklı ve meşru göstermesi mümkün değildir. Bazı ataerkil toplumlar, sosyalleşma sürecinde erkeğe bunu hak olarak öğretmesine rağmen, hiçbir insanın bir diğerine şiddet uygulayabilme hakkının olmadığı, bugün kabul edilen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeğe güven veren ataerkil söylemin, Afganistan'ın geleneksel değerlerinde görülmektedir. Bütün geleneksel toplumlarda olduğu gibi, Afganistan'ın toplumunda da kadın-erkek eşitsizliği, kadının aleyhine olacak şekilde kurumsallaşmıştır. (Mermen Dergesi. 2015, s. 5)

Afganistan'ın çoğu şehir ve köylerinde kadınlar, resmi evlilik yapmadan evlenmektedir. Resmi evliliğin olmaması Afganistan toplumunda ataerkil ilişkilerin güçlenmesine hizmet etmektedir. Kadınlar herhangi bir resmi (nikah) sözleşme olmadan aile kurumun bir parçası olurlar. Resmi nikahın olmaması kadınları yasal olarak sahip oldukları birçok hakkın dışında bırakır. Resmi nikâhın olmaması erkeklere ise istedikleri zaman ikinci kez evlenme şansı tanır. Bazen bu erkeklerin evi terk etmeleriyle de sonuçlanmaktadır. Bu durumda kadının nafaka hakkı olmasına rağmen, evli olmadığı için nafaka da alamaz. Afganistan'da kadınların yaşamı erkeğe

bağlı olduğu için kendi geçimleri için bütün fırsatlardan da yoksundurlar. Ataerkil ideoloji evin geçimini Afganistan'da erkeğe verir ancak erkeklerin bu rolündeki başarısızlık kadınları tamamen ortada bırakır. Kadınların ekonomik özgürlüğü yoktur, yani çalışarak yaşamını sürdürme olanakları da ellerinden alınır. Çoğu bölgede kadınlar miras haklarından da yoksun bırakılır. Hatta çeyiz, nikahsız evlilik, erkeğin birden fazla evliliği, kadının terk edilmesi, ekonomik bağımlılık gibi bir çok toplumsal ilişkiye nüfus etmiş ataerkil ideoloji karşısında Afganlı kadınların çoğu geleneklerin ve ataerkilliğin dayattığı bu hayat tarzına boyun eğmektedir. (a,g,e, s. 8)

Oysa İslam dinine göre ailede insanların birbirlerine iyi davranması gerekir. Peygamber efendimiz şöyle söyler: "Bana yakın olan kişi ailesine iyi davranan kişidir." Erkek ailesine iyi davranmalı ve ailesiyle iyi anlaşmalıdır. Karısının da düşüncelerini önemsemeli alacakları kararlara eşlerini de dâhil etmelidir. Erkekler, dini inanışın çok kuvvetli olduğu Afgan toplumunda peygamber efendimizin aile, kadın ve erkek ilişkileri için söylediği emirlere bile uymuş olsalar şiddete karşı önemli bir kazanım elde dilir. Ancak ataerkil ideolojiye dayanan erkeklerin kötü muamalesi ve şiddet içeren davranışları kadını ve aileyi etkilemekte ve hatta aileyi yıkmaktadır.

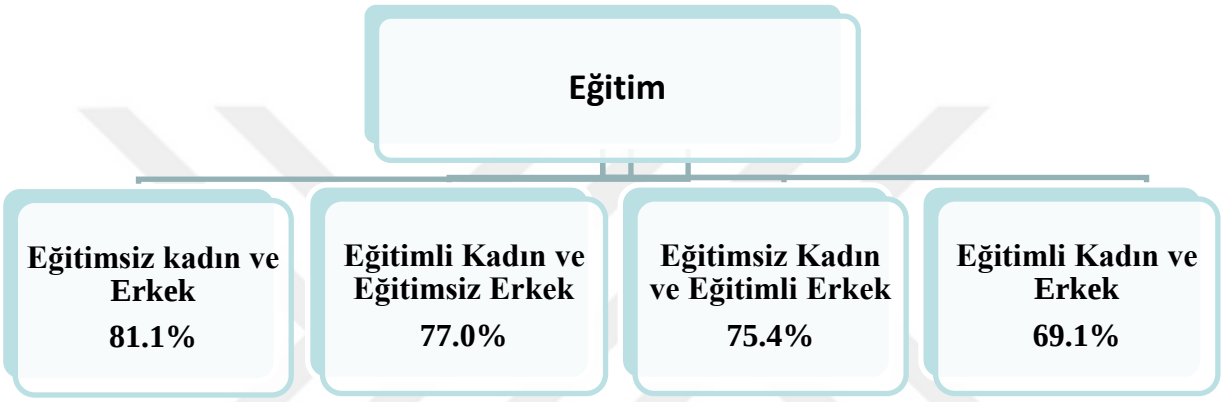
5.3. Afganistan'da Sosyo-Ekonomik Duruma Göre Kadına Yönelik Şiddet

Bu bölümde Afganistan'da sosyo-ekonomik çerçevede kadınlara yönelik şiddetin ele alınmaktadır. Sosyo-ekonomik durum eğitim, gelir, şehirde ve köyde yaşam gibi değişkenler etrafında incelenmektedir. Bu inceleme AIRD (Afganistan'ın Köylerini Geliştirme Enstitüsü) 2010 yılı araştırması ve Jalal Foundation(kadınların gücünü arttırmak adına kurulmuş bir ogranizasyon) yapılan araştırmaların sonuçları dayanarak yapılmaktadır. Bu araştırmada yaklaşık 200 kadınla farklı konularla ilgili görüşülmüştür. Araştırma Afganistan'da gerçekleştirilmiştir.

Eğitim: Şiddetle mücadelede önemli bir değişken olarak düşünülmektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe şiddetin düşmesi veya şiddete karşı mücadelenin güçlenmesi genel bir beklentidir. Ancak yapılan çalışmalara göre eğitimli kişilerin de şiddete maruz kaldığı ve aynı zamanda eğitimli kişilerin de şiddet uyguladıkları ortaya konulmuştur. Afganistan'da kadın ve erkeğin eğitimsiz olduğu hanelerde kadınların % 81.1'e yakını şiddete maruz kalmaktadır. Ancak

eğitimli hanelerde de kadına yönelik şiddetin düşük olmadığı ortadadır. Eğitimsiz hanelere göre oran düşük olsa bile kadın ve erkeğin eğitimli olduğu hanelerde kadına yönelik şiddet oranı % 69,2 dir (Tablo 2). (AIRD. 2010, s.43)

Tablo 2: Eğitim Durumuna Göre Şiddet Oranları

Kaynakça: AIRD. 2010, s. 45

Gelir: Afganistan'da kadınların şiddete maruz kalma oranı, gelirle bağlantılı olarak incelendiğinde ise şunlar söylenebilir: Aylık ortalama belli bir gelire sahip hanelerde yaşayan kadınlarla, gelire sahip olmayan hanelerde yaşayan kadınlar arasında şiddete maruz kalma arasında çok da ciddi bir farklılık yoktur. Diğer bir ifadeyle, kadın ve erekeğin her ikisinin de eve aylık belli bir gelir getirdiği hanelerde kadınların % 40,9'u şiddet görürken, kadın ve erkeğin her ikisinin de gelir olmayan yoksul hanelerde kadınların %57,1'i şiddete maruz kalmaktadır. Erkeğin gelirinin yüksek olduğu hanelerde kadınlar en çok cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Kadının gelirin olduğu ve erkeğin gelirinin olmadığı hanelerde ise kadınlar daha çok fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Çünkü kadınların ellerindeki paraya erkeklerin el koyması gibi bir durum ortaya çıktığı için, kadının kendi parası üzerinde söz sahibi olmaya çalışması olağan bir şekilde şiddeti ortaya çıkarmaktadır. (AIRD, 2010, s.42).

Yoğun bir şekilde kadın emeğinin harcandığı ve ipin kalitesiyle de dünyaca da bilinen Afgan halılarının maddi değeri yüksektir. Afgan halıları Afganistan'da hanelerin ekonomik ve toplumsal durumlarını yansıtan bir göstergedir. Hem ucuz hem de pahalı halıya sahip hanelerde yaşayan kadınlar şiddete maruz kalmaktadır. Ancak sosyo-ekonomik bir gösterge olarak ucuz

halı kullanan hanelerde kadınların %81,'4ü şiddete maruz kalırken, pahalı halıya sahip hanelerde yaşayan kadınların şiddete maruz kalma oranı yüzde 69,6'dır.

Şehir ve köy: Bu yerleşim yerleri sosyolojik olarak farklı yaşam tarzlarını içermektedir. Şehirdeki fırsat ve olanaklar köy yaşamına göre daha fazladır ve göreli olarak Afgan şehirlerinde yaşayan haneler daha yüksek ekonomik ve toplumsal olanaklara ve statüye sahiptirler. İstatistiksel olarak incelendiğinde köyde yaşayan kadınların şehirde yaşayanlara göre daha fazla şiddet gördüğü ortaya koyulmuştur. Tablo 3'te görüldüğü gibi, köylerde yaşayan kadınların yüzde 84,9'u şiddete maruz kalırken, şehirde yaşayan kadınlar arasında şiddete maruz kalanların oranı yüzde 69,4'dür. Köyde yaşayanlara göre şehirde yaşayan kadınlar arasında zorla evlendirilme oranı daha yüksektir (% 65,4). Aynı şekilde şehirde yaşayan kadınlar arasında cinsel şiddete maruz kalanların oranı (%18,9), köyde yaşayanlara göre daha yüksektir (%15,6). Ancak bu veriler doğrultusunda şu da eklenmelidir ki köyde yaşayan kadınlar mahremiyet alanı olarak cinsel yaşamlarıyla ilgili bilgi vermekte zorlanmaktadırlar. (a, g, e. 2010, s. 47)

Tablo 3: Yerleşim Yerlerine Göre Kadınlara Yönelik Şiddet Oranları

Kaynakça: AIRD. 2010, s. 49

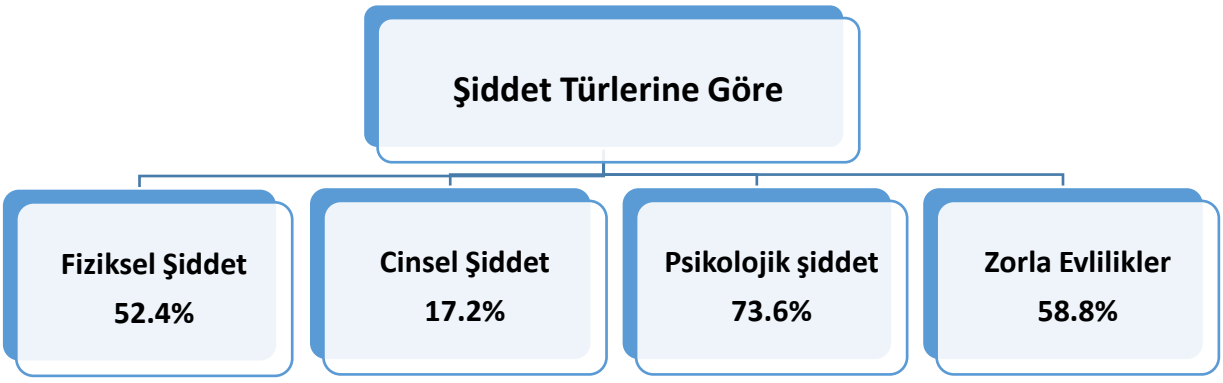
Coğrafi açıdan ele alındığında Afganistan'ın Güney ve Doğusunda yani Pakistan'ın sınır bölgelerinde kadınların daha fazla şiddete maruz kaldığı söylenebilir. Bu durum, bölgede verimli topraklarının az olması ile ilişkilendirilmektedir. Verimli toprağın az olması birtakım ekonomik problemleri ortaya çıkarmış ve şiddete başvurulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu durumla ilişkili olarak verimli toprakların azlığı, işe yarar topraklar için mücadeleyi ortaya çıkarmıştır. Mücadele içerisinde erkek nüfusu fazla olan aileler avantajlı konumda olurlar. Kadınlar ise zayıf nokta olarak görülmektedir. Toprak kavgası sebebiyle aileler arasında ortaya çıkan düşmanlıklar ancak evlilik ile sonuçlanabilir. Bu durumda kadının bir ticari eşya olarak görülmesi kaçınılmazdır.

Kadının rızasının olup olmamasının bir önemi de yoktur ayrıca. Bu durumlardan ötürü bu bölgelerde zorla evliliğin oranı oldukça yüksektir.Bölgede kadınların yaklaşık %70'inin fiziksel şiddete maruz kaldığı şehirler şu şekilde sıralanabilir; Helmand, Kandahar, Nengerhar, Noorustan ve Daykundi. Zorla evlilik yaşayan kadınların büyük çoğunluğu (%80) Helmand, Kandahar, Nengerhar ve Khost şehirlerinde yaşamaktadır. Kabil ve Khost şehirlerinde kadınların yüzde 30'u cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Kandahar şehrinde de kadınların önemli bir kısmı (%42,6) cinsel şiddete maruz kalmaktadırlar. (Jalal, 2011, s. 147)

5.4. Afganistan'da Kadınlara Yönelik Şiddet Türleri

Bu bölümde Afganistan'da kadınlara yönelik uygulanan şiddet türleri incelenmektedir. Sırasıyla, fiziksel şiddet, cinsel şiddet, psikolojik şiddet, ekonomik ve toplumsal/kültürel şiddet üzerinde durulmaktadır. Tablo 4'te görüldüğü gibi Afganlı kadınların çoğu (%73,6) psikolojik şiddet altında yaşamlarını sürdürmektedirler. Zorla evlilik (%58,8) Afganlı kadınların neredeyse yarısından fazlasının maruz kaldığı bir diğer şiddet türüdür. Afganistan'da kadınların yarısı fiziksel şiddete (%52,4) maruz kalırken cinsel şiddete maruz kalanların oranı ise düşüktür (%17,2). Cinsel şiddet oranının düşük çıkmasının bir nedeni bu alanın mahrem bir alan olması ve kadınların bu konuda yaşadıklarını hem rahatça ifade edememesi hem de cinsel şiddete yönelik algılarındaki farklılaşmadır. (Jalal, 2011, s. 150)

Tablo 4: Şiddet Türlerine Göre Maruz Kalınan Şiddet Oranları

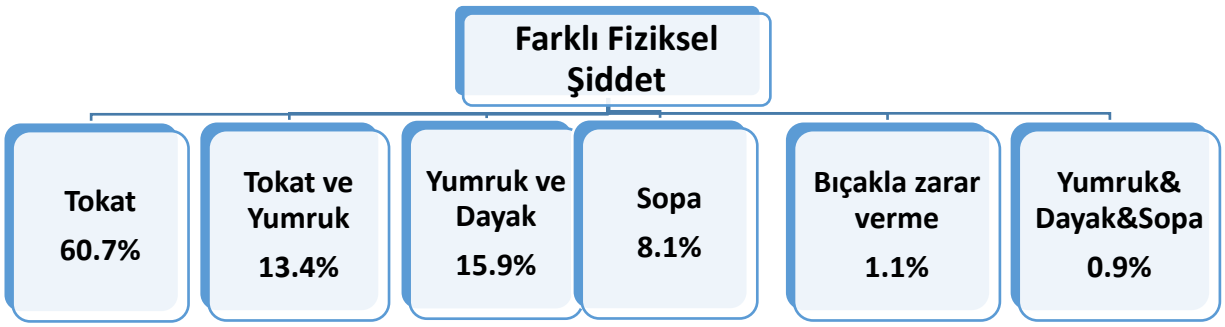

Kaynakça: Jalal Foundation. 2011, s. 152

5.4.1. Fiziksel şiddet

Kadınların dile getirmeye korktuğu şiddet karşımıza yıllardır farklı türleriyle karşımıza çıkmaktadır. En yoğun karşılaşılan şiddet türlerinden biri fiziksel şiddettir. Fiziksel şiddet, belirgin ve kalıcı izler bıraktığından dikkati en çok çeken ve üzerinde en çok konuşulan şiddet türüdür. Tekme, tokat, yumruklama, sert bir cisimle vurma, kesici delici bir aletle yaralama, günlerce aç ve susuz bırakma gibi şekillerde görülebilen fiziki şiddet, kişide acı ve gözle görülebilen bir hasar bırakır. Birleşmiş Milletler'in 2013 yılında yaptığı bir çalışmada, Afganistan'da % 60'ı aşan oranlarda kadının hayatında en az bir kez yukarıda belirtilen türde fiziksel şiddete maruz kaldığı belirtilmektedir. Yerel düzeyde yapılan çalışmalara bakıldığında ise BM'in yaptığı istatistiksel hesapların pek de hatalı olmadığı dikkati çekmektedir. (BM, 2013) Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından 2009 yılında hazırlanan kadına yönelik şiddet raporunda da benzer bir sonuçla, hayatının genelinde en az bir kez şiddete uğrayan kadınların oranı % 57 olarak tespit edilmiştir. (KİB, 2010)

Tablo 5: Son yılda kocalarınız tarafından şiddete maruz kaldınız mı?

Kaynakça: Jalal Foundation. 2011, s. 155

Fiziksel şiddet sonucu gerçekleşen yaralanma, ölüm gibi bedensel bütünlüğe ve sağlığa saldırı biçiminde gerçekleşen eylemlerin Afganistan Ceza Kanunu açısından suç oluşturduğu ve bu eylemlerin eşe veya gebelere karşı işlenmesinin suçu ağırlaştıran bir neden olduğu da unutulmamalıdır. Özellikle kasten öldürme fiilinin eşe ve gebe kadına karşı işlenmesi sonucunda, failin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkum olması, yeterince caydırıcı ve ağır bir yaptırımdır. Ama bütün bu kanunlara ve cezalara rağmen Afganistan'da kadınların çoğu,

yaşamış olduğu onuru ve toplumun gelenekleri açısından saklamaktadır. Afganistan'da bilindiği üzere, dünya kamuoyunda da yer verilen; 2015'te gerçekleşmiş ve herkesi utandıracak ve insanlığın geleceğini kaygılandıran Farkhunda'ya yönelik insanlık dışı şiddetten burada söz etmek oldukça önemlidir. (a,g,e, 2010)

"Farkhunda 27 yaşında bir Afgan kızıydı, İlahiyat fakültesini yeni tamamlamıştı ve öğretmen olmak için hazırlanıyordu. 2015'in Mart ayında dini eğitim verdiği caminin önünde Mulah Zehureddin adlı bir kişi Arapça yazılı kitaplar ve muskalar satarak din ticareti yapıyordu. Bu sattığı şeylerden hiç hoşlanmayan Farkhunda, insanların umudunu sömüren ve sattıklarıyla kesesini dolduran kişiye karşı etraftaki kadınları bilinçlendirmek istemiştir. Kur'an'da bu tür hurafelere yer olmadığını belirterek Mulah adlı kişiye tepki göstermiştir. Bu tepkiler karşısında kendisini üste çıkarmak adına Farkhunda'ya iftira atan Mulah, 'Bu kız Kur'an'ı yaktı ve ben gözlerimle onu gördüm.' diyerek bağırmıştır. Bunun üzerine 'Ben bir Müslüman'ım ve bir Müslüman asla Kur'an'ı yakmaz.'diyerek kendisini müdafa eden Farkhunda için vakit çok geçtir. İnsanlar çoktan duyması gerekeni duymuş, öfkeli bir kalabalık etrafında toplanmıştır. Kimse onun kendisini savunmasını dinlememiş, herkes ona tokat ve tekme ile vurmaya başlamıştır. Kalabalık grup özellikle şiddeti kadının kafasına uygulamıştır. Çünkü kadının kafasından geçen fikirlere onların kendilerince tahammülü yoktu. Akıllarındaki tek düşünce, 'Nasıl olur da hem de bir kadın çıkıp Kur'an'ı yakabilirdi?' İş tokat, dayakla sınırlı kalmayıp, kadını bir çatı kata çıkartıp aşağıya fırlattılar. Bu da yetmeyip kıvranan bedenin üzerinden arabayla geçip ezdiler. 200 erkek tarafından 30 dakikadan fazla dövüldü ve en son olarak üzerine benzin döküp, kadının bedenini ateşe vermişlerdir.Bu vahşete Afgan kadınları dayanamayıp sokaklara çıktılar. Tüm dünya bu olay karşısında şaşkınlığını gizleyemedi. Her taraftan tepkiler yağdı. Nasıl olur da bir insana karşı bu kadar acımasız olunabilirdi?

Foto 16 : Farkhunda adlı kadının 2015 yılında Kabil'de Kuran-ı yaktığının iddia edilmesi üzerine döverek öldürülmesi. Tolonews.com

5.4.2. **Psikolojik şiddet**

Duygusal şiddet olarak da ifade edilen psikolojik şiddet, genel olarak tehdit unsurunu içerse de, bazı araştırmacılar tarafından sözel şiddetle birlikte ele alınarak değerlendirilmektedir. Bu şiddet türü, duyguların, duygusal ihtiyaçların ve sözlerin, şiddet tanımında sayılan amaçlarla, karşı tarafın baskı uygulamak vb. nedenlerle istismar edilmesi, bir yaptırım ve tehdit aracı olarak kullanılmasıdır. Psikolojik şiddetin en yoğun görünümü tehdit etme, hakaret ve sövmedir. Hakaret ve sövme kadının namusuna şerefine ve haysiyetine yönelik bir saldırıdır (AK. 2013). Tehdit ise kadını belli bir karar veya hareketlere zorlamak amacıyla yapılır. Tehdit, hakaret ve sövmenin yanında, kadını eve ya da odaya kilitlemek, dışarıya yalnız çıkmasına izin vermemek, pencereden bakmasına izin vermemek, diğerleriyle iletişim kurmasını engellemek gibi kadını özgürlüğünden yoksun bırakan eylemler de psikolojik şiddetin bir görünümüdür. Kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma olarak tanımlanan bu eylemler, ülkemizde suç olarak kabul

edilmekte ve özellikle eşe karşı işlenmiş olması da suçun nitelikli halini oluşturmaktadır. (Şenol, 2013, s.10)

Suç oluşturmayan ve sevgi göstermeme, aşağılama, devamlı eleştirme, kıskançlık, küçümseme, alay etme, korkutma, çocuğu göstermeme gibi tehdit ve gözdağı verme sonucu kurulan baskı ile oluşan psikolojik şiddetin de; Afgan kadınları üzerinde duygusal dalgalanmalar oluşturarak ciddi sorunlara yol açtığı bilinmektedir. Birçok uzman, psikolojik şiddetin, fiziksel şiddetten daha uzun süreli etkilerinin olduğuna inanmakta ve sürekli aşağılanan, çirkin ve değersiz olduğu söylenen kişinin zamanla bunları içselleştirebileceğini ve kendi kendini de böyle görmeye başlayabileceğini vurgulamaktadır. Böylece, psikolojik şiddet uygulayan kişinin eylemlerini sürdürmesinin kolaylaştığı açıktır. Afgan toplumunda kadınların büyük çoğunluğunun yaşamın her alanında psikolojik şiddete maruz kaldığı söylenebilir. Afgan kadınları erkekler tarafından psikolojik şiddete sokaklarda, iş yerlerinde "siz yapamazsınız" "siz kadınsınız" diyen sözlerle her gün karşılaşmaktadırlar. Afganistan'da toplumun gelenekleri, erkeklerin düşük eğitimi ve ataerkil değerler, tutum ve davranışlar devam ettikçe kadınlara yönelik psikolojik şiddetin düzeyi de hızlı bir şekilde artmaktadır. (Mermen Dergesi. 2010, s. 14)

5.4.3. **Ekonomik şiddet**

Kadınların meslek veya bir işle uğraşmasını ve birliğe katkı sağlamalarını engellemek ya da tam tersine meslek veya bir işle uğraşmaya zorlamak; diğer yandan kazançlarına veya malvarlığına el koymak, bunları yönetmelerine engel olmak biçiminde ortaya çıkan davranışlar ekonomik şiddet türüne girmektedir. Kadının geliri üzerinde söz sahibi olma, parasını, malını, ziynet eşyalarını elinden alma, zevk, beğeni ve ihtiyaçlarını karşılamama ya da parayı belli çıkarlar doğrultusunda verme (şöyle yapmazsan bir daha para vermem gibi) sonucu oluşan ekonomik şiddetin, kadın üzerinde bir baskı ve denetim aracı olarak kullanıldığı açıktır. Bu nedenle ekonomik şiddetin konusu diğer şiddet biçimlerine göre daha karmaşık bir yapıyı sergiler.

Afganistan'ın geleneksel ve ataerkil yapısı altında kadınların karşılaştıkları en önemli şiddet türü ekonomik şiddettir.Bu yapıda temel esas kadınların çalışmalarına engel olup ekonomik olarak kadını erkeğe bağımlı kılmaktır. Kadınların çalışmaması gerektiği durumu toplumsal cinsiyetçi rollerle içselleştirilir. Bahsedilen durum Afgan toplumunda sıkça rastlanılan bir şiddet

türüdür. Örneğin, erkeklerin kadına harçlık bırakması veya bırakmaması, erkeğin evin masraflarını karşılamıyor oluşu, kadının harcadığı parayı kontrol ederek onu sürekli eleştirmesi Afgan kadınlarının karşılaştığı en önemli ekonomik şiddet türüdür. (Mermen Dergesi. 2010, s.15)

5.4.4. Cinsel şiddet

Cinsel şiddet, cinselliğin bir tehdit ve sindirme aracı olarak kullanılmasıdır. Bu şiddet türü, erkeğin kadını denetleme ve iktidar olma arzusu, kadının üstlendiği cinsel rolünü oynamaması ve erkeğin bu rolü zorla kabul ettirmesi sonucu ve sadece erkeğin istediği durumlarda uygulanabilen bir davranış türüdür. Genellikle kadının hoşlanmadığı hareket, sözle taciz, dokunma, kadını istemediği zamanda ve biçimde cinsel birlikteliğe ya da fuhuşa zorlama, aldatma, gebe kalmaya ya da kürtaja zorlama, cinsel yaşamda kadını aşağılayıcı eylemlerde bulunma vb. biçimdeki davranışları içerir. Bu davranışların arasına kız çocuklarının erken evlendirilmeleri, erken gebeliklerin yaşanması, kadın sünnetinin uygulanması, namus bahanesiyle kadına yönelik suç işlenmesi de eklenebilir. Cinsel şiddet, mağdurları üzerinde fiziksel ve psikolojik derin izler bırakır. Yaralanmaların yanı sıra, cinsel sağlık ve üreme sağlığı üzerinde yıllar sonra dahi karşılaşılabilmesi muhtemel bir dizi riskler içerir. Fiziksel sonuçları kadar zihinsel sağlığı da etkileyecek ciddi sorunlarla karşılaşılır. Aynı zamanda bu sorunlar uzun yıllar devam ederek mağdurda kalıcı bir sağlık sorunu halini alır. Bu sorun mağduru intihara dahi teşvik edebilir. Bunun yanı sıra namus cinayetleri, HIV virüsünün bulaşması ya da cinsel ilişkiye zorlama esnasında yaşanabilecek olaylar nedeniyle mağdurun ölmesi de cinsel şiddetin karşılaşılan en önemli sonuçlarındandır. (Öşme. 2014, s. 13).

Erkeğe iktidar rolü verildiği, dini inançların ve ahlaki yapının kişileri zorladığı, toplumun cinsiyetçi rollere ve ataerkilliğe tolerans gösterdiği, devlet politikalarının kanunlarıyla ve uygulamalarıyla caydırıcı olmadığı ülkelerde kadınlara yönelik her türlü cinsel şiddet ve saldırının yaygınlaşmasıyla sonuçlanmaktadır.

Afganistan'da kadınlara yönelik cinsel şiddet her şehirde ve her yaşta olan bir problemdir. Afganistan toplumunda erkekler arasında yaşanan çatışmalar, kavgalar ve her türlü düşmanlık kadınlar üzerinde yapılan bir savaşa dönüşür. Bu belki Afganistan'da kadınlara yönelik şidddetin farklı yönlerinden biridir. Erkekler düşmanlıklarını, düşman olan insanların, eşleri, kız kardeşleri ve aileleri üzerinde özellikle de öldürme ve/veya cinsel şiddet uygulayarak gösterirlerdir.

Aşağıda yaşanan olay bu duruma güzel bir örnek olmaktadır. Afganistan'ın başkenti olan Kabil'in Pagman ilçesinde düğünden gelen bir aileye, ailenin düşmanları saldırmışlardır. Bu ailenin dört kadınına birden tecavüz edilmiştir. Polisin ortaya koyduğu rapora göre bu olay aile düşmanlığından kaynaklanmaktadır.

5.5. Aile İçi Şiddet

Kadına yönelik şiddet yüzyıllardır ataerkil toplumlarda kabul edilen bir davranış olarak süregelmiştir. Tarihteki bulgular kadınlara yönelik şiddet içerikli davranışların her bir ırk, kültür, din, ulus ve ideolojilerdeki erkekler tarafından yapıldığını ve kadınların insan olarak değil sadece bir nesne, bir ödül ve savaşın bir hatırası olarak her türlü şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir. Şiddet her toplumda ve her dönemde var olmuş ve var olacak bir sosyal olgudur. Kadınların fiziksel istismarı ise binlerce yıl öncesine dek uzanmaktadır. Arkeologlar erkek mumyaların kemiklerinde %9-20 kırığa rastlarken, kadın mumyalarda bu oranın %30-50 olduğunu bildirmişlerdir. Bu kırıklar savaştan çok bireysel şiddete bağlı olduğu düşünülen kafa kırıklarıdır. Kadına yönelik şiddet, yapılan antropolojik çalışmalara göre Papua Yeni Gine'de bazı yerli toplulukları dışında dünyada neredeyse her toplumda görülmektedir. Eski Roma'da erkekler eşlerini dövebilir, hatta boşayabilirdi. Ayrıca erkekler eşini zina, toplum içinde sarhoşluk ya da halka açık oyunlara gitme gibi durumlarda öldürme hakkına da sahipti. İngilitere'de on yedinci yüzyılda yasalar erkeklere, doğru yoldan ayrılan karısını fiziksel olarak cezalandırma hakkını vermekteydi. Kadına yönelik şiddete ilişkin yasal ve tıbbi çalışmalar ise 1800'lü yıllara dayanmaktadır. Kadına yönelik şiddeti suç sayan ilk yasa Maryland'de 1883'te yayınlanmıştır. Afganistan kültür tarihinde ise avcı, toplayıcı ve göçebe Afganlarda soydanlık zincirinin kökeninde ana soyu esası bulunmakla birlikte kadın ve kutsallık özdeşleştirilmekteydi. Zamanla göçebe Afganlarda sahibi bulunduğu sürü aracılığıyla ailesini besleyen kişinin erkek olduğu, kadının sadece erkeğinin, kendisinin ve çocuklarının bakımını üstlendiği kamusal fonksiyonunun olmadığı kabul görmüş ve dolayısıyla da kadının toplumsal itibarında azalma olmuştu. Kadının toplumsal açıdan tek işlevselliği cinsellik, tek saygınlığı ise analık kavramına indirgenmişti. (Mavili. 2014, s. 185)

Afganistan'da kadına yönelik aile içi şiddetin yaygın bir biçimde gündeme gelmesi 1975'lerde kadın hareketinin canlanması ile mümkün olmuştur. 1970 ve sonrasında, iç savaşların

dışında, özellikle de 2000 ve 2015 açık oturumlar, konferanslar ve benzer çalışmalarla toplumun şiddete olan ilgisi ve duyarlılığı giderek artmıştır. Kadına yönelik şiddet her ülkede, toplumda ve ailede karşılaşılan "cinsiyete dayalı şiddet" olarak değerlendirilen bir olgudur. Ciddi bir toplumsal sorun haline gelen bu durum sadece fiziksel boyutta kalmamakta, cinsel, psikolojik, ekonomik şiddet şeklinde de kendisini göstermektedir. Söz konusu şiddet durumları son yıllarda sıklık ve yaygınlığını artırarak devam etmekte ve kadınlar üzerinde önemli ve iyileştirilmesi zaman alan fiziksel ve ruhsal sorunlara yol açmaktadır. Kadına yönelik bu şiddet sorunsalından salt kadın etkilenmemekte aynı zamanda yetiştirilen nesil de etkilenmektedir. Şiddetin cinsiyeti olmadığı ön kabulüne rağmen, kadının toplum içerisindeki konumu değerlendirildiğinde cinsiyete dayalı şiddet kavramının ayırıcı olarak kullanmak önemlidir. Kadına yönelik şiddet bir insan hakları ihlali olarak küresel bir sorun olarak büyük bir hızla devam etmektedir. Dünyanın değişik ülkelerinden ve bölgelerinden elde edilen çok sayıda veri, kadınlara yönelik şiddetin bir kültür ya da din sorunu değil, bütün toplumlarda var olan kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsiz iktidar ve güç ilişkisinde kaynaklanan bir problem olduğuna işaret etmektedir. BM Kadınlara Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirgesi'nde ekonomik koşullardan, toplumlar arası dinsel, kültürel farklılıklardan ve sınıf farklılıklarından bağımsız olarak evrensel bir olgu olmaya devam eden şiddetin, hem genel bir insan hakları sorunu hem de bir cinsiyet ayrımcılığı sorunu olduğu belirtilmektedir.

Afganistan'da Kadına yönelik aile içi şiddet erkek ve kadın arasındaki tarihsel olarak eşitliğe dayanmayan güç ilişkilerinin bir göstergesidir. Erkekler iki cinsiyet arasındaki bu eşitsizlikten cesaret alarak kadınlar üzerinde hâkimiyet kurmuşlar, onlara karşı baskı uygulamışlar ve bu yollada toplumsal ilişkilerde geri kalmasına neden olmuşlardır. Afgan kadınlarına yönelik aile içi şiddet, kadınları erkeklere göre daha aşağı bir statüde var olmaya zorlayan; Afgan toplumun en önemli sosyal mekanizmalarından biri olmuştur. Afganistan'da kadına yönelik şiddet önemli bir halk sağlığı sorunu olmakla birlikte aynı zamanda bir insan hakları ihlali olarak değerlendirilmektedir. Kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesi konusunda çok geçmişe göre önemli bir yol alındığı söylenebilir. 2000 yılların başında hayal bile edilemediği konular devlet görevlilerinin konuşmalarında, hazırlanan metinlerde yer almaktadır. Afganistan'da özellikle 2001'lerden sonra kadına karşı şiddetle mücadele için yürütülen kampanyalarla, kadına yönelik şiddet kamuoyu gündeminde yer almıştır. Afganistan'da özellikle Taliban'dan sonra kadınlar önemli yasal haklar elde etmiş olmakla birlikte; ataerkil düşünce ve ideoloji, ataerkil yapı ve

ilişkiler hâkimiyetini, bazı kırılmalarla birlikte; önemli ölçüde devam ettirmişlerdir. Kadın Bakanlığı'na göre Afganistan'da kadına uygulanan şiddet yaşamın sıradan olağan bir durumu haline gelmiştir. Örneğin 2007'deki bir araştırmaya göre erkeklerin %55'i itaatsizlik durumunda eşlerini dövme haklarının olduğunu düşünmekte, %86'sı evde erkeğin mutlaka otorite olduğuna ve kadının ona itaat etmesi gerektiğine inanmaktadır (KİB, 2008). Yine başka bir araştırmaya göre ise; kadınların %46'sı hayatının herhangi bir döneminde eşi veya birlikte olduğu kişinin fiziksel şiddetine uğramaktadır (KİB, 2012). Kadın Bakanlığı Aile Araştırma Kurumu'nun aile içi şiddetle ilgili olarak yaptığı bir çalışmada her 100 ailenin 44'ünde kadına yönelik fiziksel şiddet ve %73'ünde de sözel şiddetin var olduğu ortaya konmuştur.

5.5.1. İkili ilişkilerde kadına karşı şiddet

Yakın ilişkilerde kadına karşı şiddet veya daha bilinen ismiyle aile içi şiddet, kadına karşı en yaygın olan ve yaşanmışlığı en fazla olan türdür. Akademisyenler ve aktivistler sayısı giderek artmakta olan görgü tanıkları olan kadınlardan gerekli bilgileri alıp belgelemeye başlamışlardır. 1970'li yıllarda, Dobash'in Amerika'daki, Kanada'daki ve İngiltere'deki ulusal suç kayıtları ve polis raporlarından elde ettiği bulgulara göre ikili ilişkilerdeki şiddet failleri %90 ile %97 oranında erkeklerdir. Kadına karşı şiddetin yaygınlığını bu konuda özel bir araştırma olan bu çalışmada ortaya konmuştur. Bu çalışmanın anket bulguları birçok ülkede, şiddet gören kadınların %20 ile %50 oranında erkek arkadaşları/kocaları/sevgilileri tarafından olduğunu göstermiştir. 1995 yılında İrlanda'da yapılan benzer bir çalışma %18 oranında kadının arkadaşı/kocası/sevgilisi tarafından aynı şekilde şiddete maruz kaldığını ortaya koymuştur. Fiziksel güç tehditi, fiziksel ve duygusal baskının ve cinsel şiddeti de içeren istismar yetişkin ilişkilerinde bile olan bir durumdur. Buna duygu sömürüsü, mülk zarureti, arkadaş aile ve diğer destek yollarından soyutlama, çocukları da içerecek şekilde tehdit, gizlice takip, paraya, ulaşım araçlarına, yemek ve telefona erişimin kısıtlanması gibi durumlar da eklenebilir. Erkek tarafından gerçekleştiği yakın ilişkilerde kadına karşı şiddetin ve toplum içinde kabul edilen bir gerçek olduğunu kabul etmek önemlidir. Kadınlar, istismarcı partnerler tarafından fuhuşa ve pornografiye zorlandıklarını ifade etmişlerdir. (Dobash and Dobash, 2004, s. 324)

İkili yani yakın ilişkilerde kadına yönelik şiddetin en önemli boyutu kadına baskı uygulayarak kontrol altında tutmaktır. Kadın üzerinde kontrol, gücü koruma ve kazanç elde etme

gibi durumlar erkeklerin kadınlara karşı uyguladığı şiddetin saptırılmış formlarıdır. Bu tür taciz durumları bir olay veya olaylar meselesi değildir. Bu gözdağı vermenin, korkutmanın, boş vermişliğin, yozlaşmanın ve egemenliğin süre giden sistematik bir sürecidir. Bir kadının hayatını bütün yönleriyle suistimal etmeyi amaçlayan kimse kadını otorite ve korkunun hakim olduğu tuzak içerisine sürükler. Bu kimsenin amacı kadının ruhen ve bedenen kendisini adamış olduğuna emin olmak ve erkeğin istek ve taleplerine karşı ne olursa olsun boyun eğmesidir. Bu noktada şiddet mağduru bir kadının yaşadıklarına ilişkin ifadeleri belirtilenleri ortaya koymaktadır:

"Gırtlağımıza kadar borç içerisindeydik. Bizler de dâhil olmak üzere evdeki her şeyi kendi mülkiyeti olarak görürdü. Bizler onun mallarıydık".

"Onun için ne pişirirsem pişireyim her zaman başka bir şeyi isterdi. Eğer tavuk pişirdiysem, et istiyordu. Eğer et pişirmiş olsaydım ise tavuk isterdi. Bu sebeple iyi yemek pişiremediğimi dile getirirdi sürekli. Ne kadar çok temizlik yaparsam yapayım, ona göre etraf hep kirliydi. Arkadaşlarımı sevmediği için onları evime davet edemiyordum. Ailemin ziyarete gelmesine bile engel olmuştu".

Bir kadının iş ve sosyal hayat gibi duygusal ve zihinsel materyallerden uzak kalması erkeğin suistimalci taktiklerindendir ve şiddete dair bir anahtar ipucudur. Birçok kadın hayatlarındaki insanlardan kendilerini soyutlamak için baskı altına alınacak ve buna mecbur edilmiş olacaktır. Kurbanını her türlü rahatlıktan izole çevreden izole etmeyi başarabilmiş suistimalci, işte o zaman tam kontrolün sahibi olacaktır. (WHO, 2014)

5.5.2. Afganistan'da kadına yönelik aile içi şiddetin nedenleri

Aile içinde kadına yönelik şiddetin, tek bir sebebi bulunmamakla birlikte; birbirine bağlı ve ilişkili birçok nedeni vardır. Birbiriyle ilişkili karmaşık kurumsallaşmış sosyal ve kültürel faktörler kadınları şiddete karşı kırılgan yapmaktadır. Kadına yönelik şiddetin kadın ve erkek arasındaki kadın aleyhine olan güç dengesizliğini sürekli yeniden üretir. Aile içi şiddetin nedenleri arasında, erkekin gücünü yeniden üreten sosyo-ekonomik güçler, eşitsizliği pekiştirildiği aile kurumu, erkeklerin üstün olduğuna ilişkin inanışlar, kadınların ve çocukların bağımsız yasal ve sosyal statüleri olması gerekliliğini reddeden yasal ve kültürel kısıtlamalar,

ekonomik kaynakların yokluğu olarak sıralanabilir. Örneğin Afgan ailelerde kadının bir insan gibi görülmemesi tüm meselelere öncülük eder. Birçok ailede kadınların hiçbir önemi yoktur ve gelecekleri hakkında karar verecek olan erkeklere bağlıdır. Bu durumdan ötürü kadınların hayatı bazen tam bir cehenneme dönüşebilir. Eğer ailenin maddi durumu kötüyse, evin kızı bir miktar para karşılığında yaşı kaç olursa olsun evlendirilebilir. Ailenin kızını vermesine karşılık aldığı paraya (Toyana) denmektedir. Bazen aileler kendi arasındaki düşmanlığı yok etmek için suçlu olan aile ya da başka aileden birini öldüren aile onlara kendi kızlarını gelin olarak (bad) vermektedir, genelde kızlar ve kadınlar böyle kararlara asla karşı çıkamazlar ve eğer çıksa bile sadece iki şeyi kabul etmek zorundadır. Ya evden kaçacaktır ya da kendini öldürecektir. Bu girişin ardından aşaıda Agfanistan'da kadına yönelik aile içi şideetin nedenleri, Toyana (başlık parası), Bad, çok eşlilik, erken evlilik, evlenmeden önce görüşme (flört) başlıkları altında incelenbmektedir.

5.5.2.1.Toyana (Başlık parası)

Afganistan'da evlenme durumundan doğan bütün masrafları erkeğin ailesi karşılamak zorundadır. Bazı kız aileleri düğün masraflarından hariç erkeğin ailesinden Toyana ya da başlık parası talep etmektedir. Her durumda erkek tarafı evlendirdikleri her bir erkek evlat için masrafları üstlenmek zorunda kalmaktadır. Maalesef ki aile ne zaman ekonomik problemlerle karşı karşıya gelirse bu durum için gelin suçlanır ve ev içinde sürekli bu durum yüzüne vurulur.

5.5.2.2. Bad

Afgan ailelerde eskilerden kalma kötü bir gelenek mevcuttur. Bu gelenek Afgan ailelerin kızlarını Bad vermesi olarak adlandırılır. Sadece köylerde değil hatta bazı şehirlerde bile bu gelenek hala devam etmektedir. Geleneğe göre eğer aileden birisi yanlış bir şey yaparsa mesela birisini öldürmek ya da bir kızla birlikte olmak gibi, zarar gören aileye zarar veren aile durumu telafi etmek amaçlı bir kız vermek zorundadır. Bu sayede olayın üstü örtülür ve daha devam etmez. Bu durum Bad vermek olarak adlandırılır. Böyle durumlarda aile için kızlarının yaşının, sosyal statüsünün ya da onun düşüncesinin asla önemi yoktur. Bu durumdan sonra evlendirilen kızın düşeceği durumun herkes farkındadır. O kıza herkes düşman gözü ile bakacak ve onun

hayatını ceheneme çevirmeye çalışacaktır. Sadece fiziksel ya da cinsel şiddet değil belki bilinen her türlü şiddete maruz kalmaya mahkûm olacaktır.

5.5.2.3. Çok eşlilik

Afganistan'da çok eşlilik çoğu ailelerde hala devam eden bir gelenektir. İslam dininin izin verdiği ölçüde birden fazla kadınla evlenmek için birtakım koşullara sahip olmak gerekmektedir. Aksi takdirde sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Örneğin onun hakkı olan sevgiyi ve saygıyı başka biriyle paylaşmak zorunda olması gibi. Birçok ailelerde kadının çocuk sahibi olamadığı gerekçesi ile erkek başka bir kadınla evlenmektedir. Kadın günah keçisi olarak ilan edilir ve bu sebeple başka kadın arayışına girilir. Göz ardı edilen bir durum vardır ki o da problemin erkekte olabileceği gerçeğidir. Bu gerçek idrak edilene dek evlilik ritüelleri sürüp gidebilir ta ki erkek çocuk sahibi olana dek veya acı gerçek ile yüzleşene dek devam eder. Birden fazla evlilik yapmak kimi ailelerde erkek için çök önemli bir güç gösterisidir ve erkeklerin ulaşmak istediği bir mevkidir. O yüzden çoğu erkek zengin olur olmaz yeniden başka bir kadınla evlenmeyi tercih eder. Olaya kadın açısından bakıldığında ise, bir kadının yanına başka bir kadını getirmek kadını aşağılayan, küçük düşüren, onurunu ve özgüvenini zedeleyen bir durumdur. Kadınlar arası öfke de çokeşlilikle birlikte sürekli beslenir.

Tablo 6'de görüldüğü gibi, çok eşlilikte kadınların marzu kaldığı şiddet oranları her bir şiddet türünde oranları yüksek iken, yüksek bir oranı temsil ederken cinsel şiddetin oranı diğer türlere nispeten daha azdır. Bu oranın düşük çıkmasının nedeni ise daha önce belirtildiği gibi Afganlı kadınlar için mahrem alanı olan cinsel hayatlarından kolayca söz etmek o kadar da kolay değildir. Ayrıca, kadının kocasının başka bir kadınla evlenmesi kendi başına bir cinsel şiddet türüdür. Bunun yanı sıra tek eşlilik durumunda maruz kalınan şiddet oranı şiddetin içeriğine ilişkin farklılık arz etmektedir. Nihayetinde genel oran incelendiğinde şiddetin oranı çok eşlilik ve tek eşlilikte anlamlı bir şekilde farklılık arz etmektedir. (Jalal Foundation. 2011)

Tablo 6: Afganistan'da tek eşli ve çok eşli evlilik türüne göre kadınlara yönelik şiddet

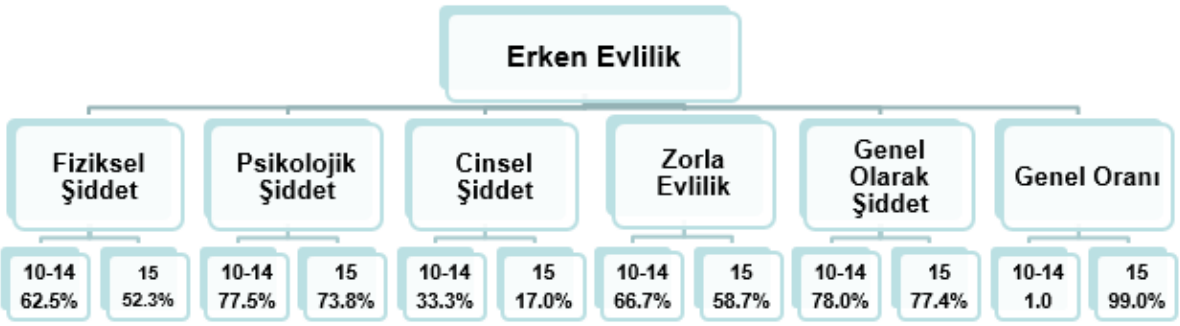

Kaynakça: Jalal, 2011, s. 156

5.5.2.4. Erken evlilik

10-14 yaş aralığında olan kız çocuklarının maruz kaldığı şiddet türlerine ilişkin oranlar incelendiğinde bütün kategorilerde oranların 15 yaş ve üstü olan kadınların maruz kaldığı şiddet oranından daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin 10-14 yaş aralığında olan kız çocuklarının maruz kaldığı fiziksel şiddet oranı %62.5 iken 15 yaş ve üstü kadınlar %52.3 oranındadır.Ayrıca şiddetin alt basamaklarında yaş gruplarının maruz kaldığı şiddet oranı genel anlamda farklılık gösterirken bu oranın genel değerlendirmede birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 7: Afganistan'da erken evlilik (10-14 yaş) ve 15 yaş ve üstü evlilik açısından kadına yönelik şiddet

Kaynakça: Jalal, 2011, s. 157

5.5.2.5. Evlenmeden önce görüşme (Flört)

Evlenmiş olan kadınların %46.5'i evlenmeden önce kocalarını tanımamaktaydı. Bu durum şiddetin her bir kategorisine göre ele alındığında, evlenmeden önce bir kadın ne kadar kocasıyla daha iyi tanışırsa o ölçüde kadının şiddete maruz kalma oranı düşecektir. Evlenmeden önce kocasıyla tanışmamış olan kadınların %83,4'ü fiziksel, cinsel, psikolojik şiddet türlerinden herhangi birine maruz kalırken, evlenmeden önce kocasıyla tanışmış olan kadınların %77,6'sı bu şiddet türlerinin birisiyle karşılaşmaktadır. Evlenmeden önce kocası ile iyi derecede tanışmış olan kadınların ise sadece % 66,4'ü belirtilen şiddet türlerinin en az birine maruz kalmaktadır. İnsanların hayatlarını paylaşacağı kişileri tanıması bilmesi bir insan hakkıdır ve bu hakkı kullanan kadınların en azından şiddete maruz kalma oranı göreli olarak da olsa düşmektedir. Birçok toplum için doğal bir süreç olan eşin tanınması, eş seçimi, evlilik öncesi flört gibi deneyimler Afganlı bir kadın gelenekler tarafından yasaklanan bir durumdur. (a, g, e)

5.5.3. Afganistan'da kadına yönelik aile içi şiddet türleri

Bu alt bölümde Afganistan'da kadına yönelik aile içi şiddet türleri üzerinde durulacaktır. Küresel Haklar Derneği'nin (Global Rights) yürüttüğü araştırmalardan yola çıkarak ve geniş çaplı literatür taraması sonucu Afganistan'da görülen aile içi şiddet dört alt başlıkta açıklamak mümkündür.

5.5.3.1. Fiziksel şiddet

Afganistan'da aile içerisindeki kadına yönelik fiziksel şiddet erkek ve kadın arasındaki tarihsel olarak eşitliğe dayanmayan güç ilişkilerinin bir göstergesidir. Erkekler kendi otoritesini korumak amacıyla hep kadınlara karşı sahip oldukları fiziksel güçlerini kullanmışlardır. Kültürel çerçevede Afgan ailelerde hep erkek iktidarın sahibidir ve ailede herhangi bir konuda son söz ona aittir. En küçük bir aile sorununda bile genelde kadınlar, erkek tarafından kötü bir şekilde dayak yiyen taraf olmuştur veya işkence görmüştür. Bazen bu şiddetin sonucu kadının hastanelik olması durumu ile bile sonuçlanabilmektedir. Sonuç olarak bu durumdan özellikle kadınlar ve çocuklar daha fazla olumsuz yönde etkilenmektedir. (Jalal Foundation. 2011)

5.5.3.2. Psikolojik şiddet

Tehdit, hakaret ve sövmenin yanında, kadını eve ya da odaya kilitlemek, dışarıya yalnız çıkmasına izin vermemek, pencereden bakmasına izin vermemek, diğerleriyle iletişim kurmasını engellemek gibi kadını özgürlüğünden yoksun bırakan eylemler de psikolojik şiddettir. Bu duruma örnek verecek olursak, Afgan ailelerde kızını evlendiren anneye düğünü yaptıktan sonra hamile kalan kızının çocuğuna ilişkin hem ona hem de kızına karşı yapılan sorgulamalar psikolojik şiddetin bir türüdür. Afganistan gibi geleneksel bir ülkede kız çocukları her zaman sorumluluklar üstlenir, üstlenmesi beklenir. Eğer herhangi bir yerde görev almıyorsa ev işlerini üstlenerek babasına ve erkek kardeşlerine hizmet etmekle yükümlüdür. Ayrıca konuşma tarzıyla, kılık kıyafetiyle ev dışarısındaki hal ve hareketlerinden dolayı her zaman evin erkeklerine karşı sorumludur. Aile içinde, sadece ve sadece kız olduğu için hiçbir zaman hiçbir konuda onun istekleri ve düşüncesini soran olmayacaktır. Ve olur da düşüncesini dile getirmek isterse 'kız' olduğu için fikirleri aşağılanacak ve önemsenmeyecektir.(a, g, e)

5.5.3.3. Cinsel şiddet

Cinsel şiddet hakkında konuşmak, diğer şiddet türlerini aktarmaktan daha zordur. Özellikle Afgan kadınların evlilik içinde yaşanan cinsel şiddet, konuşulması pek uygun görülmeyen bir konudur. Buna rağmen çoğu ülkede her dört kadından birinin cinsel ilişkiye zorlandığı bilinmektedir. Ülkemizde ise Afganistan kuralları bakımından suç teşkil eden bu tip eylemlerin yoğun yaşanılması, cinsel şiddetin aktarılmasının pek uygun görülmediğinin ispatıdır. Nitekim ülke genelinde fiziksel ya da cinsel şiddete uğrayan kadınların % 69'u uğradığı şiddetten kimseye bahsetmezken; % 92'si de şiddetle ilgili hiçbir kurum ya da kuruluşa başvurmamıştır. Oysaki Afganistan'da "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" başlığı altında, cinsel saldırı ve cinsel taciz suçları düzenlenmiş, bu suçların eşe karşı işlenmesi de yaptırıma bağlanmıştır. Ancak, soruşturmanın şikâyete bağlanması, eşinden korkan kadının susması nedeniyle cezanın caydırıcılığını ortadan kaldırmaktadır. İnsan Hakların Konusunda (HRC) 2013' te yapılmış bir araştırmaya göre; o yıl içerisinde şiddet içerikli yaklaşık 406 dava açılmış ve bunların 243 tanesi namus cinayeti ve 163'ü de cinsel şiddet sebebiyledir. Bu araştırmaya göre kadına karşı cinsel şiddetin %35'lik kısmı akraba tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu cinsel şiddetin, %4'ü baba tarafından, %2'si erkek kardeşler tarafından, %1'i amca tarafından ve %28'i de başka akrabalar tarafından gerçekleşmiştir. (Jalal Foundation. 2011)

5.5.3.4. Zorla evlilik

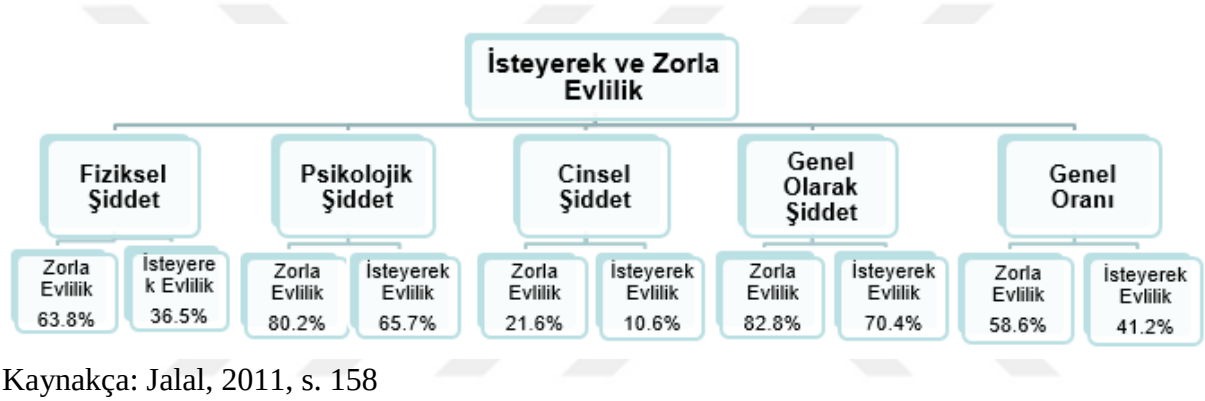
Afganistan'da zorla yapılan evlilikler hem şiddetin nedeni hem de şiddetin kendisidir. Jalal Derneği tarafından yaklaşık 120 kadınla yapılan araştırmaya katılan kadınların %58.8'i zorla evlendirildiğini ifade etmiştir. Bu oranlar şehirlere göre farklılaşmaktadır. Zorla evliliğin en düşük (%21) olduğu şehir Doykundi şehridir. Zorla evliliğin yüksek (%91,6) olduğu şehir ise Khost'dur. Doykundi Afganistan'ın merkezinde Khost şehri ise Afganistan'ın doğusunda yer almaktadır. Khost şehrinde hemen hemen bütün kızların evlilikleri onların rızası alınmadan zorla gerçekleşmiştir. Afganistan'ın Güney doğu tarafında ve Pakistan'ın sınırında olan Khost şehirin geleneklere hemen hemen tüm ülkenin gelenekleriyle farklıdır. Bu şehirde kizlerin bir fiyatı vardır ve para vermedin hiç kimse evlenmeyecektir.

Ayını derneği (Jalal Foundation) tarafından yapılan araştırmaya göre, zorla evlendirilmiş kadınların %63.8'i fiziksel şiddette maruz kaldığını, rızası alınarak evlendirilmiş kadınların ise

sadece %36.5'i fiziksel şiddete maruz kaldığını rotaya koymaktadır. Aynı zamanda zorla evlendirilmiş olan kadınların %21,6'sı cinsel şiddete maruz kalırken, rızası alaınarak evlenmiş olan kadınlar ise %10,6 oranında cinsel şiddete maruz kalmıştır. (Tablo 8).

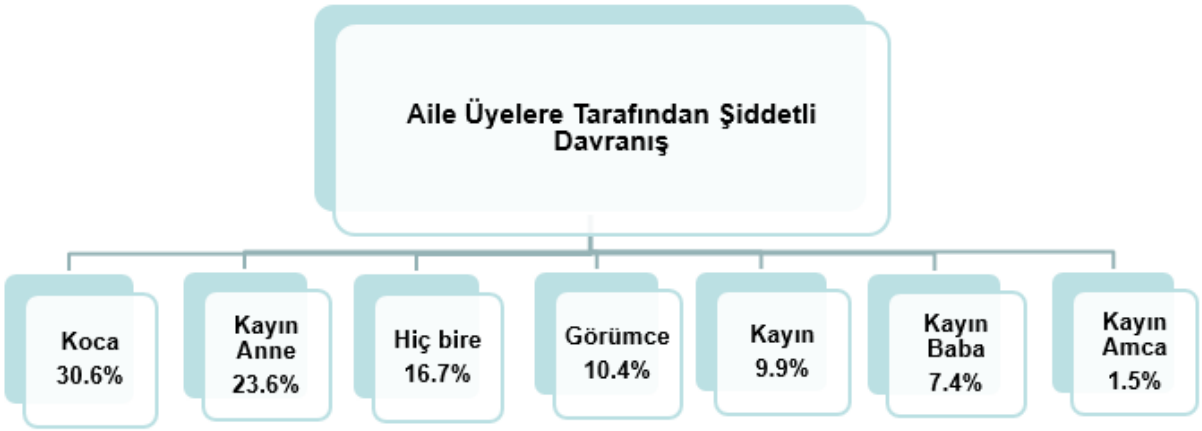
Afganistan'da kadınlara yönelik aile içi şiddet genellikle aile içi koca, kayınbaba, kayın, kayınamca, kaynana, görümce tarafından gerçekleştirilir. (Tablo 9)

Tablo 8: Afganistan'da zorla ve rızaya dayalı evliliklere göre şiddet

Kaynakça: Jalal, 2011, s. 158

Tablo 9: Afganistan'da kadınlara yönelik aile içi şiddetin failleri

Kaynakça: Jalal, 2011, s. 160

5.6. Afganistan'da Kadınlara Yönelik Şiddetle Mücadele

5.6.1. Devlet

Ulusal ve uluslararası tüm gelişmelere rağmen, kadına yönelik şiddet tüm dünyada 21. yüzyıla taşınan en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Toplumsal yaşamın her aşamasında rastlanan kadına yönelik şiddet olgusu; kadının maddi ve manevi bütünlüğüne ağır zarar vermesi nedeniyle ciddi bir halk sağlığı sorunu olmasının yanı sıra, kadının toplumsal yaşama aktif ve üretken katılımının önüne geçerek sosyal ve ekonomik kalkınma önünde bir engel oluşturmakta, kadın erkek eşitsizliğinin devamına neden olmaktadır. Çok boyutlu bir sorun olan kadına yönelik şiddeti ortadan kaldırmak, ancak toplumun tüm kesimlerinin ortak ve kararlı mücadelesi ve bütüncül bir yaklaşımla mümkündür. Bu çerçevede yürütülecek çalışmalarda, disiplinler arası bir yaklaşımla, ilgili tüm tarafların önleme, koruma, cezalandırma ve politika boyutuyla sürecin içinde yer alması büyük önem arz etmektedir. Afganistan'da kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadının insan haklarının güçlendirilmesi konusunda yasal düzenlemeler tamamlanmış; bu düzenlemeler ile kadına yönelik şiddetle mücadelede de önemli adımlar atılmıştır. Ancak, kadına yönelik şiddetle mücadelede yasal düzenlemeler kadar bu düzenlemelerin etkin şekilde uygulanması, mağdura ve nihayetinde şiddet uygulayana yönelik koruma-tedavi-rehabilitasyon hizmetleri sunulması ve konu hakkında toplumsal farkındalık ve duyarlılığın artırılması da büyük önem taşımaktadır.

Taliban döneminden sonra Afganistan'la ilgili tüm dünya yeni bir geleceğe dair beklenti içerisindeydi. Birleşik Milletler'in girişimiyle gerçekleştirilen Bonn Konferansı'nda özellikle kadınların şiddete maruz kalması ve kadınlara karşı yapılan haksızlıklar hususunda, mücadele için 2002'de Kadın Bakanlığı'nın kurulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda Afganistan'ın yeni devleti kadınları aktif bir hale getirmek için devletin yeni bakanlar içinde kadın bakanlara yer vermektedir. 242 milletvekilden 64'ünün kadın milletvekili olması ve 102 kadının ise senatör olarak görev alması yeni devletin kadınlara destek amaçlı oluşturduğu belli başlı örneklerdir.

Kadın İşleri Bakanlığı 2003 yılında resmen işlemlerine başlamıştır. Bu bakanlık önemli bir amaç için kurulmuştur. Kadın İşleri Bakanlığı Afganistan hükümeti tarafından aşağıdaki farklı hedefler doğrultusunda kurulmuştur;

1. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadele konularında yasal düzenlemeler yapmak ve uygulamadaki aksaklıkları ortadan kaldırmak. Afganistan'da kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddetle mücadele edilmesi çerçevesinde, başta Anayasa olmak üzere yasalarımızda reform niteliğinde değişiklikler yapılmış, tüm mevzuat şiddete sıfır tolerans tanıyan bir yapıya kavuşturulmuştur. Yasal alanda, toplumsal gelişmelere ve ihtiyaçlara paralel olarak yeniden değişiklikler yapılması işin doğasındandır. Bu çerçevede, Kadın İşleri Bakanlığının amaçlarından biri de toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın ve kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçların karşılanması için mevzuatın incelenmesi, yeni düzenlemelerin hazırlanması ve gerekli değişikliklerin yapılmasıdır.

2. Kadına yönelik şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması amacıyla, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konularında toplumsal farkındalık yaratmak ve zihinsel dönüşüm sağlamak. Son yıllarda ülkemizde yasal alanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin çok önemli ilerlemeler kaydedilmiştir Yasal alanda gerçekleştirilen gelişmelerin uygulamaya geçmesi ve bu mücadelenin tam olarak başarıya ulaşması için en önemli adımlardan biri, kadına yönelik şiddet konusunda toplumda farkındalık yaratılması ve topyekün bir zihniyet dönüşümünün gerçekleştirilmesidir. Gerek kamu kurumları gerekse STK'lar ve medya kuruluşları, bu sorunun önlenmesi amacıyla yürüttükleri kampanyalar ve eğitim programları ile kadına yönelik şiddetin bireyler ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerinin görünür kılınması ve sorunun ortadan kaldırılması için toplumun tüm kesimlerine sorumluluklar düştüğünün farkına varılması açısından önemli çalışmalar yapmaktadır. Bu eylem planı ile kadına yönelik şiddet konusunda duyarlılığın artırılması için yürütülen çalışmaların geliştirilerek yaygınlaştırılması ve koordineli bir şekilde devam etmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Afganistan'da kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması şiddetin önlenmesine ilişkin yasal-idari düzenlemelerin bilinmesi, hizmet sunanların yanı sıra kamuoyunun konuya duyarlı ve bilinçli olması, konunun tüm taraflarca sahiplenilmesi ile mümkün olacaktır.

3. Şiddete uğrayan ya da uğrama tehlikesi bulunan kadınlara yönelik ulaşılabilir koruyucu hizmetlerin daha etkili verilmesi ve yaygınlaştırılması ile bu kişilerin sosyoekonomik olarak güçlendirilmesini sağlamak. Şiddete uğrayan ya da uğrama tehlikesi bulunan kadınlara sunulan hizmetlerin temel prensibi, mağdurun güçlendirilerek hayatının kontrolünü ve varsa çocuklarının

sorumluluğunu yeniden alması konusunda her yönden destek olunmasıdır. Şiddet mağduru kadınların güçlendirilmesinde mağdurun deneyim ve bilgisinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu alanda hizmet sunucularının sorumluluğu, şiddete uğrayan ya da uğrama tehlikesi bulunan kadınların ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilecek güce kavuşması için bireyin bilgi ve becerilerini geliştirici desteği vermek ve var olan olanaklardan yararlanmalarını sağlamaktır. Diğer taraftan, koruyucu hizmet alan kadınların yanı sıra çocuklarına yönelik eğitim ve bakım olanaklarının sağlanmasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, Kadın İşlere Bakanlığın bir amacı da bu kadınların güçlendirilmesi ve hayatlarının kontrolünü yeniden ele almaları için gerekli önlemlerin alınmasıdır.

4. Şiddete uğrayan kadına ve şiddet uygulayan ve uygulama ihtimali bulunanlara yönelik sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve uygulanması. Kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet, özellikle kadının ve çocuğun fiziksel ve psikolojik bütünlüğüne ağır zarar vermesi nedeni ile ciddi bir halk sağlığı problemi olarak tanımlanmaktadır. Şiddete maruz kalan ve şiddet vakasına tanık olan kişiye çoğu durumda tedavi, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetlerinin bir arada sunulması gerekmektedir. Öte yandan kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadelede kalıcı çözümlere ulaşılması için, şiddet uygulayan bireylere yönelik caydırıcı yaptırımların yanı sıra, bu kişiler için hazırlanmış özel rehabilitasyon programlarına da gereksinim duyulmaktadır. Hizmet sunumunda uzman personel istihdamı ise hizmetin etkin ve etkili bir şekilde sunulmasında ve verimli sonuçlar alınabilmesinde önem arz etmektedir. Bu çerçevede, sağlık kurum ve kuruluşlarında gerek şiddet mağduruna, gerekse şiddet uygulayan bireye yönelik tedavi, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetlerinin sunulduğu ve bu alanda uzmanlaşmış personelin görev yaptığı özel birimlerin oluşturulması şiddetle mücadelede büyük önem taşımaktadır.

5. Şiddete uğrayan kadına yönelik hizmet sunumunu gerçekleştirmek üzere kurum/kuruluş ve ilgili sektörler arası işbirliği mekanizmasını güçlendirmek. Kadına yönelik şiddet, ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmalar yürüten STK ve özel sektörün işbirliğini gerektiren çok boyutlu bir sorun alanıdır. Kadına yönelik her tür şiddetin sonlandırılabilmesi için kolluk, adalet, sağlık, sosyal hizmet, çalışma gibi birçok sektörün; devlet, sivil toplum, medya ve özel sektör gibi birçok tarafın, bütüncül yaklaşım temelinde, uzun soluklu ve kararlı mücadelesine ihtiyaç vardır. Bununla birlikte yürütülen çalışmaların sürdürülebilirliğini sağlamak açısından, işbirliğine dayalı yeni çalışmalar

yürütülmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, daha kapsamlı politikalar üretilebilmesi, ihtiyaç alanlarının tespit edilerek daha etkin ve etkili hizmet modellerinin belirlenebilmesi, uygulama birliğinin sağlanması, konuya ilişkin duyarlılığın artırılması ve kurumlararası işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla konuyla ilgili araştırmalar yürütülmesi de büyük öneme sahiptir.

5.6.2. Sivil toplum ve sivil dernekler

Afganistan'da devlet tarafından kurulan kadınları koruma kurumlarından hariç yaklaşık 115 adet ulusal ve uluslararası alanda kadınlara yönelik çalışan dernekler mevcuttur. Bu derneklerin temel amacı toplumda kadınlara eğitim verilmesi, onların haklarını savunması, ekonomik destek çıkma ve bilgilendirme boyutlarındadır.

Uluslararası derneklerden UNAMA, WHO, SİDA, Global Rights en fazla çalışmaları yapmaktadırlar. Bu kurumlar yıllık raporlarında Afganistan'da kadınların ve çocukların durumuna yer vermekte ve onlara yönelik şiddeti anlatarak bu duruma yönelik verilmiş mücadeleyi ve kendi önerilerini beyan etmektedirler.

Ulusal derneklerden Kadınların Savunma Derneği, Afganistan'ın Aktif Kadınları, Kadınların Sosyal Ağı ve onlarca farklı dernek Afganistan'ın her köşesinde çalışmaktadır. Bu derneklerin amacı kadınlara her türlü destek verilmesi ve onların sesini dünyaya ulaştırmaktır. Bu dernekler kadınlara karşı mevcut olan haksızlıkları çeşitli seminerler ya da eylemler aracılığıyla mücadele etmektedir. Örnek olarak 2013 yılında Kadınların Sosyal Ağı ve diğer kadın dernekleri tarafından düzenlenmiş bir eylemde, kadınlar ve onları destekleyen bazı erkekler turuncu renkli atkılar giyerek sokaklarda, kadınlara yönelik psikolojik şiddete karşı tepkilerini dile getirmişlerdir. (Afghanirca. 2013)

Foto 17: http://afghanirca.com/newsIn.php?id=16588

Foto 19: http://afghanirca.com/newsIn.php?id=16589

Aynı şekilde 2015'ta ulusal kadın dernekleri tarafından düzenlenen başka bir eylemde Kabil'deki erkekler Burka giyerek, burka giyilmesine karşı olduklarını ve giyilmesinin de bir tür şiddet olduğunu ifade etmişlerdir. Bu eylemde onlarca erkek burka giyerek Kabil'in sokaklarda sessiz bir şekilde yürüyüş yapmıştır.

Foto 20: http://afghanistan.shafaqna.com

Foto 21: http://afghanistan.shafaqna.com

5.7.Sonuç

Afganistan'da 30 yıl süreyle yaşanan iç savaş ülkeyi her anlamda olumsuz olarak etkilemiştir. Ekonomik olarak büyük çöküntü içerisine giren toplumun faturası malesef kadınlara mal olmuştur. Hem savaşın çıktıları hem de Afganistan'ın toplumuna işlemiş olan ataerkil yapının sosyal hayatta ve kültürde baskın bir rol oynaması kadını her zaman ikinci plana atmıştır. Bu yapının varlığı Afganistan toplumunda erkeklere her zaman ailede daha fazla güç ve söz sahibi olmak konusunda bir destektir. Ayrıca kadınlar çoğunlukla zorla evlendirilir ve birden fazla evliliğin olduğu hanelerde erkek kadınlar üzerinde daha fazla güç kullanarak kadınları kontrol altına almak ister. Bu sebeple sosyal ilişkilerde yani evlenme gibi konularda herkesten ziyade kadınlar problem yaşamaktadır.

Afganistan gelenek ve görenekleri çoğu zaman toplum içerisinde birtakım problemlere yol açmaktadır. Örneğin kız ailesi tarafından fazla çeyiz istemi. Toplum genelinde hakim olan maddi imkansızlık damadın ailesini çoğunlukla zor durumda bırakır. Bu problemi belki yıllarca gideremeyen aile, problemin kaynağı olarak kadını görür ve ona şiddet uygulamaya başlar. Buna benzer ve sonu şiddetle sonuçlanan, yaygın başka bir uygulama ise resmi evlilik sözleşmesinin yokluğudur. Afganistan geleneksel bir ülke olduğu için resmi evlilik sözleşmesi çok fazla dikkate alınan bir unsur değildir. Hukuka göre sözleşmenin varlığı kadının haklarına işaret eder. Fakat gerekli prosedür yerine getirilmediği için, ayrıca kadının eğitimsizliği ve ekonomik açıdan erkeğe bağımlı oluşu problemleri kaçınılmaz olarak beraberinde getirmektedir.

Afganistan toplumunda eğitim seviyesinin düşük olması, kadınlara yönelik şiddetin nedenlerini araştırmak ve şiddetin yok olması konusunda hiçbir tedbirin alınması ihtiyacını ortaya çıkarmamıştır. Meydana gelen şiddet ataerkil merkez yapı etrafında diğer alanlarla ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Şiddetin oranları bölgelere göre, şehir ve köylere göre ve aynı zamanda kadınların evlilikte rızasının olup olmamasına göre farklılık göstermektedir. Ancak Kadın Bakanlığı, Jalal Foundation ve AIRD araştırmaları ve WHO tarafından yazılmış raporlara göre kadınlar çoğunlukla psikolojik şiddete maruz kalmaktadır. Bu araştırmalarda fiziksel şiddet ikinci sırada, zorla evlilik, cinsel şiddet ve ardından gelen ekonomik şiddet sıralamayı takip etmektedir. Kadın ve erkek arasındaki yaş farkı, düşünce farklılıkları, farklı toplumsal tabakalarda yer alma, değişik kültürel alışkanlıklar ve eğitim seviyesi kadınların şiddete uğramasını etkileyen faktörler arasında yer alır. Kadınların eğitimsiz olması, kişisel hak ve

özgürlüklerinden haberdar olmaması, kadına karşı şiddet uygulayan erkeklerin hiçbir yasal yaptırama uğramadan serbestçe dışarda dolaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca devlet de kadın haklarını öncelikli bir mesele olarak görmediği için şiddet uygulayanlara karşı verdiği ceza ve yaptırımlar zayıf kalmaktadır.

6. SONUÇ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Afganistan, farklı etnik gruplardan oluşan ve her etnik grubun kendine özgü gelenek ve göreneğinin açığa çıktığı bir ülkedir. Bu sebeple ülkenin kültürel dokusunu anlamak için bütün etnik gelenekleri araştırıp çözümlemek gerekir. Bununla birlikte farklı etnisitelerin olması (Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, Türkler gibi) beraberinde getirdikleri farklı gelenek ve görenekler ile birtakım kültürel problemleri de doğurmaktadır. Afganistan etnik yapısı her ne kadar birtakım gelenek ve görenek değerleri konusunda farklılaşsa da onları ortak paydada buluşturan konu ataerkilliktir. Afganistan'da kadınlar hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar, hangi ekonomik, toplumsal konuma sahip olurlarsa olsunlar, hangi etnik ve meshebe dâhil olursa olsun şiddete maruz kalmaktadır. Geçmişten günümüze erkek egemenliği düşüncesi miras olarak babadan oğula aktarılmıştır ki, bu düşünce kadınları zan altında bırakmakta ve onların geleceğinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Afganistan'da ataerkil zihniyet, kadınların toplumda ikinci planda rol oynamasına, zayıf ve korunmaya muhtaç olan bir kişi olarak tanınmasına, kadınların haklarının ve gücünün yok sayılmasına ve evde tutsak bir hayat sürmesine neden olmaktadır. Bütün bunlar, aynı zamanda Afganistan'daki kadınlara yönelik şiddetin de temelini oluşturmaktadır.

Afganistan'da kadının toplumsal konumu, Afganistan toplumunun toplumsal ilişkilerine nüfuz etmiş ataerkil yapı ve ilişkiler çeçrevesinde ele alınması gerekir. Toplumdaki cinsiyet eşitsizliğinin kaynağını oluşturan ataerkil yapı ve ilişkiler kadına yönelik şiddetin en önemli kaynağıdır. Afganistan'da ataerkillik Afganistan toplumunun kültürel, etnik, dini, gelenek ve görenekleriyle şekillenmiş ve bu yapılarla içiçe geçmiştir. Afganistan toplumunda erkekler her zaman ailede daha fazla güç ve söz sahibi olmak ister. Kadınlar çoğunlukla zorla evlendirilir ve birden fazla evliliğin olduğu hanelerde erkekler kadınlar üzerinde daha fazla güç kullanarak onları kontrol altına almak ister.

Bu çalışmada, ataerkillik Afganistan'da kadına yönelik şiddettin kavramsal aracını oluşturmaktadır. Feminist bakış açısıyla şiddet, erkeklerin kadınların bedenlerini ve yaşamlarını kontrol altına almak ve kendi iktidarlarını sürdürmek için uyguladıkları baskıdır. Bu baskı ve saldırı fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel dolayımlarda gerçekleşmektedir. Bu çerçevede, bu çalışmada farklı etnik yapıya sahip Afganistan toplumunda kadınlara yönelik şiddetin sosyolojik

bir resmini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç etrafında şu soruların yanıtları irdelenmiştir: Tarihsel süreç içinde Afganistan'da kadınların toplumsal konumu nasıl değişmiştir?

- Bu değişime bağlı olarak Afganistan'ın farklı siyasal dönemleri içinde kadın yönelik şiddetin yönü ve boyutu nedir?
- Son dönemde Afganistanlı kadınlar toplumda ve aile içinde ne tür şiddete maruz kalmaktadır?
- Kadınların şiddete maruz kalma nedenleri nelerdir?
- Kadına yönelik şiddetle mücadele gelinen nokta nedir?

Çalışmanın sonuçlarını şöyle özetlemek mümkündür: Afganistan'ın her yöne açılan istikameti ve jeopolitik konumu sebebiyle ülke, tarih boyunca fetih yapan devletler tarafından hep saldırı altında kalmıştır. Bu saldırılar sonucu ortaya çıkan kaotik ortamdan dolayı ülkedeki insanların sadece sosyal hayatı değil onların davranışları ve karakteristik özellikleri de değişmiştir. Ülkede meydana gelmiş savaşlardan dolayı erkeklere verilen önem artmış ve Afganistan erkekleri cesur, korkusuz ve sert kavramları ile eş değer görülmüştür. Toplumda sürekli olarak savaş durumunun hâkim olması, kabileler arasında da savaşlara sebep olmuştur. Bu savaşlarda sonuç ne olursa olsun en fazla zarar gören hep kadınlar olmuştur. Savaşlardan dolayı Afganistan tarihinde kadınların durumu ve toplumsal konumu gittikçe kötüleşmiş ve önemsenmez hale gelmiştir. Ataerkil yapı, kadınların her zaman ikinci plana atılmasına neden olmuş ayrıca sivrilmeye çalışan kadınları da büyük ölçüde törpülemiştir. Bununla birlikte tarihte belli alanlarda önemli adımlar atmış kadınlardan da bahsetmek mümkündür.

Şiir ve edebiyat alanında öne çıkan birtakım isimlerden olan Rabiye Balkhi, Ayşe Durani, Mestore Ghori, Mehbobe Hurevi, Mekhfi Badakhşi Afganistan'ın edebiyat tarihini zenginleştirerek, isimlerini bu alana kazımışlardır. Ayrıca 'her başarılı erkeğin arkasında bir kadının eli var' sözünü doğrularcasına savaşlarda kahramanca erkeklerin yanında yer alan cesur kadınlarımızı da unutmamak gerekir. Çalışma içerisinde kahraman kadınlardan olan Sultan Raziye, Meleke Guherşad Begüm, Zarghune anne, Server Sultan ve Meleke Süreya'ya özellikle yer verilmiştir. Ayrıca savaş meydanlarında korkusuzca yer alıp fakat ataerkil toplumun tarih sayfalarında pek sık göremediğimiz Melaley, Gazi Adde ve onlarca daha kadın mevcuttur.

Afganistan'ın modern tarihinde özellikle Şah Ammanullah Han döneminden itibaren kadınların durumu gittikçe daha iyi hale gelmiştir. Bu dönemle birlikte kadınların sosyo-

ekonomik ve siyasi durumu gelişip onlar için özel dergi, liseler ve dernekler açılmıştır.. Şah Ammanullah, anayasayı değiştirerek evlenme yaşı, zorunlu eğitim, örgütleşme ve kadınların geliştirilmesi ve özgürleştirilmesi adına onlarca emirler ve kararlar vermiştir. Aynı şekilde Zaher Şah döneminde ve sosyalist döneminde de kadınlarla ilgili bir sürü yenilikler beraberinde gelmiştir; ancak sosyalist dönemin sonuna doğru ortaya çıkan ve yaklaşık 30 yıl süren iç savaş ülkenin bütün varlıklarını yok etmiştir. Yoksulluk, bütün toplumu çaresiz bırakmıştır. Savaşlar ve ardından gelen maddi problemler ve işsizlik gibi durumlar toplumu derinden etkilemiştir. Özellikle Taliban döneminde kadınlar Afganistan tarihinde en karanlık günlerini yaşanmıştır. Kadınların her türlü sosyal ve ekonomik hakları (çalışma, eğitim, dışarı çıkma ve eğlenme) ellerinden alınmıştır. Bu dönemde kadınların neredeyse tamamıyla her türlü şiddete maruz kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Afganistan'ın siyasi tarihinde, ülkeyi en çok etkileyen olay 11 Eylül'de Amerika'ya yapılan saldırıdır. Bu olay ile birlikte ülke her açıdan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

2001 yılında Almanya'nın Bonn şehrinde yapılmış olan toplantıda alınan karar ile birlikte kurulmuş hükümetin sayesinde kadınların genel olarak durumları da değişime uğramaya başlamıştır. Ancak tüm bu girişimlere rağmen ülkede yaşanmış olan olaylar, özellikle Taliban dönemi Afganistan'ı her açıdan negatif bir şekilde etkilemiştir. Bu problemlerin sosyal hayata yansımaları insanları çeşitli yollara sürüklemiş, geçici çözümler üretmeye teşvik etmiştir. Örneğin kız çocuğu olan aileler için, yaşları kaç olursa olsun, ekonomik problemlerini bir nebze gidermek için çocukları gelir kaynağına dönüşmüştür. Evlilik ve düğün masrafları damadın ailesi tarafından karşılanması ve düğün masraflarının haddinden fazla büyümesi erkek tarafını ne yazık ki daha kötü duruma sokmaktadır. Masraflarını ödeyemeyen ailenin bu sebepten dolayı kadına şiddet uygulaması durumu daha da içinden çıkılamaz hale sürüklemektedir. Bahsedilen durum ve benzerlerinin karşılıklı etkileşimi maalesef şiddet ve türlerini daha belirgin kılmaya başlamıştır.

Kadın Bakanlığı, Jalal Foundation ve AIRD araştırmaları ve WHO tarafından yazılmış raporlara göre Afgan kadınlarının çoğu psikolojik şiddete maruz kalmaktadır. Bu araştırmalarda fiziksel şiddet ikinci sırada, zorla evlilik, cinsel şiddet ve ardından gelen ekonomik şiddet sıralamayı takip etmektedir. Kadın ve erkek arasındaki yaş farkı, düşünce farklılıkları, farklı toplumsal tabakalarda yer alma, değişik kültürel alışkanlıklar ve eğitim seviyesi kadınların şiddete uğramasını etkileyen faktörler arasında yer alır. Kadınların eğitimsiz olması, kişisel hak ve özgürlüklerinden haberdar olmaması, kadına karşı şiddet uygulayan erkeklerin hiçbir yasal

yaptırama uğramadan serbestçe dışarda dolaşmasına neden olmaktadır. Ayrıca devlet de kadın haklarını öncelikli bir mesele olarak görmediği için şiddet uygulayanlara karşı verdiği ceza ve yaptırımlar zayıf kalmaktadır.

Afganistan'ın toplumunda tüm çabalara rağmen kadınların durumu gittikçe kötüleşmektedir. Onlara yönelik farklı şiddet türleri devlet ve sivil toplum tarafından verilen mücadeleyi rağmen, her geçen gün daha da artmaktadır. Devlet yapılanması içerisinde işlev görev Kadın İşleri Bakanlığı kadınlara farklı alanlarda eğitim verilmesi, onların haklarını savunması, ve her koşulda kadınlara destek çıkma amaçlı bütün şehirlerde farklı programlar ve seminerler düzenleyerek kadınlara yönelik her türlü haksızlık ve şiddete karşı mücadele etmektedir. Aynı şekilde uluslararası ve ulusal olarak kurulmuş olan dernekler, kadınlara yönelik şiddetle mücadele etmede aktif olarak rol almaya çalışmaktadırlar.

Bu çalışma için yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler neticesinde, Afganistan'da kadına yönelik şiddetin yok olması veya en azından yüksek olan şiddet oranını azaltmak için birkaç öneri sunulmaktadır;

1) Afganistan toplumuna hakim olan ataerkil yapının sonucu olarak Afgan kadınları ekonomik olarak bağımsızlığını elde edememiştir. Bu durumun çözümüne ilişkin ilk öneri, devlet tarafından kadınlara mesleki eğitim verilmesi ve onların iş hayatına girmesi sağlanmalıdır.

2) Kadın hakları konusunda esasında bilinçlenmesi gereken kesim erkeklerdir. Fakat bu durum teoride kalmakta, uygulamaya geçilememektedir. Bu anlamda Afganistan'da 2002 yılından itibaren faaliyette olan kadın işleri bakanlığınca daha etkin bir biçimde girişimlerde bulunulmalıdır. Bu girişimlerce kadın hakları ciddi şekilde yasalarca koruma altına alınmalıdır.

3) Aile içi şiddetten dolayı tek kaçış yolu olarak intihara sürüklenen kadınlar için güven ortamının sağlandığı sığınma evleri oluşturulmalı ve bunların sayısı ülkenin her tarafında arttırılmalıdır. Oluşturulan güven ortamı ile sığınma evlerinin kadınlar tarafından ikinci ev olarak görülmesi sağlanmalıdır.

4) Aile içi şiddete sebep olan bir durum da eşler arasında var olan görüş ayrılığıdır. Ataerkil yapıdan dolayı baskın karakter olan erkeklerin, eşlerinin veya kız çocuklarının kendi geleceği hakkında söz sahibi olmasına izin vermemesi problemlerin ortaya çıkması açısından kaçınılmazdır. Bu sebeple kadınların evlilik ve eğitim gibi konularda yani kendi hayatlarına ilişkin konularda söz sahibi olmalarına izin verilmelidir.

5) Devletin dördüncü gücü olarak görülen medya, şiddet konusunda etkili bir araca dönüştürülmelidir. Örneğin şiddet eyleminin yanlışlığı konusunda vurgu yapılmalı ve kadınların kendi özgüvenlerini geliştirici programlar yaygınlaştırılmalıdır. Bu programların içeriği anlamında Afganistan toplumunda mevcut olan ataerkil gelenek ve göreneklerin kadın haklarına zarar verici niteliklerine değinilmeli ve bu geleneklerin varlığının esasında zarar verici olduğuna ilişkin farkındalık oluşturulmalıdır. (ör; kızların bad olarak verilmesi ve erken yaşta evlilik)

6)Son olarak ise kadın hakları üzerine oluşturulan sivil toplum örgütlerinin tek başlı hareket etmesi yerine toplu halde bir amaç uğruna birlikte çalışması daha etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

Anderson, K ve Umberson, D. (2001). Gendering violence: masculinity and power in men's accounts of domestic violence. *Gender and Society*, 15 (3), 358 - 380

Ayan, S. (2009). *Aile ve şiddet*. (1. baskı). Ankara : Ütopya.

Atahi, M. (2004). *Afganistan'ın modern tarihine bir bakış.* Kabul: Maywand Yayınları.

Öztürk, E. (2010). *Türkiye'de aile içi şiddet*. İstanbul: Birey Yayıncılık.

Bal, N. (2014). Sosyolojide şiddet kavramı. *Yayınlanmamış Y. lisans Tezi.* Ankara: Ankara Üniversitesi, 17-21

Bennigsen, A. (1987). *The impact of Afghan war on soviet central asia.* (1. baskı). New york: Freedom House Publition.

Berktay, F. (2000). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın.* (1. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Civelek, E. (2011). *Aile içi şiddetle mücadele el kitabı.* Ankara: T C Başbakanlık Yayınları.

Çayır, C. ve Çetin, Ö. (2011). Din ve Şiddet Üzerine Psikolojik bir Yaklaşım. . *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13(1), 260 - 278*

Collins, R. (2008). Violence: *A micro-sociological theory.* New Jersey: Princeton University Press.

Collins, R. (2012). Entering and leaving the tunnel of violence: Micro-sociological dynamics of emotional entrainment in violent interactions. *Current Sociology*, 61(2), 68 - 75

https://www.researchgate.net . (Erişim tarihi: 03. 2013).

Dobash, R and Dobash, E. (2004). Women's Violence to Men in Intimate Relationships.

The British Journal, 44 (3), 324 – 349.

Erdal, D. (2012). The human socio-cognitive niche and its evolutionary origins. *The Royal Society,* 12 - 16

Ergil, D. (2001). Şiddetin kültürel kökenleri. *Bilim ve Teknik Dergisi*, (399), 40-41.

Erten, Y. ve Ardalı, C. (1996). Saldırganlık şiddet ve terörün psikososyal yapıları. *Cogito,* 6 (7), 135-143

Erten, Y ve Ardalı, C. (1996). Saldırganlık şiddet ve terörün psikososyal yapıları. *Cogito,*6 (7), 143-164.

Feist, J. (2006). *Theories of personality*. (5. baskı) New York: McGraw Hill.

Freud, S. (1997). *Savaş ve ölüm üzerine düşünceler*. (Çev: Ç. Tanyeri). İstanbul: Telos Yayıncılık.

Geçtan, E. (1997). *Normal dışı davranışlar.* (22. baskı). İstanbul: Ramiz Kitapevi.

Ghobar, G. (1973). *Afganistan tarih suresinde.* (4. baskı). Kabil: Devrim Yayın Merkezi.

Gorelick, S. (1991). Contradictions of feminist methodology. *Gender and Society*, 5 (4), 459-477.

Ghobar, G. (1994). *Son beş yüz yılda Afganistan.* (2. baskı). Peşawor. Daneş Yayınları.

Gümüş, A. (2006). Şiddet türleri. *Toplumsal bir sorun olarak şiddet sempouzyumu*. Eğitim Sen Yayınları, 13-38

Human Rights Watch Briefing Paper. (2002). *Women in Post-Taliban Afganistan*. https://www.hrw.org/legacy/backgrounder/wrd/afghan-women-2k2.pdf .

İçli, T. (2004). *Kriminoloji*. (2 baskı). Ankara: Martı Yayınları.

Jalal Foundation. (2011). *Afganistan'da kadınlar*. (1. baskı). Kabul: Jalal Foundation Yayınları.

Kadın İşleri Bakanlığı. (2014). *Yılık Raporu*. Kabil. KİB Yayınları.

Kadın İşleri Bakanlığı. (2015). *Mermen Dergesi*. (54. baskı). Kabil.

Kadın İşleri Bakanlığı. (2015). *Mermen Dergesi*. (56 baskı). Kabil.

Kadın İşleri Bakanlığı. (2010). *Yıllık Raporu*. Kabil. KİB Yayınları.

Kardeş, E. (2007). Walter Benjamin'de politika: Hukuk ve Şiddet İlişkisi, *Galatasary Üniversitesi Felsefe Bölümün Dergisi*, 119-125.

Kasapoğlu, A. (2011). *Çatışma çözümlemesi*. Ankara Üniversitesi. Uzaktan Eğitim Yayınları.

Klein, M. (1984) *Envy and gratitude and other works*. London: The Hogarth Press.

Kızmaz, Z. (2006). Okullardaki şiddet davranışının kaynakları üzerine kuramsal bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi*. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 248 - 252

Köknel, Ö. (1998). *Bireysel ve toplumsal şiddet* (1. Baskı). Istanbul: Remzi kitabevi.

Kocacık, F. (2000). Toplumbilim. *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, (2), 83 - 89

Kocacık, F. (2001). Şiddet olgusu üzerine*, C.Ü. İİBF Dergisi*, 2 (1), 1-7.

Kocacık, F. (2000). Toplumbilim. *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, (2), 33 - 35

Mavili, A. (2014). *Aile içi şiddet*. (2. baskı). Ankara: Elma Yayınevi.

Oğuz. E. (1998). *Afganistan.* (1 baskı). İstanbul: Cep Kitapları.

Öşme, P. (2004). *Kadına yönelik şiddet.* Avrasya Üniversitesi Yayınları. 23- 25

Özerkmen, N. (2012). Toplumsal bir olgu olarak şiddet. *Akademik Bakış Dergisi,* (28), 28 31

Oral, N. (2016). Kadına yönelik şiddet ve şiddet türleri. *E-Raportal*. http://www.eraportal.com/kose_yazi_detay.asp?yazi=274 (Erişim tarihi: 25.11.2016).

Şenol, D. (2013). Kadına yönelik şiddet algısı. Ankara: *Mutlu Çocuklar Derneği*

Yayınları. 2 (1), 25 - 27

Şenol, D. ve Yıldız, S. (2011). Bir kentleşme sorunu olarak gecekondularda yaşanan aile içi şiddet ve kadın. *Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.* 1(2), 34 - 41

Sistani, A. (2004). *Afgan destanında ve tarihinde kadının görünümü*. (1 baskı). İsveç.

Subaşı, N. ve Akın, A. (2003). Kadına yönelik şiddet; nedenleri ve sonuçları sağlık ve kadın. Ankara*: Hacettepe Üniversitesi Yayınları*.

Tezcan, M. (1996). Bir şiddet ortamı olarak okul. *Cogito.* 6 (7), 105-108.

Özvarış, Ş. (2008). Toplumsal cinsiyet, sağlık ve kadın. *Hacettepe Tıp Dergisi,* (39), 231 247.

Townsend. A. (2011). Applying bourdieu's theory to accounts of living with multimorbidity. *Chronic İllness*, 89-101.

Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi. *Cogito*, 29-36.

UNCEF. (2014). UNICEF Annual report 2014. *UNICEF Publications*. https://www.unicef.org/publications. (Erişim tarihi. 05.2015)

Vatandaş, C. (2003). Aile ve şiddet: Türkiye'de eşler arası şiddet. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları*, (58), 7 - 9

Virkki, T. (2008). Habitual trust in encountering violence at work: Attitudes towards client violence among finish social workers and nurses. *Journal of Social Work*, 8(3), 247 267.

Von Holdt, K. (2012). The violence of order: Between Fanon and Bourdieu. *Current Sociology*. 61(2), 112-131.

Walby, S. (2013). Violence and society: Introduction to an emerging field of sociology.

Current Sociology, 61(2), 95 - 111

WHO (2002) *World Report on Violence and Health*.

(www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf Erişim tarihi: 21 Kasım 2012).

Yarar, B. (2015). *Şiddetin cinsiyetli yüzleri* (1. baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yetim, D. ve Şahin E. M. (2005). Aile hekimliğinde kadına yönelik şiddet yaklaşım. *Aile Hekimliği Dergisi*, 2 (2), 48 -53.

..... (2001). *Afghan Kadınların Şiirleri.* İstanbul: Cep Kitabları.

…….. (2010). Afghanistan rural enterprise development program (AREDP) research report. Minister of Rural Rehabilitation and Development. Kabul

..... (1979). *Violantions of human rights in the democratic repeblic of afghanistan*. Amnesty International. 1 (12).

(http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en pdf, (Erişim Tarihi, 02.05.2013).